

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

მაია ტაბიძე

ქალები აუნაზღაურებად და ანაზღაურებად შრომაში

გენდერის კვლევა

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია გენდერის კვლევის აკადემიური
ხარისხის მოსაპოვებლად

დოქტორი

ხელმძღვანელი: მაია ბარქაია,

გენდერის კვლევების

ოსუ გენდერის

კვლევის ინსტიტუტის მონვეული ლექტორი

თბილისი, 2017

ანოტაცია

*ქალები აუნაზღაურებად და ანაზღაურებად შრომაში
მაია ტაბიძე*

კვლევის მთავარი მიზანია შეისწავლოს ქალების ანაზღაურებადი, აუნაზღაურებადი შრომისა და რეკრეაციის ურთიერთმიმართების კულტურული და სოციალური ფაქტორები ფემინისტური გადმოსახედიდან. მონაცემები შეგროვებულია ანთროპოლოგიური კვლევის მეთოდების - ძირითადად ჩაღმავებული ინტერვიუსა და დაკვირვების - გამოყენებით, საქართველოს ორ მთიან დასახლებაში - ყაზბეგსა და მესტიაში. მასალის დისკურსული ანალიზი გვაჩვენებს, რომ გენდერული დაქვემდებარების ახსნისას კულტურული და ეკონომიკური ფაქტორები გადაჯაჭვულია და შეუძლებელია მათი ცალ-ცალკე განხილვა. საკუთარ საოჯახო სასტუმროებში დასაქმებული ქალების და სახლს გარეთ მომსახურების სფეროში მომუშავე ქალებისა და კაცების შედარებით შეგვიღია ადვინახოთ, რომ სამუშაოს შესრულების ადგილი და ამ საქმის ქალის ტრადიციულ საქმიანობასთან ასოცირება, ამ აქტივობის შრომად აღიარებისთვის გადამწყვეტი ფაქტორებია.

საკუთარ საოჯახო სასტუმროებში შესრულებული სამუშაო არ არის აღიარებული „ნამდვილ სამსახურად“, რაც გულისხმობს, რომ ამ ქალებს ნაკლებ თავისუფალ დროს და შემოსავალთან დაკავშირებით გადამწყვეტილებების მიღებისთვის მეტი ბრძოლა უნევთ. მეორე მხრივ, იმ ქალების შრომა, ვინც სახლს გარეთაა დასაქმებული აღიარებულია შრომად და მეტი დამოუკიდებლობაც აქვთ საკუთარი ფულის განსაკარგად. მიუხედავად იმისა, რომ ეს უკანასკნელი პირველთან შედარებით საშუალოდ თითქმის 10-ჯერ ნაკლებს გამოიმუშავენ. ამ ურთიერთობის ამხსნელი ფაქტორი ქალების საოჯახო სფეროსთან ასოცირებაა. მართალია, ეს ურთიერთობა კვლევის მონაწილეთა მიერ ისტორიულად ან ბუნებით განპირობებულად მიიჩნევა, მაინც ძალიან წინააღმდეგობრივია და რესპონდენტების ნარატივებში რიგ კონფლიქტებს ააშკარავებს. ქალების პერსპექტივა და თვით-აღქმა განსხვავდება კაცების პერსპექტივისა და საზოგადოების წარმოსახული აღქმებისგან. ადვილად ამოსაცნობია ის დომინანტური ნარატივი, რომლის არტიკულაციასაც ქალები ცდილობენ. თუმცა როცა დიალოგში „შემოდის“ დომინანტური დისკურსი სათანადო ტრადიციული ქალის როლის შესახებ, რესპონდენტები ეკამათებიან, ეთანხმებიან, მაღავენ - ერთი სიტყვით ძალიან კომპლექსურ ურთიერთობაში არიან ამ უკანასკნელთან.

სარჩევი

---

1. შესავალი	4
2. კვლევის მიზანი და ამოცანები	5
3. მეთოდოლოგია	7
მკვლევრის პოზიცია	8
შერჩევა	9
4. ლიტერატურის მიმოხილვა	11
აღიარება-გადანაწილების დილემა	11
შრომა	12
ოჯახი	14
სივრცე: კერძო-საზოგადო	15
დრო, შრომა და დასვენება	17
აგენტობა და წინააღმდეგობა	18
5. მონაცემთა ანალიზი	20
კონტექსტის მიმოხილვა: ტურიზმი და მომსახურების სფერო	20
სამსახურების იერარქია	22
სივრცის ვერტიკალური და ჰორიზონტალური გეოგრაფია	24
სექსუალობა და გენდერული გამოხატვა	27
რეპროდუქცია და ქორწინება	30
საკუთრება და გენდერიზებული ეკონომიკური ინტერესები	32
სივრცე გენდერულ პერსპექტივაში	40
დრო და შრომა	47
პერსპექტივა	49
თავისუფალი ნება	51
6. დასკვნა	54
ბიბლიოგრაფია	57
დანართი #1	60
დანართი #2	61

1. შესავალი

პირველად სახლში დასაქმებული ქალების შრომაზე მაშინ დავფიქრდი, როცა საოჯახო ტიპის სასტუმროში მომუშავე ქალებთან დავახლოვდი. რაც მაშინ თვალში მომხვდა ის იყო, რომ სასტუმროებში მთლიან შრომას ქალები ასრულებდნენ, თუმცა სასტუმროები ხშირად მათი ქმრების სახელს ატარებდა. შრომის ასეთი გადანაწილება თანხვედრაშია იმ კულტურულ და ეკონომიკურ რეალობასთან, რომელშიც ქალები ვცხოვრობთ. ამას რაოდენობრივი კვლევებიც ადასტურებს, თუმცა არ არსებობს საქართველოს კონტექსტში საკითხის უფრო ღრმად შესწავლის მცდელობები.

2011 წლის მონაცემებით საქართველოში ქალები 45%-ით ნაკლებ ფულს გამოიმუშავენ ვიდრე კაცები (ხითარიშვილი, 2013). გარდა დაბალი ანაზღაურებისა, აუნაზღაურებადი საშინაო და მზრუნველობითი საქმეც დიდწილად ქალების მოვალეობად რჩება, მაგ., საქართველოში გამოკითხულთა 89% თვლის, რომ ქალის მთავარი მოვალეობა ოჯახზე ზრუნვაა, და რაც ყველაზე პრობლემურია, ამგვარი გადანაწილებით ქალების და მამაკაცების უმრავლესობა კმაყოფილია (სოციალური კვლევისა და ანალიზის ინსტიტუტი, 2013). მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფო გარკვეულ პოზიტიურ ნაბიჯებს დგამს ქალების უფლებრივი მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად, საზოგადოებრივი განწყობები ქალების ეკონომიკური აქტიურობის შესახებ არსებითად არ იცვლება. მაგალითად, ქონების ფლობის უფლება, სახლში შრომის და ზრუნვის არაანაზღაურებადი სამუშაოს გადანაწილების მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულებები არასახარბიელოა ქალების მიმართ. ამავდროულად, იზრდება ქალების დასაქმების მაჩვენებელი, რაც პოზიტიურად უნდა აისახებოდეს მათ უფლებრივ მდგომარეობაზე ცხოვრების სხვა სფეროებშიც. თუმცა სხვადასხვა ფაქტორების გამო ეს ტენდენცია ყველგან ერთნაირი არაა. ამჯერად მინდა ყურადღება მალაღმთიან რეგიონებში აგრარულ დასახლებებზე შევაჩერო.

2014 წელს გაეროს ქალთა ორგანიზაციის მიერ ჩატარებული კვლევის თანახმად, მალაღმთიან რეგიონებში მცხოვრებთა უმრავლესობას ქალის მიერ ეკონომიკური საქმიანობის და საკუთარი შემოსავლის შესახებ გადანაცვტილებების მიღების შესახებ ნეგატიური დამოკიდებულება აქვს. მაგალითად, რესპონდენტების 54% თვლის, რომ ქალმა ოჯახს უნდა შეუთანხმოს რაზე დახარჯავს შემოსავალს, 69%-ს კი მიაჩნია, რომ

ქალმა სახლში უნდა იშრომოს, კაცმა კი სახლს გარეთ (გაეროს ქალთა ორგანიზაცია, 2014).

ქალების ეკონომიკურ მდგომარეობას საქართველოში, განსაკუთრებით კი სოფლებში, სადაც დასაქმების ნაკლები შესაძლებლობებია, ამწვავებს მძიმე სოციო-ეკონომიკური სიტუაცია ქვეყანაში და დამსაქმებელზე მორგებული შრომის კოდექსი, რომელიც დასაქმებულს იმთავითვე არასახარბიელო მდგომარეობაში აგდებს. სახელმწიფოს პოლიტიკა ამ მხრივ მოუქნელია - ის პოლიტიკონომიკის წარმოებისას გენდერულ ფაქტორებს არ ითვალისწინებს, და პირიქით, გენდერული თანასწორობის სამოქმედო გეგმა და კანონი გენდერული თანასწორობის შესახებ არ მოიცავს ექსპლიციტურ ხედვებს და ნაბიჯებს ქალების ეკონომიკური გაძლიერებისთვის. რაც ყველაზე ცუდი სახელმწიფო საჭიროებების კვლევის გარეშე იღებს გადანყვეტილებებს და შესაბამისად, ერთი და იგივე აქტივობები ქალების გასაძლიერებლად სამოქმედო გეგმებში წლიდან წლამდე პირდაპირ გადადის (საია, 2014).

თეორიის დონეზე, მემარცხენე და მარქსისტულ ხედვაში არსებობს საფრთხე, რომ ქალების ეკონომიკური ჩაგვრის გენდერული ასპექტები მიიკარგოს ზოგადი ეკონომიკური და კლასობრივი ჩაგვრის ნარატივებში. ამის კარგი მაგალითია ადრეული მარქსისტული მიდგომა, რომელშიც გენდერი არ ფიგურირებს როგორც ჩაგვრის ცალკეული განზომილება. გადაჭრის გზადაც სწორედ ზოგადი კლასობრივი დაყოფის აღმოფხვრა გვესახება და ის კულტურული დატვირთვა, რომელსაც სქესი ეკონომიკური სისტემებისგან დამოუკიდებლადაც ატარებს, არ ითვლება მნიშვნელოვან ფაქტორად.

ამრიგად, პოლიტიკის წარმოების არცერთ ეტაპზე: არც ფორმალურ და არც არაფორმალურზე არ ხდება გენდერული უთანასწორობის ეკონომიკური ასპექტების კვლევა და და მათი დაკავშირება სოციო-კულტურულ ჩაგვრასთან. ამიტომ საჭიროა საკითხის ინტერსექციური განხილვა, რომელიც გენდერს მოიაზრებს მნიშვნელოვან, თუმცა არა ერთადერთ ფაქტორად ქალების ეკონომიკური დაქვემდებარების ასახსნელად. როგორც უკვე აღვნიშნე საქართველოში ამ კუთხით ჩატარებული კვლევები ძირითადად რაოდენობრივ მონაცემებს ეყრდნობა, ამიტომ საჭიროა კვლევები, რომელიც ქალების ჩაგვრის კულტურულ და სოციალურ ასპექტებსაც მოიცავს, თეორიას და პრაქტიკას დააკავშირებს ერთმანეთთან და უფრო სიღმისეულ ანალიზს მოგვცემს ქალების ეკონომიკური ჩაგვრის ასახსნელად.

აკადემიური თვალსაზრისით კვლევა შეავსებს იმ თეორიულ დანაკლისს, რომელიც საქართველოში შრომის გენდერული ასპექტების კვლევაში არსებობს. კვლევა ქალების ეკონომიკურ დაქვემდებარებას ეკონომიკური ჩაგვრის ზოგად და გენდერული ნიშნით კულტურული ჩაგვრის კონტექსტში განიხილავს, რაც საქართველოში აქამდე არ მომხდარა.

პრაქტიკული თვალსაზრისით, მომავალში ქალების ეკონომიკური გაძლიერების და ამ კუთხით პოლიტიკის წარმოებისთვის მნიშვნელოვანი იქნება კვლევის შედეგების

გათვალისწინება. თუმცა აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ კვლევის შედეგები განზოგადებას არ ექვემდებარება და შესაბამისად საჭიროებების გამოსავლენად და ქალების ეკონომიკური გაძლიერების პროექტების სანარმოებლად შემდგომ კვლევას საჭიროებს.

2. კვლევის მიზანი და ამოცანები

კვლევის მიზანია შეისწავლოს ქალების ანაზღაურებად და აუნაზღაურებად შრომაში მონაწილეობის კულტურული და სოციალური ასპექტები საქართველოში, მესტიასა და ყაზბეგში მცხოვრები ქალების მაგალითზე. მიზნის მისაღწევად პასუხი უნდა გაეცეს შემდეგ კითხვებს:

1. როგორ მიმართებაშია ქალის ანაზღაურებადი და აუნაზღაურებადი შრომა და რეკრეაცია და დროის ფლობა ერთმანეთთან?
2. როგორ მიმართებაშია ქალის შრომა სივრცის საოჯახოდ და საჯაროდ დაყოფის კონტექსტში? (საოჯახო ბიზნესში ჩართული ქალების და ანაზღაურებად სამსახურში დასაქმებული ქალების მაგალითზე)
3. როგორ მიმართებაშია ქალების შრომაში ჩართულობა სოციუმის მიერ ქალების აღქმასთან?
4. როგორ მიმართებაშია ქალების შრომაში ჩართულობა ქალების მიერ საკუთარი თავის აღქმასთან?

3. მეთოდოლოგია

ფემინისტური მიდგომა სამყაროს შესახებ კონვენციური დაშვებებისა და მათი აღწერის გზებისადმი უნდობლობით გამოირჩევა. გამონაკლისი არც წინამდებარე ნაშრომია. პირველ რიგში, არ ვიღებ რეალობას ობიექტურ მოცემულობად და არც მხოლოდ ექსპლიციტური შინაარსებით შემოვიფარგლები. ჩემი ონტოლოგიური დაშვება პოსტსტრუქტურალისტურ მიდგომას ეყრდნობა, რომლის მიხედვითაც რეალობა სოციალურადაა კონსტრუირებული. მნიშვნელოვანი ამ სოციალურ წესრიგში სუბიექტის ადგილი და ის ძალაუფლებრივი მიმართებაა, რომლებშიც იმყოფება სხვა სუბიექტებთან.

მეთოდს რომელსაც ვიყენებ, შეიძლება ინსტიტუციური ეთნოგრაფიაც ეწოდოს, ვინაიდან ეს მიდგომა არ უყურებს მოვლენებს როგორც უბრალოდ არსებულს. სოციალური ურთიერთობები კონკრეტულ ადგილებში იქმნება და დროშია გაშლილი (DeVault, 1999).

მონაცემების შეგროვების მთავარი საშუალება დაკვირვება და ჩაღრმავებული ინტერვიუა. ასეთ პირობებში მკვლევარი თვითონ არის კვლევის ინსტუმენტი. რაც თავის მხრივ, მრავალ ეთიკურ საკითხს წარმოშობს, რომელზეც შემდგომ თავებში ვისაუბრებ.

მონაცემების შეგროვება ასევე თავისი სპეციფიკიდან გამომდინარე არ ემსახურება უკვე კარგად ჩამოყალიბებული ჰიპოთეზების და კითხვების შემოწმებას. კვლევა ამ თვალსაზრისით აბლექციურია. აბლექციური მიდგომა გულისხმობს, რომ კვლევის ზოგადი ორიენტირებით და საკვლევი კითხვებით “შეიარაღებული” ერთმანეთს ვუნაცვლებდი თეორეტიკებს და მონაცემების შეგროვებას. სოციალური სამყაროს შემეცნება კი ხდება სოციალური აქტორების მოტივების და მონათხობის ტერმინებში (Blaikie, 2004, pp. 101).

ცნებების განმარტება ხდება სენსიტიზაციის მეთოდით: რაც გულისხმობს, რომ კვლევა ინყება რამდენიმე ძირითადი საკითხით, ანუ თავიდან იქნება ექსპოზიცია საკვანძო

ცნებებისადმი და არა წინასწარმოცემული ცნებების განმარტება, მნიშვნელობებით კი მონაცემების შეგროვების პროცესში დაიტვირთება; სიტყვა სენსიტიზაცია სწორედ მეცნიერის მხრიდან ახალი იდეებისადმი ღიაობას მიემართება თეორიის და მონაცემების დაკავშირების პროცესის ურთიერთშერწყმისას (Blaikie, 2004, pp. 137).

თავის მხრივ, ენა მოიაზრება არა რეალობის ამსახველ საშუალებად, არამედ მის მაკონსტრუირებელ ძალადაც. ვინაიდან მნიშვნელობებს არ განვიხილავთ სუბიექტური-ობიექტურის დიქტომიაში, მნიშვნელობებს ვერ ვუნოდებთ სუბიექტურს, ისინი ინტერსუბიექტურია, რაც გულისხმობს, რომ ერთი და იგივე ჯგუფის ან საზოგადოების წევრები იზიარებენ და ინტერაქციის მიმდინარე პროცესში ინარჩუნებენ საერთო მნიშვნელობებს და ინტერპრეტაციებს (Blaikie, 2004). ენის ამგვარი გაგება მნიშვნელოვანია ფემინისტური გადმოსახედიდან, ვინაიდან ქალებისთვის გამოხატვა ფალოცენტრისტულ სიმბოლურ წესრიგში უკიდურესად შეზღუდულია, გამოცდილება კი მარგინალიზებული. შესაბამისად როგორც ამ გამოცდილებების არტიკულაცია, ისე მოსმენა აქტიურ ფემინისტურ თვითრეფლექსიას საჭიროებს.

მონაცემების ანალიზიც შესაბამისობაშია შეგროვების პრინციპებთან. შეგროვებული მასალა დისკურსულ ანალიზის მეთოდითაა დამუშავებული. ამ მიდგომაში გარდა ექსპლიციტური შინაარსებისა, მნიშვნელოვანია მონათხრობში ქალების პოზიციონირების, მათი წარმოსახული აუდიტორიის და მონათხრობში არსებული წინააღმდეგობების ანალიზი. მაგალითად, როცა ქალების შრომის სოციუმის მიერ აღქმასა და მათ თვითაღქმაზე ვსაუბრობ, ვითვალისწინებ იმას თუ რა პოზიციიდან საუბრობს კვლევის სუბიექტი, რომელ დისკურსს იმეორებს და რომელს უპირისპირდება ის.

მკვლევრის პოზიცია

კვლევის მეთოდები ფემინისტური ეთიკისთვის რიგ შემთხვევებში გამონვევა შეიძლება იყოს. როგორც უკვე აღინიშნა კვლევა არ ემსახურება მხოლოდ აღწერას და გვერდიდან დაკვირვებას. მას ფემინისტური ღირებულება აქვს როგორც მკვლევრისთვის ისე იმ ქალებისთვის ვის შესახებაც კვლევა კეთდება. ამასთან, ეს არ არიან ჩემთვის უცნობი ადამიანები. წლების განმავლობაში მე მათთან საქმიანი და მეგობრული ურთიერთობები მქონდა. რაც ერთი მხრივ, საშუალებას გვაძლევდა ერთმანეთთან გულახდილად გვესაუბრა, თუმცა მეორე მხრივ, როლურ გაურკვეველობას ქმნიდა, ვინაიდან როდის ვიყავი მკვლევარი და როდის მეგობარი, ორივე მხარისთვის ძნელი გასამიჯნი. გარდა ამისა, ეს პროცესი არ არის მხოლოდ ცალმხრივი, მეც ვესაუბრებოდი მათ ჩემს გამოცდილებებზე, რაც სოციალური სასურველობის პრობლემას წარმოშობს, რაც გულისხმობს, რომ რესპონდენტები შესაძლოა არ იყვნენ გახსნილი და გულახდილი თავის მოსაზრებებთან და გამოცდილებებთან დაკავშირებით, რადგან მკვლევრის მოსაწონი უნდათ გამოჩნდნენ. ამიტომ თავს ვიკავებდი საკუთარი ფემინისტური პოზიციების დაფიქსირებისგან ამა თუ იმ საკითხზე.

მიუხედავად არსებული საკმაოდ ახლო ურთიერთობებისა, გასათვალისწინებელია რომ იმ ქალების უმრავლესობა, ვისთანაც ვმუშაობდი სხვა გამოცდილების მქონეა. მე მათთვის მაინც ცენტრიდან პერიფერიაში ჩასული მკვლევარი ვარ და ეს გარკვეულ ასიმეტრიას და გაუცხოებას ქმნიდა გარკვეულ შემთხვევებში.

როგორ უნდა მოხდეს პირადი ინფორმაციის ისე გადმოცემა რომ კონფიდენციალობა დაცული იყოს? სად მთავრება „ობიექტური“ მკვლევრის როლი და იწყება მეგობრის/კლიენტის ან ფემინისტი აქტივისტის როლი? როდესაც კვლევის პროცესი გარკვეული ფემინისტური ღირებულებას იმთავითვე ატარებს, როლების შემოსაზღვრა არც ისე ადვილია. ამ კითხვებზე პასუხის ბოლომდე გაცემა და ეთიკური პრობლემის სრული აღმოფხვრა შეუძლებელია, მაგრამ არსებობს რამდენიმე სტრატეგია, რომელსაც კვლევის პროცესში ვეყრდნობოდი. უმთავრესი პრინციპი კრიტიკული თვითრეფლექსიაა, რომელიც თან სდევდა როგორც მონაცემების შეგროვების, ისე მათი დამუშავების პროცესს. ამაზე შეპერ ჰიუგი (2010) წერს, რომ ადამიანების ღირებულებების მკვლევარი ეთნოგრაფები ერთგვარი შემგროვებელ-მონადირეები არიან. ამიტომ მორალური და ეთიკური სიტუაციების მიმართ მგრძობილობა მოგვეთხოვება. პერსპექტივა კი რელატივისტური და არა უნივერსალისტური უნდა გვექონდეს (Schepher-Huges, 2010).

რელატივიზმი ამ შემთხვევაში არ გულისხმობს იდეოლოგიური და ღირებულებითი განზომილებებისგან დაცლას. რელატივიზმი ვერ იქნება მაგალითად, მოძალადე ქმრის პერსპექტივის გათვალისწინება. რელატივიზმი არც არის სავარაუდოდ კარგი განსაზღვრება ჩემი მიდგომისთვის, ის უფრო სუბიექტის პოზიციის პერსპექტივის მიდგომაა, რომლისთვის ცენტრალური სუბიექტების პოზიციაა დინამიკურ ძალაუფლებრივ მიმართებებში.

ჩემი თავდაპირველი ონტოლოგიური დაშვება ანტი პოზიტივისტურია. თვისებრივ კვლევას, მით უმეტეს ეთნოგრაფიული მეთოდებით შეგროვებულ მონაცემებს პოზიტივისტურად განსაზღვრულ ობიექტურობას უპირისპირდება. ასეთი კვლევის პირობებში მუშაობა მოითხოვს პროფესიული ეთიკის თვითრეფლექსიას და თვითკრიტიკას, სიმართლის და კვლევის სუბიექტების დასაცავად (Schepher-Huges, 2010). ასევე იმის აღიარებას, რომ საბოლოოდ ინტერპრეტაცია ყოველთვის მკვლევარს ეკუთვნის. თვითონ კვლევის პროცესში მონაწილეები ერთმანეთში საუბრობენ, მკვლევართანაც მუდმივ დიალოგში არიან და არ წარმოადგენენ მხოლოდ ინფორმაციის მომწოდებელ რესპონდენტებს. ობიექტურობა კი ადამიანების პოზიციების, მათი გამოცდილებების მრავალფეროვნების ასახვას და ინკლუზიურობის პრინციპს ემყარება და არა „მიუკერძოებელი“ მკვლევრის იდეას.

შერჩევა

კვლევის სამიზნე ჯგუფს წარმოადგენს ორ დაბაში მცხოვრები ქალები. აუნაზღაურებდნენ შრომაში, ანაზღაურებდნენ შრომაში (მცირე ბიზნესი), ანაზღაურებდნენ სამუშაოში ჩართულობა ის ძირითადი კრიტერიუმებია, რომლის მიხედვითაც ქალები შეირჩა. პეტეროსეფსუალურ ქორწინებაში ყოფნა, ანაზღაურებდნენ სამუშაოს ქონა, დასახლების ტიპი, სამუშაოს ტიპი მოიაზრება იმ ფაქტორებად, რომელთან მიმართებაშიც მაინტერესებდა ამეხსნა ქალების ეკონომიკური დაქვემდებარების კულტურული და სოციალური ასპექტები. ხოლო დასაქმებულ ქალებში მცირე ბიზნესში ჩართული ქალებიდან საკუთარი საოჯახო ტიპის სასტუმროების მქონე ან მსგავს სამსახურში დასაქმებულის (და არა მესაკუთრის) როლში მყოფი ქალები შეირჩევიან. დაკვირვება კი მოხდა როგორც ტურისტულ სეზონამდე, ისე სეზონის განმავლობაში.

შერჩევის შესახებ გადამწყვეტილებებს სამი მიზეზი განაპირობებს: 1. სამუშაოს ტიპი: როგორც უკვე აღვნიშნე ჩემთვის საინტერესოა ეკონომიკური აქტივობის გენდერული ასპექტების განხილვისას კერძო-საზოგადოებრივი დიქტომიური დაყოფის სირთულის და შეზღუდვების წარმოჩენა. ის ქალები, ვინც ერთი მხრივ, სახლში ასრულებენ ანაზღაურებდნენ შრომას და ამასთან, შრომის შინაარსი (საჭმლის მომზადება, დალაგება და ა.შ.) ძალიან ძნელს ხდის გაიმიჯნოს ანაზღაურებდნენ და არაანაზღაურებდნენ შრომის და დასვენების საზღვრები, რაც საფუძვლად აკლავს კერძო-საზოგადოებრივ ტრადიციულ გაგებას და შრომის და ანაზღაურების (განსაკუთრებით ქალების) მიმართების სირთულეებს წარმოაჩენს. 2. საოჯახო სასტუმროები და ზოგადად სერვისის ინდუსტრიაში ქალები მასობრივად არიან დასაქმებული, განსაკუთრებით, ტურისტულ რეგიონებში, ამასთან მესტიას და ყაზბეგში მეტ-ნაკლებად ერთდროულად მოხდა სასოფლო მეურნეობიდან ტურიზმის ინდუსტრიაში გადართვა, რაც მათ ერთმანეთთან მსგავსს და ამავდროულად კულტურული განსხვავებიდან გამომდინარე შედარებადს ხდის. 3. ქალების ეკონომიკურ საქმიანობაზე დაკვირვება და მათი გამოკითხვა უფრო ადვილია საოჯახო ტიპის სასტუმროებში, უფრო ზუსტად კი მესტიასა და ყაზბეგში, სადაც საოჯახო სასტუმროებში დასაქმებულ ქალებს ისედაც ვიცნობდი და როგორც მკვლევარს გარკვეული ნდობა მქონდა მოპოვებული. გარდა ამისა, საოჯახო სასტუმროები არა მხოლოდ ძირითად დასაქმების ადგილს წარმოადგენს ქალებისთვის, ის ასევე ჩართული დაკვირვებისთვის მოსახერხებელ გარემოს ქმნის, რადგან ამ ქალების საცხოვრებელი და სამუშაო არ არის სივრცობრივად გამიჯნული და ღიაა სტუმრებისთვის.

კვლევაში გამოყენებული იქნა შემთხვევის ანალიზის, ჩაღრმავებული ინტერვიუების და ჩართული დაკვირვების მეთოდები. სულ კვლევის ფარგლებში 13 ინდივიდუალური და 2 ჯგუფური ინტერვიუ ჩავატარე, რომელშიც 17 ადამიანი მონაწილეობდა, აქედან 14 ქალი და 3 მამაკაცი. მონაწილეების ასაკი 25-დან 83 წლამდე მერყეობდა. უმრავლესობა 35-დან 50-წლამდე ასაკის იყო. გამოკითხულებს შორის იყო ერთი მხოლოდ აუნაზღაურებდნენ შრომაში ჩართული ქალი, სხვადასხვა ტურისტულ ობიექტზე დასაქმებული 7 ქალი და ერთი კაცი, ტურიზმში თვითდასაქმებული 2 კაცი და 4 ქალი და 1 კაცი, მათგან 2 ქალი სხვაგანაც მუშაობს პარალელურად, 1 კი პენსიონერია. ინტერვიუს რესპონდენტების

მოძიება 1 ყაზბეგში და 1 მესტიაში მცხოვრები ოჯახის მეშვეობით ხდებოდა, რომლებიც ინტერვიუს გარდა დაკვირვების სუბიექტები იყვნენ. ძირითად რესპონდენტებთან ერთად, დაკვირვებას ვაწარმოებდი კაფეებში, რესტორნებში და სხვა სასტუმრო სახლებში. მონაცემების მოპოვება რესპონდენტებისგან ძირითადად ვერბალური სახით არის წარმოდგენილი, გარკვეული ფოტო-მასალაც შევაგროვე, რომელსაც კონფიდენციალურობიდან გამომდინარე კვლევას ვერ დავეურთავ, თუმცა ანალიზი ეყრდნობა როგორც აუდიო ინტერვიუებს, ისე დაკვირვებებს და ვიზუალურ მასალას.

გარდა პირველადი წყაროებისა, გამოვიყენე უკვე არსებული რაოდენობრივი, ძირითადად აღწერითი სახის, მონაცემები მაღალმთიან რეგიონებში და ზოგადად საქართველოში ქალების ეკონომიკური მდგომარეობის და ამ საკითხისადმი დამოკიდებულებების შესახებ. ეს მონაცემები საშუალებას იძლევა შედეგები განვაზოგადოთ, თუმცა ძალიან ბევრ კითხვის ნიშანს ტოვებს აღქმებთან, განწყობებთან და მიმართებებთან დაკავშირებით. სწორედ რაოდენობრივი კვლევების ერთგვარი შემავსებელია წინამდებარე კვლევის მიზნები.

ჩემთვის, როგორც ფემინისტისთვის სწორედ ამ მეთოდების გამოყენება ძალიან მნიშვნელოვანია. კაცების გამოცდილება სტანდარტად მოიაზრება და ენაც სწორედ ამ გამოცდილებებს არის მორგებული, მაშინ როცა ქალების გამოცდილება ხშირად უგულებელყოფილია და მათი არტიკულაციაც - გართულებული. აქედან გამომდინარე, როგორც მონაცემების შეგროვების, ისე ქალების ხმის გასაჟღერებლად, აუცილებელია მათი არა წინასწარ თავსმოხვეული ტერმინების და ცნებების, არამედ ავთენტური მნიშვნელობათა სისტემების გამოყენებით მოსმენა და ახსნა. ქალების გამოცდილებების მრავალფეროვნების აღიარება და საკუთარი როლის კრიტიკული გააზრება ობიექტურობის მიღწევის ის სტანდარტია, რომლითაც ამ კვლევაში ვხელმძღვანელობდი.

4. ლიტერატურის მიმოხილვა

კვლევის თეორიული ჩარჩო მემარცხენე ფემინისტ ავტორებს ეყრდნობა. მონაცემები აღიარება-გადანაწილების, შრომის სხვადასხვა ფორმების, კერძო-საზოგადოდ დაყოფის, დროის და დასვენების, აგენტობისა და წინააღმდეგობის წინასწარმემუშავებული და კვლევის პროცესში შექმნილი კონცეპტების მიხედვით გაგაანალიზე.

აღიარება - გადანაწილების დილემა

კვლევა ორ ფაქტორს: კულტურულის და ეკონომიკურის ან სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ აღიარების და გადანაწილების საკითხებს, აკავშირებს ფემინისტური პერსპექტივიდან. უპირველს ყოვლისა, მინდა ძირითადი ცნებები განვმარტო. ფრეიზერის მიხედვით გადანაწილება მიემართება იმ „სოციო-ეკონომიკურ უსამართლობას, რომელიც საზოგადოების პოლიტიკურ-ეკონომიკურ სისტემაში აქვს ფესვები.“ ფრეიზერი

ეკონომიკურ ექსპლუატაციასთან ერთად ეკონომიკურ მარგინალიზაციას (მაგ., სამუშაოზე უარი) და ეკონომიკური დეპრივაციას განიხილავს ეკონომიკური დაქვემდებარების ფორმებად (ფრეიზერი, 1997). ამგვარი ეკონომიკური დაქვემდებარების ილუსტრაციაა სოციალური კლასი, რომელიც სწორედ რესურსების არათანაბარი გადანაწილების საფუძველზე იქმნება. რესურსების გადანაწილება არ გულისხმობს მხოლოდ მატერიალურ კაპიტალს, არამედ იმ კულტურულ (უკეთესი განათლება) და სიმბოლურ (სტატუსი საზოგადოებაში) კაპიტალსაც, რომელიც მაღალ სოციალურ ფენებს გააჩნია მუშათა კლასთან შედარებით.

გადანაწილებისგან განსხვავებით აღიარების მოთხოვნა მიემართება იმ კულტურულ და სიმბოლურ უსამართლობას, რომელიც „რეპრეზენტაციის, ინტერპრეტაციისა და კომუნიკაციის სოციალურ მოდელებში აქვთ ფესვები გადგმული“ (ფრეიზერი, 1997). ანალიტიკურ დონეზე ფრეიზერი აღიარების მოთხოვნას განასხვავებს სამართლიანი სოციო-ეკონომიკური გადანაწილების მოთხოვნებისგან და შესაბამისი ჩაგვრებისგან.

გადანაწილების პრობლემის მოგვარება გულისხმობს სოციალური კლასის გაქრობას, მაშინ როცა აღიარების პოლიტიკა ერთგვარად აწარმოებს და კვლავანარმოებს ჯგუფს - ჩვენს შემთხვევაში ქალებს. ვინაიდან ქალები სოციალური იერარქიის ყველა საფეხურზე გვხვდებიან, ძნელია ფემინისტური ბრძოლის კლასობრივთან გათანაბრება. ამის გამო კლასიკურ მარქსისტულ და ნეომარქსისტულ თეორიებში, რომელშიც კაპიტალიზმი კრიტიკულადაა გააზრებული, გენდერული ჩაგვრის კულტურული განზომილება ეკონომიკურზე „ზედნაშენ“ სტრუქტურებად მოიაზრება და ძალიან რედუქციონისტულად იხსნება (ფოლბრე, 1994).

ამავე დროს, პატრიარქატის კაპიტალიზმის კოლაბორაციის კრიტიკულად გააზრების მცდელობები მრავლადაა სოციალისტ და მარქსისტ ფემინისტებში. მაგალითად, ჰეიდი ჰარტმანი მიიჩნევს, რომ პატრიარქატი ეფუძნება მამაკაცების მიერ ქალთა სამუშაო ძალის კონტროლს. კონტროლი ხორციელდება ორგვარად: არსებით წარმოებით რესურსებზე (მაგალითად, მაღალანაზღაურებად სამსახურზე) წვდომის და ქალთა სექსუალობის შეზღუდვით (ჰარტმანი, 1976 გვ. 146).

ამრიგად, ქალები სხვადასხვა ნიშნით შეიძლება იჩაგრებოდნენ ერთდროულად: პატრიარქალურ საზოგადოებაში მამაკაცს, შესაბამისად მის სიცოცხლეს და შრომას, მეტი კულტურული და ეკონომიკური ღირებულება აქვს ვიდრე ქალს. ეკონომიკური დაქვემდებარების თვალსაზრისით, ცალკეული ქალები, მაგალითად ბიზნესის მქონე ან რომელიმე დიდი კომპანიის აღმასრულებელი დირექტორი ქალი, შეიძლება უფრო კარგ პოზიციაში იყოს ვიდრე მაღაზიაში კონსულტანტად მომუშავე მამაკაცი. როგორც უკვე აღვნიშნე, ტენდენციურად საქართველოში ქალების ანაზღაურებაც ნაკლებია და სახლის არაანაზღაურებადი სამუშაოც ძირითადად ქალების მოვალეობად მოიაზრება. ამიტომ ქალების დაქვემდებარებას როგორც კულტურული ისე ძალიან მკვეთრად გამოხატული ეკონომიკური განზომილება აქვს.

აქედან გამომდინარე, ჩემი დაშვებაა, რომ შეუძლებელია თუნდაც ანალიტიკურ დონეზე დავყოთ და განვასხვავოთ ქალების ჩაგვრა ეკონომიკურ უთანასწორობის შედეგია თუ კულტურული. ამ პრობლემას ფრეიზერიც აღიარებს და გენდერული და რასობრივი უთანასწორობის პრობლემას აღიარებისა და გადანაწილების მოთხოვნების კონტექსტში ორივეს მიაკუთვნებს. თუმცა ამ კვლევაში ისიც კი პრობლემურია ანალიტიკურ დონეზე ეს ორი ჩაგვრა გავმიჯნოთ ერთმანეთისგან: არსებული ეკონომიკური სისტემა რომელიც ნეოლიბერალური იდეოლოგიით არის ნასაზრდოები, ჰარმონიულად ერწყმის და ურთიერთგანმაპირობებელ მიმართებაშია პატრიარქატთან, ოჯახი კი ამ თანაკვეთის ეპიცენტრია.

შრომა

შრომაზე საუბრისას როგორც წესი პირველი ანაზღაურებადი შრომა გვახსენდება. ამ ტიპის შრომის განსაზღვრა მარტივია: შრომა, რომლის მიზანია მატერიალური თუ არამატერიალური პროდუქტის წარმოება და რომლის სანაცვლოდაც ადამიანი გარკვეულ ანაზღაურებას იღებს. თუმცა ყველა შრომა ანაზღაურებადი არ არის და ანაზღაურებად სამსახურებშიც ძალიან დიდი განსხვავებები არსებობს შესრულებული სამუშაოების მიხედვით. ჩემთვის მნიშვნელოვანი ანაზღაურებადი და აუნაზღაურებადი შრომის ურთიერთმიმართებაა. პირველი ამ შემთხვევაში მომსახურების სფეროში დასაქმებული ქალების და მამაკაცების შრომას მიემართება და უფრო კონკრეტულად სასტუმროებსა და რესტორნებში დასაქმებული პერსონალის: მენეჯერი, მზარეული, მიმტანი, დიასახლისი, მძღოლი და სხვა პოზიციებზე დასაქმებული ადამიანების გამოკითხვას და დაკვირვებას გულისხმობს.

ბევრად უფრო ძნელი განსამარტია აუნაზღაურებადი შრომა, რომელშიც უპირველეს ყოვლისა ძირითადად ქალის მიერ შესრულებულ საშინაო შრომას მიემართება. აუნაზღაურებადი შრომა ხშირად განიხილება სახლში შესრულებული საქმეების ერთობლიობად: მაგალითად, დალაგება, ჭურჭლის რეცხვა, საჭმლის მომზადება და ა.შ. შედარებით უფრო გაფართოებულ ვარიანტში შესაძლოა მას დაემატოს მზრუნველობითი შრომაც. თუმცა აუნაზღაურებადი შრომა მხოლოდ გარკვეული აქტივობების ჩამონათვალი არ არის. რამდენიც არ უნდა ვეცადოთ ძალიან გაგვიჭირდება აუნაზღაურებადი შრომის ყველა ტიპის ჩამოთვლა. მათი რაოდენობა და ინტენსივობა კი განსხვავებული იქნება სხვადასხვა სიტუაციებში. ქალის მიერ შესრულებული აუნაზღაურებადი სამუშაო გულისხმობს ისეთი ტიპის საქმეებსაც რაც სახლთან არაა დაკავშირებული, მაგალითად, მშობლების დახმარება, მორალური მხარდაჭერა, ავადმყოფი ნათესავების/ახლობლების მონახულება. შესაბამისად, საშინაო აუნაზღაურებად შრომაზე საუბრისას შრომის ყველანაირ ფორმას ვგულისხმობთ, რომელიც საშინაო სივრცეში ან მასთან კავშირში სრულდება (Delphy & Leonard, 1992).

აქვე უნდა დავსვათ კითხვა რატომ არის ის აუნაზღაურებადი?

მარქსისტების მიხედვით საშინაო შრომა მისი არაპროდუქტიული ბუნებიდან გამომდინარე არის აუნაზღაურებადი. პროდუქტიულობა ასეთი განმარტებით მხოლოდ ბაზარზე გაცვლადს ან ანაზღაურებად სამუშაოს, და შესაბამისად, ზედმეტი ღირებულების წყაროდ გულისხმობს, რაც მცდარია ორი მიზეზის გამო 1. იგივე სამუშაო, მაგალითად, სახლის დალაგება ანაზღაურებადიც შეიძლება იყოს როცა დამლაგებელი ასრულებს და არა ცოლი, 2. ამის გარდა, პროდუქტიულია იმ გაგებით რომ გარკვეულ ნედლ მასალას გარდაქმნის პროდუქტად ან მომსახურებად. მაგალითად, საკვებს მომზადება სჭირდება, ბავშვებს - მეთვალყურეობა და ა.შ. 3. ასევე, ის არ არის დამოკიდებული კონკრეტულ ადამიანზე, ვინაიდან, თუ ქალი როგორც ცოლი ასრულებს საშინაო საქმეს, ის აუნაზღაურებადია, თუ როგორც, მაგალითად, მზარეული, ანაზღაურებადი. ამიტომ ქალების პოზიციის გასაგებად უნდა გამოვიყენოთ წარმოების უფრო ფართო განმარტება - ის, რომელიც მოიცავს ყველა სახის სამუშაოს, რომელიც აწარმოებს ან ზრდის სიმდიდრეს ან ღირებულებას” (ოქსფორდის მოკლე ლექსიკონი, ციტირებულია Delphy & Leonard, 1992, გვ. 80). აქედან გამომდინარე:

აუნაზღაურებლობა, როგორც სახლის საქმის სპეციფიკური მახასიათებელი დამოკიდებულია იმ ფაქტზე, რომ მისი შემადგენელი ამოცანები კონკრეტულ ურთიერთობებში სრულდება, ურთიერთობაში, რომელშიც ადამიანები სამუშაოს ასრულებენ, მათი პრაქტიკული, ემოციური, სექსუალური ან რეპროდუქციული შრომის ნაყოფს არ ფლობენ. (Delphy & Leonard, 1992, გვ. 84).

ამრიგად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ აუნაზღაურებელი შრომა იქმნება კონკრეტულ, კერძოდ კი გენდერული ძალაუფლებრივი ურთიერთობების პირობებში, და ის არც შრომის შინაარსიდან და ინდივიდებიდან არ გამომდინარეობს (Delphy & Leonard, 1992).

ოჯახი

თანამედროვე დასავლურ სამყაროში ოჯახის სახეხატი ბირთვული ოჯახია. ეს უკანასკნელი დიდი ხანია წარმოადგენს კაპიტალისტური ეკონომიკის საფუძველსაც. ოჯახი, სადაც ერთი ან ორივე მშობელი მუშაობს, დედა კი შვილებსა და საშინაო შრომაზეა პასუხისმგებელი, იდეალიზებულია მედიაში, რეკლამებში, სერიალებსა თუ ლიტერატურაში. თუმცა ოჯახის ამგვარი ფორმა არ არის არც ერთადერთი და არც ისტორიულად უნივერსალური ინსტიტუტი. მიუხედავად ამისა, ოჯახი და განსაკუთრებით ნუკლეარული ოჯახი იმდენად ბუნებრივ მოვლენად ითვლება, ძალიან ხშირად მისი პოლიტიკური განზომილება უგულებელყოფილი შეიძლება იქნას. თავისთავად ოჯახის განმარტებაც ძალიან რთული და იდეოლოგიურად დატვირთულია. ერთადერთი რამ, რაც თამამად შეიძლება ითქვას, ისაა, რომ ოჯახი ჩვენს კულტურაში უკავშირდება ქორწინებას და ნათესაობას. ნათესაობა თავის მხრივ, არ არის აუცლებელი სისხლით ნათესაობას გულისხმობდეს და რიტუალის (მაგალითად, ნათლობის) ან მეორად სისხლით ან ქორწინებით ნათესაობით აკავშირდებდეს ადამიანებს, მაგალითად მზახალი (ქმრის ძმა), ან სიდედრი (ცოლის დედა) მეორადი კავშირის შედეგად შეიძლება ოჯახის

ნაწილი გახდეს. მეორე საკითხი ოჯახის განსაზღვრისას არის თანაცხოვრება. არის თუ არა ეს უკანასკნელი აუცილებელი კომპონენტი ოჯახად მოაზრებისთვის. მე-19 საუკუნემდე ოჯახი დასავლურ კულტურაში არ არსებობდა ამგვარი დაყოფა და ოჯახი ერთ საოჯახო მეურნეობაში ჩართული ადამიანების მიხედვით განისაზღვრება (ფლანდრინი, ციტირებულია ბერეტთან და მაკინტოშთან, 2015). თუ ოჯახს მოვიაზრებთ მხოლოდ ერთ სახლში მცხოვრები ადამიანების ერთობად, ყურადღების მიღმა შეიძლება დაგვრჩეს მემკვიდრეობითობის, გენეოლოგიის და უფლება-მოვალეობების რიგი მოდელები; მეორე მხრივ, თუ მას ნათესაობის და ქორწინებაზე დაფუძნებულ ინსტიტუტად მოვიაზრებთ, შეიძლება ილუზია შევქმნათ, რომ ოჯახი საშინაოს, პირადის, კერძოს და ინტიმურის მიღმა განიხილება ((Barret & McIntosh, 2015).

ჩვენ შემთხვევაში ვინაიდან ცნებების სენსიზიტაცია ვახდენთ რესპონდენტებს თავად ეძლევათ საშუალება ოჯახი და მისი შემადგენლობა და მნიშვნელობა თავად განსაზღვრონ. თუმცა ფოკუსი ოჯახზე საუბრისას მის ეკონომიკურ განზომილებასა და საჯარო სფეროსთან მიმართებაში გვექნება გენდერულ ჭრილში. აქედან გამომდინარე, ვინაიდან ოჯახი არის შრომის, მარტივი დაგროვების და საკუთრების ფლობის წესების რეგულირების ეპიცენტრი, ოჯახის ორივე ასპექტი: მისი მოაზრებული ბმა პირად სფეროსთან და ამავე დროს მემკვიდრეობითობის და ერთმანეთის მიმართ არსებული უფლება-მოვალეობების მოდელები მნიშვნელოვანია ქალების ეკონომიკური დაქვემდებარების ასახსნელად.

თუმცა ოჯახი წინამდებარე კვლევაში უფრო გლობალურადაც უნდა გავიაზროთ, რადგან საზოგადოების ოჯახებად ორგანიზება მჭირდო კავშირშია სექსუალობის, რეპროდუქციის, ეკონომიკის მაკრო და მიკრო მოწყობასთან. ოჯახი მემარცხენე ნარატივში ზოგჯერ ნეოლიბერალურ იდეოლოგიასთან დაპირისპირებაში განიხილება. ნეოლიბერალიზმის ქვაკუთხედი პასუხისმგებლობის ინდივიდზე დაკისრება, განათლებაზე, სოციალურ დახმარებას და ჯანდაცვაზე სახელმწიფო ხარჯების მაქსიმალური შემცირება შეიძლება მოვიაზროთ. კუპერი (2017) აკრიტიკებს მოსაზრებას თითქოს ინდივიდზე გადასული პასუხისმგებლობა მთლიან ეკონომიკურ მდგომარეობას ადამიანის პირად გადანაცვლებებს და არჩევანს მიაწერს თანამედროვე სამყაროში. ის ასევე არ ეთანხმება დაშვებას, რომლის მიხედვითაც ქალების მასობრივმა ჩართვამ სამუშაო ბაზარზე და ე.წ. ფორდისტული ოჯახის რღვევა გამოიწვია. ეს უკანასკნელი ოჯახის ისეთ მოდელებს გულისხმობს, რომელშიც მამაკაცი შემომტანი, ცოლი კი - დიასახლისია. ამის საპირისპიროდ კუპერი (2017) თვლის, რომ პასუხისმგებლობამ არა ინდივიდზე არამედ ოჯახზე გადაინაცვლა. მართალია, მისი ანალიზი ამერიკის კონტექსტზეა მორგებული, ძირითადი დებულებები შეგვიძლია ჩვენს რეალობაზეც განვაზოგადოთ: ოჯახი მართლაც წარმოადგენს ეკონომიკურ ინსტიტუტს. ნეოლიბერალიზმს ძვირად უჯდება ფორდისტული ოჯახის ნგრევა, პრეკარიატულ პირობებში დარჩენილი ადამიანებისთვის ოჯახი ეკონომიკური გადარჩენის და სოციალური კეთილდღეობისთვისაა მნიშვნელოვანი (კუპერი, 2017).

გენეტიკური კავშირი და ნათესაური მიკუთვნებულობა მემკვიდრეობითობის თვალსაზრისით მნიშვნელოვან ეკონომიკურ ფუქციას ატარებს, ვინაიდან სწორედ მისი მემკვიდრეობით ხდება საკუთრების გადაცემა და ინდივიდზე ზრუნვის უფლება-მოვალეობების დაწესება. თუმცა ამის პარალელურად რეპროდუქცია, ზრუნვა და საკუთრება გენდერული განზომილებას ატარებს. მაგალითად საქართველოში: მოსახლეობის 56% თვლის, რომ სახლი ვაჟს უნდა დარჩეს, 44% კი თანაბრად განაწილდეს (UNDP, 2013).

ეს გულისხმობს, რომ კაცისთვის უპირატესობის მინიჭებით მემკვიდრეობის გადაცემისას, ქალები იმთავითვე არათანსწორ სასტარტო პირობებში არიან კაცებთან შედარებით, მათი ინტერესები დაქვემდებარებულია ოჯახის ინტერესს. სახელმწიფო დონეზე საკუთრების უფლება გაცხადებულია სახელმწიფოს ეკონომიკური განვითარების ქვაკუთხედად (საქართველოს მთავრობა, 2013) ეკონომიკური გაძლიერება კი როგორც უკვე აღვნიშნე არ არის გენდერული თანასწორობის სამოქმედო გეგმის და კანონმდებლობის ფუნქციური ნაწილი. უფრო დიდ თეორიულ პერსპექტივაში ეს მონაცემები ჰარმონიულ თანხვედრაშია ნეოლიბერალურ იდეოლოგიასთან, რომლის სუბიექტისთვის განმსაზღვრელად ფლობას სახავს, გენდერულ ჩავჯვრას კი მხოლოდ კულტურული ჩავჯვრის პრობლემად განიხილავს. ნეოლიბერალური სუბიექტის წარმოება ქალებს იმთავითვე გამორიცხავს. შესაბამისად ნათესაობის და მემკვიდრეობითობის კულტურული ნორმები, ისევე როგორც სოციო-ეკონომიკური პოლიტიკა ურთიერთმემავსებელია ქალების დაქვემდებარებისთვის, ოჯახი კი ამ უკანასკნელის ეპიცენტრია.

სივრცე: კერძო-საზოგადო

ოჯახის გენდერული განზომილების შრომასთან დასაკავშირებლად, აუცილებელია კერძო და საზოგადო სფეროების დანაწილების ანალიზი. თავისთავად საშინაო და საზოგადო სფეროებად დაყოფა არ არის დროსა და სივრცეში უნივერსალური და განსხვავებულია კულტურებს შორის, ის ისტორიულად კაპიტალიზმის პირობებში ანაზღაურებადი შრომის გაჩენას მოყვება. (Barret & McIntosh, 2015). საშინაო-საზოგადო სფეროებად დაყოფა მარტივად შეიძლება სივრცობრივად: სახლი-სამუშაო, სოციალურად: ოჯახი-საზოგადოება დიქტომიებში ავსახოთ. ამას ფემინისტური პერსპექტივიდან თავისი იმპლიკაციები აქვს. პირველ რიგში, საზოგადო სფერო თავის მხრივ, კიდევ იყოფა კერძოდ და პოლიტიკურად: პოლიტიკაში მონაწილეობაზე წვდომა გენდერული, კლასობრივი და მრავალი სხვა ნიშნითაა შეზღუდული. საბოლოოდ კი, საზოგადოებრივ ცნობიერებაში ქალი ასოცირდება საოჯახოსთან, ბუნებასთან, ზრუნვას, ემოციურ სფეროსთან, მაშინ როცა კაცი საზოგადოსთან, რაციონალურთან, ცივილიზაციასთან... (Philips, 1987). საზოგადოების ცნობიერებაში დაყოფის ესენციალიზება ხდება ისტორიის უგულებელყოფით, რაც დაკავშირებულია ლიბერალურ პროექტთან, რომელიც თავს არ აღიარებს როგორც პატრიარქალურს, თუმცა სწორედ ის მიჯნავს მამრობითი სქესის ინდივიდს მისი ცოლის სფეროდან, რომელშიც ეს უკანასკნელი “ბუნებრივ” დაქვემდებარებაშია. ის შემდგომ საზოგადო კაცის გენერალიზებით ხდის

შესაძლებელს ადამიანის “ბუნების” ამგვარ დაყოფას ქალად და კაცად, პირადად და საზოგადოდ.” (Philips, 1987, გვ. 121).

ფემინისტებმა სამაოდ წარმატებულად აჩვენეს სახელმწიფო პოლიტიკა დედობასთან, განათლებასთან, სოციალურ კეთილდღეობასთან და სხვა საკანონმდებლო საკითხებში როგორ არეგულირებს ოჯახს და არღვევს მითს საშინაო და საზოგადო სფეროების დაყოფასთან დაკავშირებით.

ის ფაქტი, რომ ეს ორი სფერო ურთიერთდაკავშირებულია, არ გამოირიცხავს მათი თუნდაც ანალიტიკურ დონეზე გამიჯვნის შესაძლებლობას და საჭიროებას. თუმცა ჩემი კითხვა წინამდებარე კვლევაში არა ამ დაყოფის ავ-კარგიანობის, არამედ სივრცესთან და ოჯახის იდეოლოგიასთან მიმართებაში დაყოფის მექანიზმების ახსნა და მათი შედეგების ანალიზია.

კიდევ ერთი გარემოება, რაც ართულებს საზოგადო-საშინაოს თეორეტიკებსა ზოგიერთი შრომის სპეციფიკურობაა. მაგალითად, როცა ქალი სახლის გარეთ სამუშაოს პოულობს ასრულებს ამ სამუშაოს, და სამსახურის შემდეგ ვალდებულებებისგან თავისუფალია დამსაქმებლის მიმართ (Gortz, 2010), თუმცა რა ხდება მაშინ როცა სამუშაო სახლშია, ან როცა სამუშაოს შინაარსი არ აძლევს საშუალებას ასე მკვეთრად გამიჯნოს როდის მთავრდება ანაზღაურებადი სამსახური და იწყება არაანაზღაურებადი? რა ხდება, როდესაც შრომის ასპარეზი კერძო საოჯახო სივრცეა? გორცი მსახურის და სექს-მუშაკის სამუშაოს განიხილავს, როგორც მაგალითებს როცა დასაქმებულის მიზანი სხვისთვის სიამოვნების მინიჭებაა და შესაბამისად ძალიან ძნელია შრომის საოჯახო ან საჯარო სივრცისთვის მიკუთვნება (2010).

წინამდებარე კვლევაში ქალების შრომა მომსახურების სფეროში და მით უმეტეს საოჯახო ტიპის სასტუმროში სწორედ კერძო-საზოგადოს დიქტომიური დაყოფის სირთულის გამო არის საინტერესო. ტურიზმის და შესაბამისად მომსახურების ინდუსტრიის განვითარებასთან ერთად ჩნდება და ფართოვდება სხვადასხვა ბიზნეს-დანესებულებები (სასტუმროები, რესტორნები, სააგენტოები და ა.შ.), რაც ახალი ანაზღაურებადი სამსახურების და შესაბამისად, მოსახლეობის, მათ შორის ქალების, სახლს გარეთ დასაქმების საშუალება ხდება. მაგალითად, ყაზბეგში ფუნქციონირებს ძალიან დიდი სასტუმრო „რუმსი“, რომლის ანალოგიც მესტიაში არ არის, თუმცა არის სხვადასხვა პატარა სასტუმროები. ამგვარი სამუშაო ადგილების გაჩენა სახლს გარეთ, უფრო აძლიერებს საოჯახო - საზოგადო დაყოფას, მეორე მხრივ, კი საკუთარ საოჯახო სასტუმროში დასაქმება პრობლემურს ხდის ანაზღაურებადი სამუშაოს განსაზღვრას საჯარო სფეროსთან მიმართებაში.

დრო, შრომა და რეკრეაცია

ერთ-ერთ კვლევაში ქარხანაში მომუშავე მშობლებზე დაკვირვებისას არლი ჰოხშილდი წერს (1997): ისინი დროს ისე უყურებენ როგორც პერსონალ კაპიტალს, რომელსაც საფრთხე ემუქრება, როგორც ინვესტიციას, რომელიც მათი სურვილის მიუხედავად უნდა განიონ და განკარგონ, და რომლის ფასი მათგან დამოუკიდებლად ეცემა ან იწევს .. ახალი ამ მიდგომაში ისაა, რომ სახლში გატარებულ დროსაც ისე უყურებენ როგორც ფინანსური მენეჯერები. ... თავიანთ ოჯახებთან გატარებულ დროს უყურებენ როგორც საქონელს, რომელიც შეიძლება დააბანდო ან აიღო და სურთ რომ მეტი ასეთი დრო იყიდონ ან გამოიმუშაონ უფრო დასვენებული ცხოვრებისთვის (Hoschild, 1997, გვ. 51, 52). დრო გაიგივებულია მოხმარებასთან. ის უნდა შეიძინო ან/და მოიპოვო, რათა დასვენების შესაძლებლობა გქონდეს.

დრო იყოფა სივრცესთან მიმართებაში, თუმცა მკვეთრად გენდერიზებული: თუ სახლი სახლს გარეთ დასაქმებული კაცისთვის დასვენების ადგილი შეიძლება იყოს, სახლს გარეთ დასაქმებული ქალისთვის სამუშაო დღე სამსახურის შემდეგაც გრძელდება. ქალის მიერ სახლში შესრულებულ სამუშაოს არლი ჰოხშილდი “მეორე განაკვეთს” უწოდებს (1997). სახლის აუნაზღაურებადი სამუშაო ქალისთვის სახლსაც სამუშაო სივრცედ აქცევს. თავისი დაკვირვების დროს ჰოხშილდი (1977) წერს, როგორ შეიძლება გახდეს სამუშაო სოციალიზაციის სივრცე, სადაც ქალი უფრო მეტად გრძნობს თავს „შინ“ და სახლი სამუშაო.

ამასთან, გარდა რუტინული ყოველდღიური სახლის საქმისა, უდიდესი შრომა, რომელსაც ქალები ასრულებენ ზრუნვასთან დაკავშირებული ემოციური შრომაა რომელსაც ჰოხშილდი (1977) მესამე განაკვეთს უწოდებს. ვინაიდან ადამიანები უფრო და უფრო მეტ დროს ატარებენ სამსახურში, საშინაო საქმე უფრო სწრაფად და დაგეგმილად უნდა შესრულდეს, ქალებს მეორე განაკვეთის შეზღუდვით გამოწვეულ ემოციურ ნარჩენებთან უწევთ გამკლავება, მაგალითად, შვილების მოსმენა, მეცადინეობაში დახმარება და აშ. ვინაიდან ზრუნვაზე მთავარ პასუხისმგებლად ქალები ითვლებიან, სახლს გარეთ დასაქმებული ქალები დანაშაულის განცდაზე საუბრობენ, რადგან შვილებს მთელ თავის დროს არ უთმობენ. მეორე და მესამე განაკვეთი კაცებისთვის ნაკლებად პრობლემატურია, ვინაიდან მათგან ამის მოლოდინი არ არის.

საბოლოოდ, ქალები დროის სიღარიბეს განიცდიან კაცებთან შედარებით. დასვენების შესაძლებლობები შეზღუდულია, რადგან ქალების მიმართ განსხვავებული მოლოდინი არსებობს. თუ კაცი შეიძლება შაბათ-კვირას მეგობრებთან გასართობად წავიდეს, ქალის მხრიდან, როცა სახლის სამუშაოა შესასრულებელი ან ბავშვები მოსაფლელი, ამგვარი ქცევა როგორც საზოგადოების მხრიდან პირდაპირი წნეხის, ისე სინდისის ქენჯნის გამო მიუღებელი ხდება.

ამრიგად, დროის დაყოფა სამუშაოდ და დასვენებად დაკავშირებულია გენდრულ როლებთან. ვინაიდან ქალებს, როგორც სახლს გარეთ ისე სახლში შრომის დიდი ნაწილის შესრულება უწევთ, ისინი ერთგვარ „დროის შიმშილს“ განიცდიან.

აგენტობა და წინააღმდეგობა

ჩემთვის საინტერესო კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი როცა დროის და სივრცის გადანაწილებას ვადარებ, აგენტობაა. ეკონომიკური გაძლიერების პროექტების შეფასებისას ტაილორი და პერეზნიეტო (2014) მნიშვნელოვან ფაქტორად ასახელებენ არა მხოლოდ ქალების ეკონომიკურ და ქონებრივ მდგომარეობას, არამედ მათ მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულებებს და გადაწყვეტილებების მიღების შესაძლებლობებს. აგენტობა გარდა გადაწყვეტილებების მიღებისა, გულისხმობს ქალების მიერ საკუთარი ცხოვრების სხვა ასპექტების კონტროლის და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობის შესაძლებლობასაც. თუმცა აგენტობა მხოლოდ არსებულ გენდერულ და ეკონომიკურ წესრიგთან დაპირისპირებით არ შემოიფარგლება. ის თუ ვინ შეიძლება მოვიაზროთ ქმედითუნარიან სუბიექტად, პრობლემურია ფემინისტური ნააზრევითვის.

აგენტობის გაგება დაკავშირებულია თავისუფლების და სუბიექტის ცნებებთან. საბა მაჰმუდი (2014) კრიტიკულად აანალიზებს ნეგატიური და პოზიტიური თავისუფლების გაგებებს. ნეგატიური თავისუფლება გულისხმობს ბარიერების არარსებობას საკუთარი ნების გასახორციელებლად, მაგ. ქალისთვის შრომის აკრძალვა ქმრის ან სახელმწიფოს მხრიდან იქნება ნეგატიური თავისუფლების ვერგანხორციელების მაგალითები. პოზიტიური თავისუფლება უფრო პრობლემური ცნებაა ვინაიდან გულისხმობს საკუთარი ნების შესაბამისად მოქმედების შესაძლებლობას აკრძალვების არარსებობის პირობებში. ამგვარი მიდგომა პრობლემურია ჩემთვის ვინაიდან რთულია განსაზღვროთ რა არის სუბიექტის “ნამდვილი სურვილი ან ინტერესი”. ამასთან, ეს სურვილები ყოველთვის ემანსიპატორულ ხასიათს არ ატარებს, მაგალითად, ქალის ნამდვილი სურვილი შეიძლება იყოს იძულების ან საჭიროების არარსებობის პირობებში დარჩეს მჩაგვრელ ურთიერთობებში. ამგვარი მიდგომა ასევე სუბიექტს როგორც რაღაც ესენციის მქონედ მოიაზრებს. რაც საჭიროს ხდის სუბიექტის ჩემი გაგება დავასაბუთო.

სუბიექტზე საუბრისას ვეყრდნობი პოსტ-მოდერნისტულ მიდგომას, რომლის მიხედვითაც სუბიექტი არ არსებობს ძალაუფლებრივ მიმართებამდე, ძალაუფლების ველს მიღმა (Foucault, 1978). ამასთან სუბიექტის წარმოება ყოველთვის გენდერიზებულია. ადამიანი განსხეულდება კაცად ან ქალად, მამრობითად ან მდედრობითად, რაც არ არის ერთჯერადი აქტი, რომელიც დაბადებისას იარლიყის მიკერებით შემოიფარგლება, ის სუბიექტის მიერ გენდერის “თამაშს” მოითხოვს. ეს თამაში კი თავის მხრივ, ამოცნობადი უნდა იყოს საზოგადოების მიერ (Butler, 1988). ამგვარად განსაზღვრული სუბიექტის აგენტობას ბატლერი ნორმების სუბვერსიაში ხედავს. თუმცა პრობლემურია ასეთი ლოგიკით რიგი ქმედებების წაკითხვა. ვინაიდან ნორმების გაგება მხოლოდ მორჩილება/წინააღმდეგობის ტერმინებში უგულებელყოფს იმ ფაქტს რომ ნორმების მიხედვით თამაში, მათი დამკვირდება და განცდა მრავალგვარად არის შესახლებელი (Mahmood, 2012). ასევე ერთი ნორმისადმი წინააღმდეგობა, სხვა ნორმისადმი მორჩილებას არ გამოორიცხავს. ვინაიდან პრობლემურია წინააღმდეგობის წაკითხვა

მხოლოდ გარკვეულ ნორმებთან მიმართებაში. ამიტომ აგენტობას და წინააღმდეგობას იგივე ტერმინებად არ მოვიარებ. ამის შესახებ საბა მაჰმუდი (2012, გვ. 40) წერს:

აგენტობის ცნება უნდა გაემიჯნოს პროგრესული პოლიტიკის მიზნებს. აგენტობის გაგება როგორც მხოლოდ დომინანტური ძალებისადმი წინააღმდეგობა ზღუდავს ცნებას. თუმცა ეს არ ნიშნავს რომ აგენტობამ არ შეიძლება წინააღმდეგობის ფორმა მიიღოს.. ამის ნაცვლად ის [აგენტობა] ეთიკისა და პოლიტიკის ღერძებზე განვიხილოთ.

აქედან გამომდინარე, ჩემი კვლევის სუბიექტების ქმედებების ანალიზი აგენტობის და წინააღმდეგობის უფრო მრავალმხრივ ანალიზს მოითხოვს. ამ პროცესში კი დიდ როლს თამაშობს ის ისტორია და კონტექსტი, რომელშიც ისინი მოქმედებენ. ქმედებების განხილვა რეზისტენტულად ან აგენტობის გამოვლინებად ძალიან ამარტივებს სურათს, ამიტომ ანალიზი ეყრდნობა იმის ახსნას თუ რას და როგორ ემორჩილებიან, იმეორებენ, უწევენ წინააღმდეგობას კვლევის სუბიექტები.

5. მონაცემთა ანალიზი

კონტექსტის მიმოხილვა: ტურიზმი და მომსახურების სფერო

ვინაიდან ჩემი კვლევის მთავარი სამიზნე მომსახურების, უფრო ვიწროდ კი ტურიზმის სფეროში დასაქმებული ქალები არიან, მოკლედ შევეხები ამ სფეროს სპეციფიკას და საქართველოში მისი განვითარების ისტორიას: საქართველოში 90-იანების პაუზის შემდგომ ტურიზმის ხელახალი განვითარება 2004 წლიდან იწყება. ზემო სვანეთსა და ყაზბეგში ტურიზმის ზრდა კი 2006 წლიდან ინფრასტრუქტურის განვითარებას უკავშირდება. თუმცა ეს არ ნიშნავს რომ ტურიზმი წამყვანი სფეროა მთელი ხევის და ზემოსვანეთის რეგიონებში.

USAID-ის 2016 წლის კვლევაში ვკითხულობთ:

მესტიის მუნიციპალიტეტში ძირითადი ეკონომიკური საქმიანობა სოფლის მეურნეობაა, სოფლის მეურნეობის წამყვანი დარგებია მესაქონლეობა, მემინდვრეობა, მეხილეობა და მებოსტნეობა(მეკარტოფილეობა). (USAID, 2016)

მიუხედავად ამისა, მძიმე კლიმატური პირობების და საკმარისი ცოდნისა და ტექნოლოგიების არარსებობის პირობებში მესაქონლეობა მცირდება, რეგიონის ადმინისტრაციულ ცენტრში - დაბა მესტიასა და მის შემოგარენში კი მას ნელ-ნელა ტურიზმი ანაცვლებს. ანალოგიური ტენდენცია შეიმჩნევა ყაზბეგშიც, სადაც მანამდე წამყვანი სასათბურე მეურნეობა და მესაქონლეობა იყო. 2009 წლის მაისიდან ყაზბეგის მოსახლეობას კომერციული მიზნებისთვის გამოყენებული გაზის საფასურის გადახდა უწევს, რის გამოც სათბურები გაუქმდა, მოსახლეობამ კი კვადრატულ მეტრზე 35 ლარის ოდენობის კომპენსაცია მიიღო¹. მესაქონლეობამაც იკლო ტურიზმის განვითარებასთან ერთად.

¹მხსენებელი ყაზბეგს ტოვებენ, http://regions.ge/8&newsid=882&year=2009&position=news_main

თავის მხრივ, ტურიზმის განვითარება მოითხოვს შესაბამისი ცოდნის მიღების და ინფრასტრუქტურის განვითარების შესაძლებლობებს. სასტუმროების და კვების ობიექტების გახსნა შესაბამის თანხებთან არის დაკავშირებული. ბიზნესის წამოწყებისთვის კი საწყისი კაპიტალის არარსებობის პირობებში უმრავლეს შემთხვევაში კომერციული ბანკებიდან სესხებით და სახელმწიფო დახმარების პროგრამების მეშვეობით ხდება მესტიასა და ყაზბეგში სასტუმროების და რესტორნების გახსნა/გათვართობა და ახალი მანქანების შეძენა. მართალია, სახელმწიფოს აქვს პროგრამა „ანარმოვ საქართველოში“, რომელიც ხელს უწყობს სხვადასხვა მცირე ბიზნესების, მათ შორის საოჯახო სასტუმროების, განვითარებას, მთლიანობაში მაინც არც ისე სახარბიელო სურათი წარმოგვიდგება, მაგალითად, საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიაში ვკითხულობთ:

„ფინანსური სექტორის განვითარებისათვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მიკროსაფინანსო ინსტიტუტებს. აღნიშნული ორგანიზაციები ქვეყანაში მრავლად არის წარმოდგენილი, თუმცა, მათი საქმიანობა, ძირითადად ორიენტირებულია სამომხმარებლო სესხების გაცემაზე და არა მცირე და დამწყები ბიზნესის დაფინანსებაზე“.
(საქართველოს მთავრობა, 2013).

ეს ნიშნავს, რომ ბიზნეს-სესხებს აღემატება სამომხმარებლო სესხები, მაღალი საპროცენტო განაკვეთებით, რომელიც საყოფაცხოვრებო საჭიროებების დაკმაყოფილებაზეა როგორც წესი ორიენტირებული. რაც შეეხება ბიზნეს სესხებს, ისინიც არ გამოირჩევა დაბალი საპროცენტო განაკვეთით და დამწყები მენარმეებისთვის მაგალითად, ხევში 30%-ს აღწევს.

ტურიზმს და ზოგადად მომსახურების სფეროს გენდერული განზომილებაც გააჩნია: 2014 წლის მონაცემებით სასტუმროებსა და რესტორნებში დასაქმებული ადამიანების 60% ქალი, ხოლო 40% მამაკაცია (საქსტატი, 2014). მომსახურების, კერძოდ კი სასტუმრო და კვებით დაწესებულებებში ქალების რაოდენობა შემთხვევითად არ აღემატება კაცებს. სასტუმროს და სარესტორნო საქმიანობა ძირითადად შედგება იმ აქტივობებისგან, რომელიც საშინაო საქმესთან ასოცირდება: საჭმლის მომზადება, სუფრის გაშლა, თეთრეულის გარეცხვა, დალაგება და ა.შ. კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელი ამ საქმისათვის ემოციური შრომაა, ვინაიდან კლიენტებთან კომუნიკაციას და სასიამოვნო გამოცდილების უზრუნველყოფას მოითხოვს, რითაც მზრუნველობით საქმეს წააგავს, ეს უკანასკნელი კი ასევე ქალებთან ასოცირდება. სწორედ ამ მიზეზების გამო ტურიზმის და მომსახურების სფეროში ძირითადად ქალები არიან ჩართული.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მომსახურების სფერო ასევე პრეკარიატული შრომაა, პრეკარიატული შრომა გულისხმობს რომ ხშირად ამ სფეროში დასაქმებულებს არ აქვთ შრომითი კონტრაქტები, სამსახურის უსაფრთხოება, არ არიან სრულ განაკვეთზე, არ აქვთ

ცოდნის და უნარების განვითარების შესაძლებლობა და ადვილად ჩანაცვლებად მუშახელად აღიქმებიან, აქედან გამომდინარე, მომსახურების სფეროში დასაქმებას შესაბამისი შფოთვა და არასტაბილურობის განცდა სდევს, რომელსაც შემდგომ თავებში უშუალოდ კვლევის მონაწილეების ინტერვიუებში უფრო ნათლად დავინახავთ.

ამრიგად, ბოლო 10 წლის განმავლობაში ყაზბეგსა და მესტიაში ტურიზმი სწრაფად განვითარდა, მეურნეობის მანამდე გავრცელებული ფორმები კი მნიშვნელოვნად შემცირდა. ამ პროცესმა ქალების ამ სფეროში მასიური დასაქმება გამოიწვია. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ამ დაბების ეკონომიკა ქალების შრომაზე დგას.

სამსახურების იერარქია

ანაზღაურებადი სამსახურები სხვადასხვა კრიტერიუმების მიხედვით ფასდება ნაკლებ ან მეტად პრესტიჟულ ან/და სასურველად. წინა თავში ხსენებული სტაბილურობის და ხელფასისა და სამუშაოს უსაფრთხოების განცდა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია. ჩვენი რესპონდენტები ხშირად საუბრობენ სტაბილურობაზე. მაგალითად მუზეუმში დასაქმებული ქალები ამბობენ, რომ მათი ცხოვრება და კომუნიკაცია კლიენტებთან მოსაწყენი და ერთფეროვანია, თუმცა ვინაიდან სტაბილურობის განცდას სთავაზობს, მიჩვეულები არიან და ურჩევნიათ უფრო რისკის შემცველ სამსახურებს ისევე აქ დარჩნენ. უფრო რისკის შემცველად კი შედარებით მაღალანაზღაურებადი სამსახურები იგულისხმება, რომელიც სეზონურ მუშაობაზეა დამოკიდებული. ასევე რისკი მიემართება სამსახურის ძებნის პერიოდსაც. რაც არანაკლებ პრობლემურია დაბაში. ვინაიდან საკვლევ ადგილებში სამსახურების დიდი არჩევანი არ არის და დასაქმების სფეროები გენდერული ნიშნითაა შემოსაზღვრული, სახლს გარეთ ანაზღაურებადი სამუშაოს პოვნა ძნელია და დიდწილად დამოკიდებულია ადამიანის სოციალურ კაპიტალზე. დასაქმების თვალსაზრისით, ქალებისთვის ტურიზმი წამყვანი სფეროა, თუმცა ტურიზმის გარდა ან პარალელურად მასწავლებლობა, ფარმაცევტობა და მაღაზიაში მუშაობა დასახელებულია გავრცელებულ სამსახურებად ქალებისთვის.

რაც შეეხება სამსახურების იერარქიას, გამგეობაში მუშაობა ყველასთვის სასურველია, რადგან უფრო მაღალ ხელფასებთან, ნაკლებ სამუშაო საათებს და პატივსაცემ შრომასთან ასოცირდება. თითქმის ყველა რესპონდენტს უცდია გამგეობაში მუშაობის დანწყება, და მხოლოდ ერთს უშუშავია. ამ უკანასკნელმაც ხელისუფლების ცვლილებასთან ერთად პარტიასთან მიკუთვნებულობის გამო დაკარგა სამუშაო. ყველა რესპონდენტი ასახელებს ნაცნობობას, როგორც გადამწყვეტ ფაქტორს გამგეობაში მუშაობის დასაწყებად. *“გამოცხადდა ვაკანსიები გამგეობაში, მარა ყველაფერი როგორც ხდება წინასწარ ცნობილი იყო ვინ გავიდოდნენ, ამიტომ გამოვბრუნდი უკან.”* - ყვება ერთ-ერთი მათგანი.

თავის მხრივ, გამგეობაში მუშაობის უპირატესობებს ქალები სხვადასხვანაირად ხედავენ. ტურიზმში დასაქმებულთათვის გამგეობა სამუშაო ადგილის უსაფრთხოების და უფრო მოკლე სამუშაო გრაფიკის გამოა სასურველი. ვისაც უმუშავია გამგეობაში, მისთვის ეს სამსახური პოლიტიკურ აქტიურობასთან ასოცირდება და “სულიერ დანაკლისად” მიიჩნევენ, რომ რაშიც „სპეციალიზებული“ იყო (იგულისხმება ადგილზე ქონდა დიდხინიანი პრაქტიკის შედეგად ნასწავლი) იმაში რეალიზების საშუალება აღარ აქვს.” თუმცა უსაფრთხოების განცდა არც გამგეობაში მუშაობას ახლავს თან, ვინაიდან მთავრობის ან თუნდაც უფროსის ცვლილება ნეპოტიზმის გამო პირდაპირ კავშირშია კადრების ცვლილებასთან დაბალ საფეხურებზეც კი.

მიუხედავად იმისა, რომ გამგეობაში დაბალ საფეხურზე ძირითადად ქალებს მოიაზრებენ დასაქმებულად, კერძო ბიზნეს სექტორში დასაქმებასთან შედარებით, მანაც კაცებისთვის სასურველ პროფესიად უფრო ითვლება. მაგალითად, საკუთარ დაუსაქმებელ ქმარზე საუბრისას ერთ-ერთი რესპონდენტი გვეუბნება “*სურვილი აქვს [მუშაობის დანებების], მაგრამ კერძოში რა უნდა იყოს მამაკაცმა რომ იმუშაოს, და მთავრობაში არის რაღაცეები რომ დასაქმდეს.*” მათთვის, ვინც მასწავლებლებად მუშაობენ ან თვითონ არ ფლობენ სასტუმროებს, გამგეობაში დასაქმება უფრო მეტი ანაზღაურების გამოც არის სასურველი, თუმცა მასწავლებლობაც პატივსაცემ პროფესიად მოაზრება და გონებრივ და ემოციურ სამუშაოსთან ასოცირდება. მაგალითად, ქალი, რომელსაც საკუთარი საოჯახო სასტუმროც აქვს და სკოლაში მასწავლებლადაც მუშაობს, შემდეგნაირად აღარებს ამ ორ სფეროს ერთმანეთს: “*იქ [სკოლაში] სულ სხვაა, აქ [სასტუმროში] ფიზიკური დატვირთვაა, იქ [სკოლაში] - გონებრივი, სკოლაში ემოციური დატვირთვაც მეტია*” თუმცა ემოციურ დატვირთვაში დადებითი ემოციები მოიაზრება - სიყვარული, სოციალიზაცია თანამშრომლებთან, განსხვავებით სასტუმროსი, სადაც როგორც ეს კონკრეტული, ისე სხვა სასტუმროს მენეჯერონე ქალები დროით და ემოციურ სტრესზე მიუთითებენ. ვინაიდან “*საკუთარ შრომას არ ითვლიან*” სასტუმროში მუშაობისას და ის ძირითადად სახლში სრულდება, მას არც მოიაზრებენ სრულფასოვან სამსახურად, სხვა სამუშაოებთან, მაგ სკოლაში მუშაობასთან შედარებით.

სხვის სასტუმროში მუშაობა ასევე ნაკლებ სასურველია ვიდრე საკუთარი გესტჰაუსის ქონა, თუმცა ნაკლებ ან მეტად პატივსაცემად არც ერთი ითვლება და უფრო მეტად ასაკთან არის დაკავშირებული. თუმცა პრესტიჟის მიხედვით, სახლს გარეთ დასაქმება არა მომსახურების სფეროში, როგორცაა მასწავლებელი ან გამგეობა, უფრო დადებითად ფასდება, მაშინაც კი, როცა სახლში დასაქმებას, მაგალითად, საკუთარ სასტუმროში უფრო მომგებიანი იყო. ასაკობრივად: 30 წლამდე ასაკის ქორწინებაში არმყოფი ქალებისთვის სწორედ ასეთი სამსახურებია უფრო სასურველი. მაშინ როცა სახლში დასაქმება შვილებიანი ქალებისთვის საოჯახო საქმისთვის უფრო მეტი დროის დათმობის საშუალებასთან ასოცირდება. თუმცა მაგალითად, თუ გესტჰაუსის ამუშავება მოითხოვს ცენტრში (ყაზბეგში) დგომას და ტურისტების მიზიდვას, ეს ქალისთვის შეუფერებელი

აქტივობად მოაზრება. მეორე მხრივ, თუ იგივე ინტერნეტში სრულდება სასტუმროების დასაჯავშნი “booking.com” საიტით, კონკურენცია მისაღები და გამართლებულია.

განსხვავებულია სოციუმის დამოკიდებულება ზოგადად ქალების დასაქმების მიმართ. დაუსაქმებელი ქალები კაცებისგან განსხვავებით და დასაქმებული ქალებისგან განსხვავებით ფასდებიან ნორმატიულად, თუმცა ასეთი ქალების რაოდენობა ძალიან მცირეა და რესპონდენტების მოძიება ძალიან გამიჭირდა. ის ერთადერთი რესპონდენტი, რომელიც არანაირი სახის ანაზღაურებად სამუშაოში არ არის ჩართული ყველაზე მძიმე ეკონომიკურ მდგომარეობაშია სხვა ქალებთან შედარებით. მისი ოჯახიც სილატაკის ზღვარს ქვემოთაა. შესაბამისად, მისი თვითაღქმაც ნეგატიურია სახლში თუ სახლს გარეთ დასაქმებულ ქალებთან შედარებით.

ამრიგად, სამუშაო კლასიფიკირდება გენდერულად თავისი შესაბამისი იერარქიებით, სადაც შრომითი უსაფრთხოება და სამუშაოს საოჯახო საქმესთან შეთავსების შესაძლებლობა ყველაზე სასურველია შვილებიანი ქალებისთვის, ხოლო ახალგაზრდა ქორწინებაში არ მყოფი ქალები უფრო მეტად სახლს გარეთ დასაქმებას ანიჭებენ უპირატესობას. ამგვარი მონაცემები თანხვედრაშია ქალების მიკუთვნებას საოჯახო სფეროსთან.

სივრცის ჰორიზონტალური და ვერტიკალური გეოგრაფია

ერთ-ერთი პირველი ინფორმაცია, რომელსაც რესპონდენტები საკუთარ თავზე საუბრისას ამბობენ მათი დაბადების ადგილია. სივრცის დაყოფა და ადამიანების მიკუთვნებულობა სხვადასხვა ტერიტორიებთან მრავალი სხვადასხვა კრიტერიუმის მიხედვით ხდება, თუმცა ერთ კანონზომიერებას ექვემდებარება: „სხვა“-ს წარმოებას და საკუთარი თავის განსაზღვრას ამ წარმოსახულ სხვასთან მიმართებაში. პროცესი სხვადასხვა გეოგრაფიულ ცენტრებსა და პერიფერიებთან ურთიერთქმედებაში ხორციელდება. ეს უკანასკნელი იმ ათვლის წერტილთან, რომელთანაც ადამიანებს მიკუთვნებულობა აკავშირებს წარმოსახულ თუ რეალურ სოციო-ეკონომიკურ და კულტურულ ურთიერთქმედებაშია. მიუხედავად იმისა, რომ ცენტრი-პერიფერიის წარმოება არ წარმოადგენს ჩემი კვლევის საგანს, მნიშვნელოვანია ორი მიზეზის გამო: 1. ვინაიდან ამგვარი დაყოფა მკვეთრი ეკონომიკური განზომილების მქონეა, ზოგადი მდგომარეობის და შრომისადმი მიდგომის შესახებ გვანვდის ინფორმაციას და ავლენს იმ კულტურულ კრიტერიუმებს, რომლითაც შემდგომ ეკონომიკური პოლიტიკის სუბიექტები იგება; 2. ცენტრი-პერიფერია დაყოფა საშუალებას გვაძლევს გლობალურ კონტექსტში დავაკავშიროთ კულტურული და ეკონომიკური საკითხების თანაკვეთა.

მონაცემების შეგროვება რეგიონულ ცენტრებში (მესტასა და ყაზბეგში) ხდებოდა, შერჩევის ნერტილები გარკვეულ დასახელებულ ადგილებთან მიმართებაში ცენტრია, ხოლო ზოგიერთთან მიმართებაში - პერიფერია. ერთ-ერთი ძირითადი ცენტრი, რომელიც მონათხრობში იკვეთება თბილისია. შესაძლოა ვინაიდან მე, როგორც მკვლევარს და უშუალო მოსაუბრეს, თბილისს მიმაკუთვნებენ ამიტომ იყო ასე ხშირად სწორება თბილისზე. თუმცა ეს უკანასკნელი საქართველოს ერთადერთი სოციო-ეკონომიკური ცენტრია და რეგიონების, განსაკუთრებით კი მთის წარმოება, სწორედ ამ ცენტრთან მიმართებაში ხდება, ამიტომ თბილისს სუბიექტური თუ ობიექტური მოცემულობიდან გამომდინარე შეიძლება ვუწოდოთ **ცენტრი შიგნით**.

მეორე ცენტრი, რომელიც არაერთხელ წამოიჭრა საქმიანობიდან გამომდინარე სხვა ქვეყნიდან ჩამოსული ტურისტებია. ამ შემთხვევაში ტურისტი, როგორც სტუმარი, ერთი მხრივ, სტუმართმოყვარეობის ნარატივის მთავარი პერსონაჟია - ის უსაფრთხოა, რადგან როგორც სტუმარი მათ საკუთრებას და ცხოვრების წესს არ ემუქრება. უფრო მეტიც, ტურიზმი მათი შემოსავლის მთავარი წყარო და დასახლების დაცარიელებისგან გადარჩენის ერთადერთი საშუალებაა. მაგალითად, ერთ-ერთი მათგანი კითხვაზე, თუ რამდენად პრობლემურია ტურისტებთან ურთიერთობა, ამბობს: „ვერ გაბედავენ. ჩვენთან ასეთი რამე რომ ვინმე ვინმეს ეუხეშოს ისიც ჩამოსულმა სტუმარმა რომ ეუხეშოს, არც შემგუები არ ვართ.“ ამ შემთხვევაში ვლინდება რომ ტურისტი მართალია განსხვავებულია, მასპინძლები მათში იმხელა საფრთხეს ვერ ხედავენ.

როცა კაცების მიერ სახლის სამუშაოს და ბავშვებზე ზრუნვის გადანაწილებაზე მიდგება საქმე, ხშირი პასუხია, რომ ქართველი კაცების კულტურული მახასიათებელია საშინაო საქმეზე უარის თქმა. „ხო ეგ ჩვენი ქართველების ამბავია .... ალბათ ქართველები შეჩვეული ვართ ყველაფერი ქალი, ქალია... მაგალითად, ჩემს საქმეს კაციც სამზარეულოში კარგად აკეთებს.“ ანალოგიურად, საოჯახო შრომაში კაცების ჩართულობასთან დაკავშირებით, ისინი ხშირად ამბობენ, რომ „აქ (ანუ მათ დასახლებაში) კაცები ბავშვს ხელში არ იყვანენ,“ ან „ქალაქში [იგულისხმება თბილისი] უფრო ეხმარებიან ქალებს ქმრები ზრუნვასა და საოჯახო საქმეში.“ საკუთარი დასახლების წარმოება და არსებული გენდერული და შრომითი მიმართებების ახსნა სწორედ ამ შედარებებით საშუალებით ხდება.

ანალოგიურად, ქალების სექსუალებასთან მიმართებაში მაგალითად „სახელგატეხილი“ ქალების გარიყვაც კულტურის ნაწილად მოიაზრება. ქართველები არ მოითმენენ ქალის „მიუღებელ საქციელს“, ამ უკანასკნელის მაგალითებია „ღამე კაცებთან სიარული“, „ქორწინებამდე სექსი“ და „კაცების კისერზე ჩამოკიდება (თუნდაც მეგობართან)“, რის გამოც როგორც ქალები ისე კაცები ასეთ ქალს რიყავენ. სექსუალობის ამგვარი

რეგულირება კი ნაციონალურ იდენტობასთანაა დაკავშირებული. ქართველი და მით უმეტეს სვანი ან მოხევე ქალის წარმოება სწორედ ამ წარმოსახულ ქალაქელ ან უცხოელ „მსუბუქი ყოფაქცევის“ ქალებთან დაპირისპირებაში ხდება.

მეორე მხრივ, განსხვავებული მიმართებაა როცა ქალებსა და კაცების როლებზე საუბრას რესპონდენტები იყენებენ „როგორც ყველგან“ ან „როგორც სხვაგან“ ახსნას. აქ ურთიერთობა ორ ტენდენციას ეყრდნობა: ერთი მხრივ, დაკვირვების ადგილები კვლავწარმოებულია, როგორც პერიფერია თბილისთან და სხვა ქვეყნებთან მიმართებაში. ამის პარალელურად, ცენტრთან და სხვა დანარჩენ საქართველოსთან კავშირზე ხაზგასმით, რომ აქაც ისე ხდება ყველაფერი „როგორც დანარჩენ საქართველოში“, რეგიონის მიკუთვნება ხდება უფრო დიდ ტერიტორიულ ერთობასთან. მიუხედავად იმისა, რომ ორივე რეგიონში „საქართველო“ ცალკე ხევს და სვანეთს გარეთ ტერიტორიის აღსანიშნად გამოიყენება, ეს კავშირი საშუალებას აძლევს უფრო დიდ უცხოთან - დასავლეთთან მიმართებაში განსაზღვროს თავი. დასავლეთი ყოველთვის ნეგატიურ კონტექსტში არ განიხილება. მაგალითად, ერთ-ერთ დიალოგში როცა ქმარი ქალებს მიგრაციაში ადანამაულებს და თვლის რომ აქ ეთაკილებათ ძიძებად მუშაობა. ცოლი უსწორებს: „იქ ხელფასებიც სხვაა.“ ანალოგიურ შრომით მიგრაციაზე საუბრობს ერთი რესპონდენტი ყაზბეგიდან რუსეთის მიმართულებით. ამრიგად, უკეთესი დასაქმების შესაძლებლობების თუმცა კულტურულად კონფლიქტში მყოფი დასავლეთი და რუსეთი გამიჯნული არაა და ინარმოება როგორც **გარე ცენტრები**.

მეორე მხრივ, ცენტრთან ერთად ინარმოება პერიფერიაც. მაგალითად, ბორჯომიდან გადმოსული ქალი ადარებს ბორჯომს და მესტიას: „სხვადასხვა ტრადიციებიც არის. მართალია ჩემი სამშობლო ბორჯომია, მაგრამ იქაურ ტრადიციებს ვერ ვეგუები, აქ უფრო თავისუფლად ვარ... იქ არ ვმუშაობდი, მამაჩემისთვის მიუღებელი იყო სადმე გვემუშავა. სოფელში ვარ გაზრდილი, და ცოტა მკაცრი პირობებია იქ.“ როგორც ამ მონათხრობში ჩანს მესტია ცენტრია, მეტი თავისუფლების და შესაძლებლობების ასპარეზია ქალისთვის ვიდრე სხვა სოფელი სამხრეთ საქართველოში.

ამის პარალელურად მესტია და ყაზბეგი ცენტრებად ინარმოება ირგვლივ არსებულ სოფლებთან მიმართებაშიც, რასაც ძალიან მნიშვნელოვანი ეკონომიკური განზომილება აქვს. ის სოფლები, რომლებშიც ტურიზმი არ განვითარებულა და დასაქმების შესაძლებლობები არ გაჩენილა, აღინერება როგორც „მძიმე პირობების“ მქონე ადგილები, სადაც სიღარიბე და ალკოჰოლიზმი დიდი პრობლემაა, შეხედულებები კი - განსხვავებული. მაგალითად, ერთ კითხვაზე თუ როგორი დამოკიდებულება აქვთ ქალების დასაქმებასთან რეგიონში, სწორედ სოფლები მოიაზრება ადგილად, სადაც ქალებს შეიძლება უშლიდნენ მუშაობას. სოფლები ყაზბეს და მესტიას გარეთ შეიძლება მოვიაზროთ **შიდა პერიფერია**.

სოფლებისგან და სტუმრებისგან განსხვავებით, არსებობს „სხვა“ ქვეყნის შიგნით და ქვეყნის გარეთ არსებული საფრთხეები, რომლებიც სხვადასხვა ინტენსივობით და სიხშირით ჩნდება რესპონდენტების მონათხრობში. „სავსეა ყაზბეგი დასავლელებით, გზებზე, ჰესებზე სულ ეგენი მუშაობენ“, - ამბობს ერთი რესპონდენტი. მეგრელები მესტიაში და ყაზბეგში დასავლელები მოიაზრებიან შიდა „სხვად“, რომელიც მათ საკუთრებას და სამსახურებს ემუქრება. გარდა ქვეყნის შიგნით არსებული „სხვისა“, არსებობს უფრო საშიში „სხვაც“, რომელიც უფრო ფუნდამენტურ იდენტობებს უქმნის საფრთხეს. იკვებება განსხვავება უწყინარ „სტუმარს“ და საფრთხის შემცველ სუბიექტებს შორის, რომელსაც პირობითად „დამპყრობელს“ ვუწოდებ. მუსლიმები (არაბები) მოიაზრება „სხვად“ რომელიც მინას ართმევს, და საკრალურ წესრიგსაც უქმნის საფრთხეს. ის ეკონომიკური და კულტურული მტერია, მტრობას კი რესპონდენტების მიხედვით ისტორიული განზომილება აქვს. ამის მაგალითია ყაზბეგელი რესპონდენტების მიერ შფოთვა სნოში არაბების მიერ ნაყიდ მიწებზე: „სნოსა, უზმინდესის სოფელში არაბებმა იყიდეს“, რასაც მოსდევს შფოთვა იმის შესახებ რა მიზნები შეიძლება ამოძრავებდეთ ინვესტორებს, რომლებიც სასტუმროებს აშენებენ ყაზბეგის შემოგარენ სოფლებში. რუს და დასავლელ როგორც ტურისტებთან, ისე ინვესტორებთან მიმართებაში ეს პრობლემა არ სახელდება.

მუსლიმების გამორიცხვა სტუმრების რიგებიდანაც ხდება. მაგალითად ერთ-ერთი გესტჰაუსის მეპატრონის ქმარი მუსულმანების შემოშვებას უკრძალავს ცოლს:

- მუსულმანებს არ მივიღებ, შეიძლება ისე ურთიერთობა მქონდეს, მარა სახლში არ შემოვუშვებ.
- არ შემომამშვებინა [ქმარმა], ჩვენი წინაპრები იმას შეეწირნენ ეგენი არ შემოვუშვათ და ეგენი შინ შემოვიყვანო?

უცხოების აღრევა და დაყოფა ერთგვაროვანი და უკონფლიქტო არ არის. მაგალითად დისკუსიაში მინების უცხოებისგან ყიდვის შესახებ ერთი ქალი წუხდა, რომ მეგრელები ყიდულობენ ყაზბეგის მიწებს. მეორემ სიცილით შეუსწორა „მეგრელები ქართველები არიან, არაბებმა იყიდეს.“ ამ შემთხვევაში დასავლელი და მეგრელი ეკონომიკური საფრთხეა, ვინაიდან „სამსახურებს ართმევს“ ადგილობრეებს, თუმცა მუსლიმთან შედარებით ნაკლები საფრთხეა, ამიტომ გამორიცხვა კუთხური მიკუთვნებულობის მიხედვით მინების ყიდვისას ისეთი მტკივნეული არ არის.

ამრიგად, განსხვავება და მსგავსება იწარმოება სტრატეგიულად მიკუთვნებულობის ხაზგასმისთვის. გადამწვეტი ამ შემთხვევაში წარმოსახული ეკონომიკური და კულტურული საფრთხეებია, რომლის მიხედვითაც შეიძლება რამდენიმე კატეგორია გამოყვით: სტუმარი - რომელიც დროებით არის მოაზრებულ საკუთარ ტერიტორიაზე, სტუმარი, რომელიც კულტურულ საფრთხეს წარმოადგენს ნაციონალისტური ნარატივიდან გამომდინარე (მუსულმანი), „დამპყრობელი“ შიგნით, რომელიც საფრთხეს უქმნის

ეკონომიკურ უსაფრთხოებას, „დამპყრობელი“ გარეთ, რომელიც საფრთხეს უქმნის როგორც ეკონომიკურ ისე კულტურულ (ამ შემთხვევაში რელიგიურ) უსაფრთხოებას. საკუთრება და მიწა ამ შემთხვევაში როგორც ეკონომიკური ისე საკრალიზებული ნაციონალისტური იდენტობის წარმოების ასპარეზია. ამ უკანასკნელი საფრთხის განცდა ძლიერია ყაზბეგის რეგიონში, თუმცა რეალურად რამდენად ხდება მიწების შესყიდვა ამ რეგიონში დადასტურებული ინფორმაცია არ არის. და არც მესტიასთან შედარებით რაიმე განსხვავება არსებობს უცხოური ინვესტიციების განხორციელების თვალსაზრისით. მიუხედავად, ფაქტობრივად არსებული ინფორმაციისა, მიწის უცხოელებზე მიყიდვის საკითხი კვლევის პერიოდში საკონსტიტუციო ცვლილებების განხილვის აქტიური საგანი იყო, რაც სატელევიზიო გადაცემებიდან ხშირად გვესმოდა. ეს თემა ასევე ყაზბეგში მეორე ვიზიტის დროს ემთხვეოდა და შესაბამისად ზუსტად ამ პერიოდში ჩნდება რესპონდენტთა ნარატივები. შესაძლოა სწორედ თემის აქტუალობამ მედიაში შეუწყო ხელი ყურადღების მიმართვას ამ საკითხისადმი.

სექსუალობა და გენდერული გამოხატვა

ცენტრი-პერიფერიად დაყოფა მნიშვნელოვანი კომპონენტია ქალის და კაცის კონსტრუირებისას. თვითაღქმა და სხვების მიერ საკუთარი თავის აღქმა მიბმულია წარმოსახულ „სხვაზე“ შიგნით და გარეთ. სექსუალობა და გენდერული გამოხატვა ქალების შრომისადმი დამოკიდებულების ერთ-ერთი დამაკავშირებელი რგოლია, რომელიც გენდერული როლების წარმოება/კვლავწარმოების პროცესში არაერთგვაროვანი და ისეთივე სელექციურია როგორც ცენტრი-პერიფერიის დაყოფა.

პირველ რიგში, შევხები იმ კონტექსტს, რომელშიც სექსუალობის და გენდერის წარმოება მიმდინარეობს. მესტიაში კლიმატური პირობებიდან გამომდინარე ქალების და კაცების გენდერული გამოხატვა საჭიროებებს არის მორგებული. ვინაიდან დაბა არც იმდენად ურბანიზებული და ინფრასტრუქტურულად გამართულია, გადაადგილება მაღალ ქუსლიანი ფეხსაცმელებით წარმოუდგენელია. იგივე შეიძლება ითქვას ყაზბეგზეც, თუმცა მესტიაში უფრო მეტი ახალგაზრდაა, რაც საშუალებას გვაძლევს შევადაროთ გამოხატვის ასაკობრივი ტენდენციები და დავაკავშიროთ ისინი ეკონომიკურ რეალობას და კულტურულ იმპერატივებს. შეიძლება ითქვას, რომ მესტიაში ახალგაზრდა ქალები და გოგონებისთვის მეტი თავშეყრის ადგილი ე.წ. „ბირჟა“ არსებობს. მაშინ როცა ყაზბეგში გარეთ სოციალიზაცია მხოლოდ კაცების პრეროგატივაა. ქალები უპირატესად სახლებში სოციალიზდებიან. თვითგამოხატვა და ჩაცმულობაც უფრო სპორტული და გენდერულად ნეიტრალურია.

მიუხედავად იმისა, რომ თავის მოვლა და საკუთარ თავზე ზრუნვა ძირითადად განიხილება მაკიაჟის გაკეთებად, ტანსაცმლის შერჩევად და ა.შ. არ არსებობს მოლოდინი, რომ მაგალითად, ქალებმა მაკიაჟი გაიკეთონ ან მაღალ ქუსლიანი ფეხსაცმელები ჩაიცვან. უფრო მეტიც, ერთი მესტიელი ახალგაზრდა მამაკაცი რესპონდენტი ამბობს, რომ ის, ქალები ვინც „სახეზე რალაცეებს ისვამენ ცანცარები“ არიან, „ცანცარად“ კი თავის მხრივ, იმ ქალებს თვლის, ვინც სექსუალობის ნორმებს არ ემორჩილებიან - მაკიაჟის მქონე ქალებს უფრო სექსუალურად „ხელმისაწვდომ“ ქალებად მოიაზრებს.

ფულის დახარჯვა საკუთარ ტანსაცმელზე წახალისებული საქციელი არ არის. უკლებლივ ყველა რესპონდენტი ხაზს უსვამს იმას, რომ ძვირფასი ტანსაცმელი, ზოგჯერ კი - ბაზისური მოხმარების ნივთებიც კი არ აქვს და არც სურვილს გამოხატავენ ამის. ერთგვარი დაბნეულობა არსებობს ფემინურ გამოხატვასთან დაკავშირებით და ეს კონფლიქტი სხვადასხვა ნარატივებში იჩენს თავს. მედიიდან მონოდებული მოდერნული ქალის სახე, რომელიც სექსუალური და მიმზიდველია, შეუსაბამოა „დედის“ ხატთან, რომელიც ყველანაირი სექსუალობისგან დაცლილია და რომელსაც ცალსახა უპირატესობა ენიჭება. მაგალითად, ერთ-ერთი ხანში შესული რესპონდენტი ყაზბეგიდან საყვედურით საუბრობს ქალებზე, რომლებსაც სათანადოდ მოკრძალებულად არ აცვიათ. მისი შუა ხნის შვილი ამ მხრივ, უხერხულად გრძნობს თავს და პასიურად უპირისპირდება მის შეხედულებებს.

იგივე ტენდენციაა სექსუალობასთან დაკავშირებით. 83 წლის რესპონდენტი მეორედ გათხოვილ ქალზე საყვედურით ამბობს: „ჩემი შვილებისთვის მიწას შევჭამდი, სხვა კაცს როგორ ჩაუწვებოდი“. თუმცა ამის პარალელურად აღაფრთოვანებს ამ ქალის შრომისუნარიანობა. მისი საყვედური უფრო შვილების მიმართ საოჯახო საქმის „არასათანადოდ“ შესრულებას და ქალის სექსუალობის დედობისგან გატანას მიემართება.

ინდეფერენტულობა ტანსაცმლის და სილამაზის მედია სტანდარტების მიმართ, ასექსუალური დედის იდეალით იხსნება. რესპონდენტების უმრავლესობა საკუთარი მატერიალისტური სურვილების არქონას სწორედ შვილებზე ზრუნვის საჭიროებით ხსნის, მაშინაც კი როცა ამის ფინანსური შესაძლებლობა აქვთ. შესაბამისად ქალის სექსუალობის და სასურველი გენდერული გამოხატვის კონსტრუირება ხდება ძლიერი სხეულის ირგვლივ: მას უნდა შეეძლოს ბევრი შვილის გაჩენა და მძიმე პირობებში მუშაობა. „ჩემი გოგო სუსტია აქ ვერ გაძლებს [გულისხმობს მათ სასტუმროში მუშაობას]“, მის წინა რძალს, რომელიც სასტუმროს ამუშავებდა და ახლა რომელიც ამუშავებს „ყოჩაღებად“ მოიხსენიებს. რძლის შერჩევის მნიშვნელოვან კრიტერიუმად ფიზიკური ამტანობა მიიჩნევა, ვინაიდან დაქორწინება ავტომატურად მოიაზრებს ფიზიკურ შრომას.

სექსუალობის კონტროლი ქალების განსაზღვრის ყველაზე მნიშვნელოვანი ელემენტია. ერთ-ერთი რესპონდენტი ამბობს: „სახელი რომ გაუტყდება იმას ვერაფერე გარიყავენ და არც ნდობა და არც დამოკიდებულება გაქვს. იმასთან ერთად არ გავიდეთ და გვაქვს გაყოფილი, ქართველებში ვერა“. მიუხედავად იმისა, რომ „მსუბუქე ყოფიყვევაში“ შემჩნეულ ქალს ავტომატურად რიყავენ, „სახელის გატეხვის“ თავიდან ასარიდებლად ექსპლიციტური შეზღუდვების საჭიროებას ნაკლებად ხედავენ. სექსუალობის კონტროლი იმდენად თავისთავად და გაზიარებულ მოვლენად მოიაზრება, რომ რესპონდენტები ძირითადად არ ხედავენ ნეგატიური აკრძალვების საჭიროებას. მაგალითად, ქალები ამბობენ რომ თავის შვილებს არაფერში ზღუდავენ, ვინაიდან „ნდობა“ აქვთ. ნდობა, რომელიც, ერთი მხრივ, გულისხმობს მათი გოგონების მხრიდან იმის ცოდნას რისი გაკეთება შეიძლება ან/და არ შეიძლება, მეორე მხრივ, პატარა დასახლების სპეციფიკას, სადაც ყველამ ყველაფერი იცის და „ჩუმად ვერაფერ ვერაფერს იზამს“ შესაბამისად, დედებს კონტროლისთვის სხვებიც ეხმარებიან. ამისგან განსხვავებით, ძალიან ძნელია ქალებითვის იმის განსაზღვრა კაცი როგორი უნდა იყოს. ერთი რესპონდენტი გვეუბნება, რომ თავისზე უფრო ძლიერი და მასკულიური კაცი უნდოდა ქმრად, თუმცა ძირითადი ტენდენცია კაცების სექსუალობასთან მიმართებაში, ერთი რესპონდენტის ფრაზაში შეიძლება შევაჯამოთ: „კაცებს რა უნდა მოთხოვო, ყველა ერთნაირია.“

ქალების და კაცების სექსუალობა და გენდერული გამოხატვა როგორც უკვე აღვნიშნეთ გარკვეულ ცენტრებთან მიმართებაში იგება, გენდერული გამოხატვაც შესაბამისად ეკონომიკურ, კლიმატურ და კულტურულ განზომილებას ატარებს. თავისი არსით ის „ანტიპროგრესული“ ნარატივის ნაწილად შეიძლება მივიჩნიოთ, რომელიც სოციო-ეკონომიკურად დანინაურებული ცენტრის „მაგნე“ გავლენისგან თავის დაცვას ცდილობს. ის ორმაგ სტანდარტს ემორჩილება ქალებისა და კაცებისთვის განსხვავებული სექსუალური როლების მინიჭებით. სხეულის გენდერიზება კი შრომასთან მჭიდრო კავშირშია, ადგილობრივი საჭიროებებიდან გამომდინარე ქალის სხეულიც ძლიერ და უფრო გენდერულად ნეიტრალურად იგება, ვიდრე ეს ურბანულ პირობებში ხდება. ქალის სხეულის გენდერიზებაში კი რეპროდუქცია თამაშობს უდიდეს მნიშვნელობას. როგორც სექსუალობას, ისე რეპროდუქციას კი თავისი ეკონომიკური განზომილება აქვს.

რეპროდუქცია და ქორწინება

ქალებისთვის შვილის გაჩენა ცხადდება უპირველეს მოვალეობად, თუმცა ის არა უბრალოდ ბუნებისგან დაწესებული სოციალური წესრიგის ასახვას წარმოადგენს, საქმედაა აღქმულია, ის ასევე ბავშვის გაჩენის ან ორსულობის დროს არ იწყება, ჩასახვა და რეპროდუქციაზე ფიქრი, მისი დაგეგმვა და მასთან დაკავშირებული სტრესიც ერთგვარი სამუშაოა, რომელიც ქალმა უნდა გასწიოს და სხვა საქმეებზე წინ დააყენოს, მაშინაც, თუ მაგალითად, უნივერსიტეტში სიარულისთვის არის ხელისშემშლელი. ერთი ქალი, რომელიც 17 წლის ასაკში გათხოვდა და პირველი შვილი დაკარგა, გვიყვება:

„მერე აღარ ვრჩებოდი 2 წელი. მეორე წლიდან იმას ვფიქრობდი ფეხმძიმედ დავრჩე, დავრჩე, დავრჩე“. შვილის გაჩენის მცდელობა და ამით გამოწვეული სტრესი იმხელა წნეხი იყო, განსაკუთრებით პირველი შვილის დაკარგვის შემდეგ, რომ ყველა საჭიროებასა და ინტერესზე წინ იდგა.

მიუხედავად ამისა დაქორწინების და შვილების გაჩენის მოთხოვნებზე პირდაპირ ხშირად არ მიუთითებენ. განსაკუთრებით მესტიაში, სადაც ქალებს ხშირად უმცროს და-ძმებზე უწევთ ზრუნვა, ყველა გამოკითხული ნეგატიურად აფასებს 23-25 წლამდე გათხოვებას. თუმცა წნეხები ძირითადად ხუმროების სახით ვლინდება. კარგად სწავლა, მუშაობა და შემოსავლის ქონა, უკვე არა მხოლოდ კაცებისთვის, არამედ ქალებისთვისაც სასურველი და საჭიროა ოჯახის შესაქმნელად. მიუხედავად ამისა, თუ კაცებისთვის ამ სიკეთეების არქონა დაბრკოლება შეიძლება იყოს დაქორწინებისთვის, ქალების მიმართ ამის მოთხოვნა არ არის.

ერთი შეხედვით აბორტის წინააღმდეგ დისკურსი ძალიან ძლიერია მესტიაში, ერთი რესპონდენტი გვეუბნება: „*მე წინააღმდეგი ვარ აბორტებზე, რამდენსაც ღმერთი მოგცემს, რაც ძალიან მინდა, მარა მიჭირს. ახლა გოგონა მყავს.*“ უმრავლესობას 3-ზე მეტი შვილი ან და-ძმა ყავს, თუმცა მრავალშვილიანობა აბორტის წინააღმდეგ დისკურსებს ხშირად არ ემთხვევა. ის ფაქტი, რომ ქალებს სოფლებში გინეკოლოგიურ მომსახურებაზე და კონტრაცეფტივებზე წვდომა არ აქვთ, მესტიაში კი მიუხედავად არსებული გინეკოლოგის კაბინეტისა, ყველა მაინც თბილისში ან ქუთაისში დადის, ვინაიდან თანამედროვე აპარატურა და კვალიფიციული პერსონალი არ არის, ძნელია გავარკვიოთ მრავალშვილიანობა აბორტის წინააღმდეგ დისკურსების შედეგია თუ რეპროდუქციის შესახებ ცოდნის და შესაბამისი სერვისების არარსებობის.

კითხვაზე თუ როგორ ხდებოდა რეპროდუქციული გადანაცვეტილებების მიღება, რესპონდენტები იყენებდნენ ნაცვალსახელს „ჩვენ“, რომელშიც ის თვითონ, მისი ქმარი და ქმრის ოჯახი მოიაზრებოდა. თუმცა ძალიან ძნელია განისაზღვროს რეალურად ვინ რამდენად იყო ჩართული ამ პროცესში. მაგალითად, ერთ-ერთი ყვება მეორე ქალიშვილზე ორსული ექიმს როგორ ეხუმრა: კიდევ ერთი გოგო რომ იყოს სახლში არ შემიშვებნო. მესამე შვილი კი, მიუხედავად იმისა, რომ მის სიცოცხლეს ძალიან დიდ საფრთხეს უქმნიდა, მხოლოდ იმიტომ გააჩინა, რომ ვაჟი იყო. მიუხედავად იმისა, რომ ამ საფრთხის შესახებ ექიმებისგან წინასწარ იყო გაფრთხილებული და კატეგორიულად ეკრძალებოდა, ვაჟი „ღმერთის საჩუქრად“ ჩათვალეს და ქალის სიცოცხლისთვის უდიდეს რისკზე წავიდნენ, ამ გადანაცვეტილების მიღება კი რესპონდენტის მიხედვით ერთობლივად მოხდა მისი, თავისი ქმრის და დედამთილის მიერ. წინააღმდეგობა და საპირისპირო რჩევა არავისგან მიუღია გარდა ექიმისა, რაც თავისთავად მაშინაც კი თუ ეს მისი პირადი გადანაცვეტილება იყო, საშუალებას გვაძლევს დავინახოთ სიცოცხლეები როგორ ეწყობა იერარქიულად.

აბორტის სანინაალმდეგო დისკურსის პარალელურად, უფრო და უფრო მეტი ადამიანი წინასწარ გეგმავს შვილის გაჩენის დროს, რაც ერთი მხრივ, დაბაში არარსებული შესაბამისი მომსახურების არარსებობით და მეორე მხრივ, სამსახურის შეთავსების საჭიროებით იხსნება. მესტიაში ანაზღაურებად სამსახურში დასაქმებული ახალგაზრდა ქალები დიდწილად უპირატესობას თბილისში ჩასვლას და სამედიცინო მომსახურების იქ მიღებას არჩევენ. თუმცა საკუთარი რეპროდუქციული და სქესობრივი ჯანმრთელობის შესახებ ცოდნა და კონსულტაციები მოსახლეობის იმ ნაწილში, რომელიც კიბოს, კისტის და ა.შ. რისკის ქვეშაა ხელმისაწვდომი არ არის. ამის მიზეზები კი მრავალფეროვანია დაწყებული ფინანსური და დროითი რესურსების არქონით და დასრულებული არცოდნით. მაგალითად, ერთ-ერთი რესპონდენტი, რომელსაც კონსულტაციები რეგულარულად ჭირდება ამბობს, რომ საკუთარი საოჯახო სასტუმროს გამო დრო არ რჩება ექიმთან წავიდეს, და არა მხოლოდ საჭირო გინეკოლოგიური არამედ სტომატოლოგიური და სხვა სამედიცინო მომსახურება მიიღოს.

შეიძლება ითქვას, რომ რეპროდუქცია და ქორწინება, ქალებისთვის უმთავრეს, კაცებისთვის შედარებით მეორეხარისხოვან, თუმცა ასევე მნიშვნელოვან მოვალეობად ითვლება. რეპროდუქციისადმი დამოკიდებულებები კი მამაკაცი შვილის როგორც უპირობო მემკვიდრის კვლავწარმოებასთანაა პირდაპირ კავშირში. შესაბამისად, ამას მრავალმხრივი შედეგები აქვს ქალებისთვის: ერთი, ზღუდავს და მორგებას საჭიროებს სამუშაო ცხოვრებასთან, დასაქმების შესაძლებლობებსა და განათლებასთან; მეორე, მათი სხეულების რეპროდუქციისთვის დაქვემდებარებით, მონყვლადს და დამოკიდებულს ხდის სხვადასხვა ინსტიტუტებსა და ინსტიტუციებზე, ბოლოს, გამოირიცხავს საკუთრების უფლებისგან, რაც კაცებს ავტომატურად უპირატეს პოზიციაში აგდებს. ამაზე შემდგომ თავში ვისაუბრებ დანვრილებით.

საკუთრება და გენდერიზებული ეკონომიკური ინტერესები

რესპონდენტებში ძალიან დიდია მამრობითი სქესის ბავშვების გაჩენის სურვილი. მამაკაცი შვილის გაჩენა მჭიდრო კავშირშია მემკვიდრეობითობის წესებთან. მაგალითად ერთ 4 შვილიანი დედა მესტიიდან შემდეგნაირად ხსნის ბიჭის ყოლის საჭიროებას: „პირველი გვინდოდა ბიჭი, მერე ალბათ არც გავაჩენდით, გავვიჩნდა გოგოები, აქ ესე იციან ბიჭი არის საძირკველი - ყველაფერი არის ბიჭის აქა.“ მესაკუთრედ ბიჭი მოიაზრება ყაზბეგშიც, კითხვაზე თუ ვისია სახლი და ვის დარჩება ის მემკვიდრეობით, სახლის მეპატრონე, რომელიც ქვრივი ქალია, გვპასუხობს, რომ ნახევარი ერთი ბიჭი შვილიშვილისაა, მეორე ნახევარი მეორე ბიჭი შვილიშვილის. მისი ქალიშვილი და მისი გოგო შვილი არ იღებს წილს, ქალიშვილმა მიიღო მზითვი ფულის სახით, თუმცა კერძო საკუთრება არ აქვს და თვითონ უნდა იზრუნოს.

საკუთრება, განსაკუთრებით კი უძრავი ქონება, არა მხოლოდ მემკვიდრეობითობის წესების გამო იძენს მნიშვნელოვან გენერულ განზომილებას. საკუთრება არის როგორც სხვების ისე საკუთარ საოჯახო სასტუმროებში დასაქმებული ქალებისთვის ორმაგი დაქვემდებარების წყარო:

საკუთრების არქონის გამო ისინი დამოკიდებული არიან ანაზღაურებად ხელფასზე და არ აქვთ წარმოების საშუალებების კონტროლის შესაძლებლობა. ქალები, რომლებიც სხვის სასტუმროებში არიან დასაქმებული, თავიანთ უპირველეს ინტერესად საკუთარი საოჯახო სასტუმროს ბიზნისის წამოწყებას სახავენ. ამის მოტივაციას, მაგალითად ერთი რესპონდენტი მესტიიდან შემდეგნაირად ხსნის: „ყველზე კარგი იქნებოდა საკუთარი. და მართო ხელფასისთვის ხომ არ მუშაობ, ეს არის საქმის აღორძინება. შენ იღებ სარგებელს და შენს შრომას და სიკეთეს ჩადებდი.“ ანალოგიურად ხსნიან უკვე სასტუმროს მქონე ქალები, იმას თუ რატომ არის საჭირო „სანდო“ ადამიანის აყვანა სამსახურში და „ფულის ოჯახში“ დატოვება.

საკუთრების არქონა ქალებს დამოკიდებულს ხდის მეუღლესა და მის ოჯახზე. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეს დამოკიდებულება ორმხრივია. მაგალითად, ყაზბეგში ჩემი მთავარი დაკვირვების სუბიექტი ქალი და მისი ოჯახი იყო, რომელსაც საკუთარი სასტუმრო აქვს. ვინაიდან საოჯახო სასტუმრო ამ ქალის ქმრის ოჯახის სახლშია, ის ქმრის ოჯახის საკუთრებას წარმოადგენს, თუმცა გახსნის დღიდან რძლების და მოხუცი დედამთილის შრომაზე დგას მთლიანად. ერთი რძალი, რომელმაც სასტუმრო თავისი ოჯახის კონტაქტების დახმარებით ჯერ კიდევ ტურიზმის განვითარებამდე გახსნა 2000-იანების დასაწყისში, ქმარმა (ანუ ამ ოჯახის წარმომადგენელმა) მიატოვა და სხვა ცოლი მოიყვანა. თუმცა დედამთილმა და მულმა მიტოვებული რძლის მხარე დაიკავეს და მოლაპატე ქმარი და მისი ახალი პარტნიორი არ მიიღეს. საბოლოოდ, ეს ქალი დარჩა სასტუმროში, რომლის შემოსავლითაც მისი დედამთილი, და შვილები სარგებლობდნენ. შესაბამისად, ქალის სახლში დატოვებას მნიშვნელოვანი ეკონომიკური მოტივაცია ედო საფუძვლად. აქვე შემოდის ნორმატიული სექსუალობის საკითხიც: როცა ამ ქალმა ურთიერთობა სხვა კაცთან დაიწყო, მაშინვე დიდი განხილვის საგანი გახდა და სახლიდან წასვლა აიძულეს. სანამ ქალი ქმრის „ტერიტორიაზე“ შრომობდა, მიუხედავად იმისა, რომ ამ შრომის ნაყოფით როგორც მისი შვილები, ისე ქმრის ოჯახი სარგებლობდა, ის ამ ტერიტორიის წესებს უნდა დამორჩილებოდა. როგორც კი მისი სექსუალობა დედის ნორმატიულ სახეხატს დაუპირისპირდა, კუტურული ფაქტორი უფრო მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ეკონომიკურთან შედარებით.

მოყვანილი ისტორიის პროტაგონისტმა საბოლოოდ დაგროვილი ფულით ყაზბეგში რესტორანი იყიდა. მის მსგავსად მესტიაში ერთმა ქმარს-გაშორებულმა რესპონდენტმა თვითონ ააშენა ახალი სახლი-სასტუმრო. მიუხედავად იმისა, რომ ამგვარი შემთხვევები იშვიათია, ახლის აშენების სურვილი, ქმრის სახლის ტერიტორიის გარეთ სხვა

რესპონდენტმაც გამოთქვა ყაზბეგის ერთ ოჯახში. იგივე რესპონდენტი ამბობს, რომ მისი ქალიშვილისთვისაც უნდა იყიდოს ბინა, „რომ თუ ცუდი ქმარი შეხვდა, წასასვლელი ქონდეს.“ ცუდ ქმარს კი გენდერული ძალადობის კონტექსტში განიხილავს. როცა ქალებს წასასვლელი არ აქვთ იძულებული არიან აიტანონ ქმრები, ამიტომ სჭირდებათ ცალკე უძრავი ქონება. ეს მიუთითებს იმაზე, რომ ეკონომიკურ გაძლიერებასთან ერთად ქალები ზოგიერთ შემთხვევაში მემკვიდრეობითობის და საკუთრების ფლობის მნიშვნელობას აცნობიერებენ. ამ უკანასკნელს კი სექსუალობას და გენდერულ დაქვემდებარებას აკავშირებენ.

მიუხედავად იმისა, ვაჟი მაინც პრიორიტეტია და ქალთან შედარებით ყველა რესპონდენტის ნარატივში, უპირატესობა ენიჭება ქონების განაწილების თვალსაზრისით, ძალაუფლებრივი მიმართებები არაერთგვაროვანია. სხვა ქალებთან კონკურენცია როგორც დასაქმების და ბიზნესის თვალსაზრისით, ისე ოჯახს შიგნით, აქტუალური თემაა. არა მხოლოდ კაცები გამორიცხავენ ქალებს მესაკუთრეობიდან და გადაწყვეტილებების მიღებიდან, ქალებიც იგივენაირად გამორიცხავენ ახალ თუ ძველ რძლებს, მულებს, დედამთილებს ეკონომიკური ურთიერთობებიდან. მაგრამ ერთი ფუნდამენტური განსხვავება ის არის რომ ყველაფერი საბოლოოდ ოჯახის „პატრიარქების“ ინტერესებს ემსახურება.

მემკვიდრეობის წესი, რომელიც კაცებს ანიჭებს უპირატესობას ქალებს იმთავითვე არასახარბიელო მდგომარეობაში აგდებს ეკონომიკურად სახლს გარეთ უფრო გლობალურ ეკონომიკურ ურთიერთობებშიც. მაშინაც კი როცა ქალი მუშაობს და მისი შრომა წარმოადგენს შემოსავლის ერთადერთ ან მთავარ წყაროს, რაც როგორც მესტიაში ისე ყაზბეგში მოსახლეობის ფაქტობრივ უმრავლესობაზე შეიძლება განვაზოგადოთ, საკუთრების არქონა მის შრომას საკუთრების მფლობელს უქვემდებარებს. ეს შეიძლება იყოს არა მხოლოდ მისი მეუღლე, ძმა, დედამთილი, მამა ან უბრალოდ დამსაქმებელი. იმ ქალების შემთხვევაში ვინც დაქორწინებული არ არიან ან ქმარს გაშორდნენ, მათი მდგომარეობა ისევ საკუთრების ფლობაზე დამოკიდებული. საკითხი შემდეგნაირად დგება: რამდენად მიიჩნევა ქორწინებაში შეძენილი დაგროვებული ქონება ქალის საკუთრებად? აქაც ძნელია ერთგვროვანი პასუხის გაცემა, თუმცა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ტენდენცია გამოიკვეთა.

პირველ რიგში, ქონება და მატერიალური რესურსი, რასაც ადამიანები მესტიასა და ყაზბეგში ფლობენ ყოველთვის პირდაპირი მზა სახით არ არის მოცემული. ეს შეიძლება იყოს ძროხა, რომელიც მესტიაში გამოკითხულთა აბსოლუტურ უმრავლესობას ყავს, საკარტოფილე მინდვრები, რაც ორივე რეგიონში ყველას აქვს ერთი ოჯახის გარდა, მანქანა, რომელიც აუცილებელია საოჯახო სასტუმროების მომარაგებისთვის, და ა.შ. სახლი და მიწა, რომლითაც ყველა სარგებლობს, საერთო საკუთრებად აღიქმება, ის „ჩვენი“-ს კატეგორიაში ვარდება და საკარტოფილე მიწის მოვლაც და სახლზე ზრუნვაც

საერთო საოჯახო პასუხისმგებლობად არის აღიარებული. თუმცა სახლში შესრულებული სამუშაოების უმრავლესობა ქალის საქმეა, რემონტი და გაფართოებაც კი ქალების ხელმძღვანელობით ხდება. მაგალითად გესტჰაუსის გაფართოებაზე ერთი ყაზბეგელი რესპონდენტი გვეუბნება, რომ ქალი თვითონ ხელმძღვანელობს ამ სამუშაოებს, ვინაიდან სასტუმროს ამუშავება „მისი ინიციატივა იყო“. ანალოგიური დამოკიდებულება გვხვდება საქონლის მოვლაზეც. მიუხედავად იმისა, რომ ძროხებისგან მიღებული სარგებელი რძე იქნება ეს, ხორცი თუ მათი გაყიდვით მიღებული ფული, ყველასია, საქონლის მოვლა ექსკლუზიურად ქალების პასუხისმგებლობად მოიაზრება. მიუხედავად ამგვარი დაყოფისა, თუ ქალი ქმრის ოჯახში ცხოვრობს, ქონების არცერთი ჩამოთვლილი ფორმისადმი საკუთრების განცდა არ აქვთ და ხშირად პასუხობენ რომ ეს მათი ქმრის ოჯახისაა.

განსხვავებულია დამოკიდებულება თანაცხოვრებაში შექმნილი ქონების მიმართ. განსაკუთრებით, როცა ეს ქონება ძირითადად ან სრულიად ქალის შრომითაა შექმნილი. უფრო მეტი ჩაძიებისას და არაფორმალურ საუბრებში, ერთ-ერთი ყაზბეგელი ოჯახის ქალები საკუთარ „ბინებზე“ საუბრობენ თბილისში, რომლებიც თვითონ პირადად იყიდეს ან დაუტოვეს შვილიშვილებს და შვილებს. თუმცა ამასთან ერთად, იგივე რესპონდენტი საყოფაცხოვრებო მოხმარების ნივთებზე, რომელიც სასტუმროსთვის სჭირდება ამბობს, რომ „ქმარს აყიდინა.“ იგივეს ამბობს მანქანაზეც, რაც თავიდან ცოტა გაუგებარი იყო ჩემთვის, ვინაიდან თვითონ არის ერთადერთი შემომტანი ოჯახში, მაგრამ შემდგომ ფულის განაწილებასა და გადანყვეტილებების მიღებაზე საუბრისას გასაგები გახდა.

ფულის და მისი გადანაწილების მიმართ დამოკიდებულება რამდენიმე ტენდენციას ემორჩილება, რომელიც ყველა გამოკითხული რესპონდენტების შემთხვევაში გამოვლინდა. აქ შეიძლება განვასხვავოთ გესტჰაუსის მქონე და ანაზღაურებად სამსახურებში დასაქმებული ქალები. ისინი ვინც გესტჰაუსში მუშაობს ამბობენ, რომ „საკუთარ ნამუშევარს არ ითვლიან.“ მათ არც ის იციან რამდენია რეალურად მათი მოგება და შემოსავალი დახარჯულ პროდუქტებთან და რესურსებთან მიმართებაში. შემოსავლის განკარგვაც როგორც წესი ქმრების მიერ ან მთელი ოჯახის მიერ ხდება „საჭიროებისამებრ.“ მაგალითად, ყაზბეგის ერთი ოჯახის შემთხვევაში, სადაც ქალი არის ერთადერთი შემომტანი, ამბობს, რომ ფულს მთლიანად მისი ქმარი განკარგავს.

ყველაფერი ირიცხება ანგარიშზე, ხელზე რაც არის, იმასაც ერთად ვიღებთ და ვავროვებ. .... მე რომ სახლში მიწევს ჯდომა, ვერ ვეტყვი [ჩემს ქმარს] მე ვატარო ჭიპით და რო დაგჭირდება დამირეკე. წასული რომ არის და რაღაცა მინდა, მე აქ მქონდეს ფული. ახლა აქ არ მჭირდება. იმ დღეს დარჩა „კარტაჩვა“ და სულ ვალები აიღო. ჩემს ბარათზე ირიცხება. იმ წუთში თუ ფული არა მაქვს ნისიაზე ავიღებ აქ და მერე უფრო ჩემი ქმარი არივებს.

როგორც მონათხრობიდან ვხედავთ, მიუხედავად იმისა, რომ მთელი შემოსავალი ქალის ბარათზე ირიცხება ან ხელზე იღებს, ის „ნებაყოფლობით“ აძლევს მას ქმარს, რომელიც ძირითადად თვითონ იღებს გადაწყვეტილებებს მისი განკარგვის შესახებ. ის ასევე ამბობს, რომ „ქმრებს არ უყვართ როცა ნათესავებს ეხმარები“ და თავისი დისთვის და დისშვილისთვის გაკეთებული საჩუქრების შესახებ ზოგჯერ არ ეუბნება ქმარს. ხოლო თუ რამის ყიდვა სჭირდება სახლისთვის, საკუთარი თავის ან შვილისთვის, ქმარს სთხოვს ფულს. მსგავს ისტორიას ყველა მესტიაში გამოკითხული სასტუმროს მფლობელი ქალიც: „ყველაფერი ქმრის სახელზეა და მას ერიცხება. გადაწყვეტილებებს ერთად ვიღებთ, თუმცა გადამწყვეტი მაინც მისი სიტყვაა.“ მეორე სასტუმროს მეპატრონე ქალი ამბობს რომ თვითონ განკარგავს ძირითადად, თუმცა მის მულს, რომელიც ასევე იმავე სახლში ცხოვრობს და სასტუმროს მასთან ერთად უძღვება ფულზე პირდაპირი წვდომა არ აქვს და მისგან ან მისი ქმრისგან იღებს. შესაბამისად, რესურსებზე წვდომა მხოლოდ გენდერული ნიშნით ან წარმოების საშუალებებზე კონტროლის მიხედვით არ განისაზღვრება და სტატუსის, შიდა იერარქიების და ძალაუფლების ცენტრებთან სიახლოვის მიხედვითაც ნაწილდება, რაც ქალებს შორის შესაბამის კონკურენციებსაც წარმოშობს, მაგალითად, დედამთილი-რძლის ურთიერთობა განმეორებადი თემაა, მაშინაც კი როცა ერთად არ ცხოვრობენ. კონკურენცია ერთი კაცის ყურადღებისათვის ხდება, რომელიც სხვადასხვა ქალების შრომას ერთმანეთთან მიმართებაში აფასებს. ეს შეფასება ქმრის/შვილის მხრიდან ყოველთვის პირდაპირი არ არის და ამ ქალებს ხშირად წარმოსახული სოციუმის მიერ მოეწოდებათ.

მიუხედავად იმისა, რომ საოჯახო სასტუმროს მეპატრონეებს ექვს წლამდე გამოცდილებაც აქვთ ამ სფეროში მუშაობის და სხვადასხვა ტურისტული კომპანიებიდან ან საიტებიდან კონკრეტული ანაზღაურების ფასად ყოდიან თავის მომსახურებას, ხელზე ნაღდი ფულის აღებისას უხერხულობაზე საუბრობს ყველა გამოკითხული. „კომპანიებთან მუშაობა მიყვარს იმიტომ რომ ფული ხელზე არ უნდა ავილო. ცოტა ძნელია ვერ შევეჩვიე.“ აქვე დასძენს, რომ იმ დამსვენებლებს, ვინც ხშირად ჩამოდიან უკვე ფულს არ ართმევს და „როგორც სტუმარს ისე იღებს“. იგივე ტენდენციაა სხვა სასტუმრო სახლებშიც. სტუმრის მიღება თავის მხრივ, „კარგი ქალის“ ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი განმსაზღვრელი ფაქტორია „მეგობარი თუ შემოიყვანა მეუღლემ ან მამამთილმა, მას ისე უნდა დახვდეს, რომ იმან თავი უხერხულად არ იგრძნოს“ ასე განსაზღვრავს ერთი რესპონდენტი „კარგი ქალის“ გაგებას მესტიაში. ამგვარად, პირობებში, სადაც ერთი მხრივ სტუმართმოყვარეობის გაყიდვის და მეორე მხრივ, სტუმრების მიმართ ალტრუიზმის მოლოდინი არსებობს, სტუმარს და კლენტს შორის წყალგამყოფი ანგარებაა, რაც ხილვადი ხდება ნაღდი ფულით გაცვლის შემთხვევაში, მაშინ როცა უნაღლო ტრანზაქცია ამ კოგნიტურ დისონანსს არ ამწვავებს და სტუმართმოყვარე ქალად თვითაღქმის სამუშაოსთან შეთავსების საშუალებას ტოვებს.

განსხვავებული სიტუაციაა იმ ქალების შემთხვევაში ვინც ანაზღაურებდად სამსახურშია დასაქმებული. მათი ხელფასი პირად საკუთრებად, შრომა კი სამსახურად ითვლება. შესაბამისად, არ არსებობს მოლოდინი, რომ ისინი ამ თანხას სხვა ოჯახის წევრს მისცემენ განსაკარგად. თუმცა მაშინაც, როცა ისინი ერთადერთი შემომტანები არ არიან, ხელფასი საოჯახო მეურნეობის ხარჯებს და შვილებს ხმარდება. ეს უკანასკნელი ტენდენცია არა მხოლოდ ანაზღაურებადი სამსახურის მქონეთ, არამედ საოჯახო სასტუმროების მეპატრონეების შემთხვევაშიც იკვეთება. უფრო მეტიც, მუშაობის მთავარ მოტივაციად სწორედ შვილების უზრუნველყოფა სახელდება. კითხვაზე, თუ რამდენად აქვს თანხების თავისი სურვილისამებრ დახარჯვის საშუალება, ერთი რესპონდენტი გვპასუხობს:

საშუალება მაქვს, მაგრამ მაინცდამაინც ქალები მაინც ესე ვართ ალბათ პირველ რიგში ოჯახს და მერე... თუკი რაიმე მჭირდება, ტანსაცმელია და ვყიდულობ, ჩემი მეუღლეც ასევეა.

მეორე რესპონდენტი ამბობს: *„რათქმუნდა დამღლელია მუშაობა, სახლში ბავშვები, მაგრამ შვილებისთვის უნდა გავაკეთოთ ყველაფერი, მადლობა უფალს რომ არის სამსახურები და შეგვიძლია გავუკეთოთ.“*

ორივე რესპონდენტი სხვა გამოკითხული ქალების რეპრეზენტაციულია. შვილების და ოჯახის კეთილდღეობა ცხადდება უპირველეს საჭიროებად, რომელიც ავტომატურად ქალის კეთილდღეობას უნდა უტოლდებოდეს. ამას ძირითადად საკუთარი „ქალობით“ ხსნიან და საკუთარ მოტივაციას სხვა ქალებზეც გადანაზოგადებენ. მიუხედავად ამისა, საგულისხმოა, რომ როცა შვილების და ოჯახის ინტერესების და საჭიროებების შესახებ საუბრობენ არ სახავენ ამას მათ საკუთარ სურვილად, არამედ, მსხვერპლად, რომელიც „უნდა“ გაიღონ, როგორც ქალებმა და დედებმა. საკუთარი თავის კონტრუირებაც სწორედ ამ თავგანწირვის ნარატივზე გადის. ამგვარად დაყენება საკითხის პრობლემურია და ერთგვარ შიდა კონფლიქტს ააშკარავებს ტექსტში: მათი ინტერესი და მოტივაცია მთლიანად გაიგივებულია შვილებთან და ოჯახთან, მეორე მხრივ, ამაზე არ საუბრობენ ისე როგორც მათ სურვილზე. უფრო მეტიც, როცა საკუთარ სურვილებზე და ეკონომიკურ საჭიროებებზე ვეკითხებოდი საკუთარი გაიგივებული იყო ოჯახთან და ბავშვებთან, მაგრამ ამავე დროს როგორც მათგან დამოუკიდებლად თავისთავად არსებული სურვილი. ეს ტენდენცია ვლინდება, როცა კითხვის დაუსმელად, საკუთარ ინტერესებზე საუბრისას, ქალები იწყებენ საუბარს რატომ არის ოჯახი და შვილი მათთვის საკუთარ თავზე მნიშვნელოვანი. ამ დროს ისინი საუბრობენ, რომ „ყველა“ ქალისთვის ასეა, რომ „ბუნებრივია“, რომ „გათხოვების შემდეგ, ასე ხდება“.

დასაქმებას გარდა ეკონომიკური საჭიროებისა სხვა უპირატესობებიც გააჩნია ქალებისთვის. ეს განსაკუთრებით კარგად ჩანს იმ ქალის მაგალითზე, ვინც აღარ მუშაობს. დასაქმების პერიოდთან შედარებისას ის ყვება:

უფრო მეტ პატივს გცემენ როცა მუშაობ, თამამად ხარ, დადიხან საზოგადოებაში. ეხლა გარეთ გასვლა აღარ მინდა, მგონია, რომ აღარავის უყვარვარ... მეგობრებთანაც მქონდა ურთიერთობა, რაც სახლში დაგვჯექი აღარც მე გავდივარ და აღარც ისინი მოდიან. თავსაც მეტად უვლი, მაინც საზოგადოებაში რომ ვაღიხარ, აი სახლში კიდევ – აჰა.

მეორე რესპონდენტი ასევე ყაზბეგიდან ამბობს, რომ სანამ მუშაობას დაიწყებდა გარდა ეკონომიკური სიღუბეჭირისა, ემოციურადაც ძალიან ცუდად იყო და თავს „ჩაკეტილად“ გრძნობდა. „სახლში რომ ჩაჯდევ მაინც ცუდია, რამდენი საქმეც არ უნდა გქონდეს, თვითრეალიზებისთვის გარეთ გასვლა მაინც კარგია, რომ რაღაცას მიაღწიო ცხოვრებაში, თავი იგრძნო ადამიანად“ – ამბობს ის. „ჩაკეტილობის“ განცდაზე საუბრობს კიდევ ერთი რესპონდენტი მესტიიდან, რომელსაც მანამდე მამა უკრძალავდა მუშაობას. შესაბამისად, მუშაობა ამ ქალებისთვის არა მხოლოდ შვილების და ოჯახის, არამედ საკუთარი საჭიროებებითაც არის განპირობებული. სამსახურის კოლექტივიც სოციალიზაციის მნიშვნელოვანი წყაროა, სადაც მეგობრებს იძენენ და როგორც თვითონ მიუთითებენ „ბევრს სწავლობენ.“

მიუხედავად იმისა, რომ ყველა კვლევის მონაწილე ქალი, რომელსაც შვილი ყავს, ბავშვებს და ოჯახის საჭიროებებს ასახელებს მუშაობის მთავარ მიზნად და ყველა საუბრობს სინდისის ქენჯნაზე, რომელიც ოჯახისთვის და ბავშვებისთვის არასაკმარისი დროის დათმობით არის გამოწვეული, ამ ნარატივის პარალელურად გვხვდება ძლიერი მოტივაცია დასაქმების როგორც „ახლის სწავლის“ და „საზოგადოებაში ყოფნის“ მიზნით. ერთი რესპონდენტი ამბობს: „გამოსვლის მერე [იგულისხმება დასაქმება] ბავშვებს ვუყურებ სწავლა არ მოაკლო, წიგნი, ტანსაცმელი“, ამავე დროს „ძალიან მიყვარს ჩემი საქმე, მაგრამ ოჯახის და შვილების გამო ვისურვებდი სახლის საქმისთვის დრო მეტი მრჩებოდეს.“ თუმცა როცა სახლში ყოფნას და სამსახურის ქონას შორის გარდა მატერიალური საჭიროებისა, მოტივაციაზე მიდგება საქმე, ამბობს: „მირჩევნია საზოგადოებაში ვიტრიალო ვიყო, ვიდრე სახლში და ყოველ წამში წყალს ვსვამდე.“ ამ მონათხრობში ვხედავთ სამ ხაზს: პირობები, რომელიც ქალებს სამუშაოს საჭიროებაში აგდებს, ქალის, როგორც დედის როლის შესრულების მოტივაციას და ამავე დროულად დასაქმების გზით საზოგადოებრივ ასპარეზზე საკუთარი თავის მონიშვნის სურვილს.

აქვე უნდა დავძინო, რომ ოჯახი და შვილი ხან იგივერი ცნებებია ხან არა, ვინაიდან ხშირად აცალკევებენ. შვილზე ზრუნვის გარდა, ოჯახში მოიაზრება ის საქმე, რომელიც ქმრისთვის, ქმრის ნათესავებისა და მათთვის თვითონ კეთდება. ისინი დისკუსიაში შედიოდნენ წარმოსახულ ხმასთან, რომელიც სავარაუდოდ საზოგადოები ხმად შეიძლება მივიჩნიოთ. ეს ხმა მათ კარნახობს რა „უნდა“ გააკეთონ და როგორ „უნდა“ გააკეთონ“ ისე რომ „უნდა“ „მინდა“ იქცეს. რა თქმა უნდა, არ ვაკეთებ დაშვებას, რომ არსებობს რაიმე

ნამდვილი სურვილი ან ინტერესი, რომელიც საზოგადოების მოთხოვნების პირობებში გადაფარულია. თუმცა მიუხედავად ამისა, იკითხება გარკვეული კონფლიქტი, რომელიც მიუთითებს, რომ ქალების მიერ დედის მზრუნველის და ოჯახის ინტერესის შემსრულებლის იდეას ქალები უპრობლემოდ არ ახორციელებენ. მაგალითად, კითხვაზე თუ როგორი იყო მათი ცხოვრება ქორწინებამდე და ქორწინების შემდგომ, ამ უკანასკნელის განხილვისას ისინი საუბრობენ სტრესზე, დროის ნაკლებობაზე და საკუთარი ინტერესის დაკარგვაზე შვილების და ოჯახის სასარგებლოდ. ერთი რესპონდენტი ამბობს ქორწინებამდე ცხოვრების ამჟამინდელთან შედარებისას: „როგორც ყველა 18 წლის გოგონა რომელიც ვარდისფერი სათვალეებით უყურებს ცხოვრებას, მეც ესე წარმომედგინა, მაგრამ როცა სინამდვილეს შეეჩეხები, ესე არ არის. მოდის ბევრი საზრუნავი, ბევრი ფიზიკური დატვირთვა და ყველაფერი რაც ოჯახს ჭირდება.“

ამ ინტერვიუში კარგად ჩანს, რომ ქალის მოლოდინები ოჯახის შესახებ არ გამართლდა, დაშვება ალტერნატიული ცხოვრების გარდა ოჯახის და ბავშვებისა რესპონდენტებს ნაკლებად ესახებათ. მიუხედავად ამისა, მაგალითად, ერთადერთი რესპონდენტი ლ., დაქორწინებამდე ოჯახის ინსტიტუტის მიმართ განსხვავებულ დამოკიდებულებაზე გვესაუბრება: „ინგლისურის მასწავლებელი მყავდა, თარჯიმნად მუშაობდა და სულ მოგზაურობდა. ამბობდა ოჯახი რომ მყოფოდა ამდენს ვერ მივანევილი.“ ეს ქალი ლ-სთვის მისაბაძი პიროვნება იყო, თავისი თავიც მომავალში საქმიან ქალად წარმოედგინა, თუმცა მისგან განსხვავებით შვილები უნდოდა. „ვფიქრობდი შვილებს გავაჩენ, სახლი და მანქანა მექნება და მარტო ვიცხოვრებთ.“ თუმცა მხედრიონის პერიოდში, როცა მოტაცებისგან თავდაცვის ერთადერთ გზად გათხოვება ესახებოდა, კარგი „ოჯახის“ ბიჭი შეარჩია, რომელიც მისი გემოვნების შესაბამისად მასკულიზირიც იყო და შეძლებულიც. მხოლოდ ქმარი კი არა ქმრის ოჯახიც შეარჩია, რაც არანაკლები მნიშვნელობის მატარებელი იყო მისთვის, რადგან საკუთარ ფინანსურ და ფიზიკურ უსაფრთხოებაზე უნდა ებრუნა, კარგი ოჯახი კი ამის გარანტია იყო. მოყვანილი ორი რესპონდენტის მონათხრობი მაგალითია იმის, რომ ქალები დაქორწინების საჭიროებას უპირობოდ არ იღებენ და ქორწინებას ძალიან ბევრი სხვა გარემო ფაქტორი უდევს საფუძვლად, მათ შორის სხვა კაცების მხრიდან ძალადობისგან თავდაცვა.

როცა ოჯახის შექმნა-არშექმნაზე მიდგება საქმე, მიუხედავად ძალიან მკვეთრად გამოხატული გენდერული განზომილებისა, კაცებზე წნეხი ისევე ვრცელდება როგორც ქალებზე - უარის თქმა ორივესთვის ერთნაირად არანორმატიულია. ამის განზოგადება კი ჩემი დაკვირვებების საფუძველზე მთელ ყაზბეგის დაბაზე შემიძლია, ვინაიდან ფინანსურად და სოციალურად წარმატებული მამაკაცი, რომელსაც ცოლი არ ყავს, ყველას აქტიური განსჯის საგანი და ერთგვარი სიმბოლოა არანორმატიული ცხოვრების წესის კაცისთვის, რომელზეც ყაზბეგელი რესპონდენტები აქტიურად მიუთითებენ ინტერვიუებში. ერთი მათგანი ამბობს: „კაცს თუ ცოლი არ მოყავს ე.ი. ან „ცისფერია,“ ან

„უმოტი“ ან დედიკოს ბიჭი.“ სამივე ეპითეტი შეურაცხმყოფელად ითვლება კაცისთვის და შესაბამის შფოთვას ბადებს დაუქორწინებელ მამაკაცებში. მაშინაც კი, როცა წარმატების და „კარგი კაცობის“ სხვა დანარჩენ კრიტერიუმებს აკმაყოფილებს. საინტერესოა, რომ დასახელებული ეს ეპითეტები ერთ წინადადებაში ქორწინებასთან მიმართებაში ერთად იყრის თავს: „დედიკოს ბიჭი“ და „ცისფერი“ კაცის მასკულინობას და სექსუალობას მიემართება, ხოლო სიძუნწე ეკონომიკურ მომჭირნეობას. კარგი კაცის აგება სწორედ ამ სამ ღერძზე ხდება: მასკულინობა, ჰეტერონორმატიულობა და ეკონომიკური უზრუნველყოფის საშუალება და სურვილი.

თუ იდეალური კაცის და ქალის წარმოება საკუთრებასთან და სამუშაოსთან მიმართებაში სელექციურია. ერთი მნიშვნელოვანი განზომილება, რომელიც ყველა ოჯახს გენდერულად ნეიტრალურად გასდევს საერთო ვალია. ბანკის სესხი აქვს ყველას, იმისგან დამოუკიდებლად ანაზღაურებად სამსახურში არიან დასაქმებული, თუ საკუთარ საოჯახო სასტუმროში. ვალი, რომელიც საერთო ხარჯად მოაზრება, ძირითადად ახალი ბიზნესის დაწყებას ან არსებულის გაფართოების მიზნით აქვთ აღებული. საოჯახო სასტუმროების უმრავლესობა ყაზბეგსა და მესტიაში სწორედ სესხებით და ზოგიერთ შემთხვევაში სახელმწიფო პროგრამის „ანარმოე საქართველოში“ საშუალებით იხსნება და ფართოვდება. ვინაიდან სესხს როგორც წესი მაღალი საპროცენტო განაკვეთით იღებენ (30% ხშირად) მისი გადახდა საკმაოდ დიდ ხანს გრძელდება და ბევრი მათგანი ვალის აღებისგან საერთოდ თავს იკავებს. ამასთან, ვალისგან თავისუფალი ის ნაწილია, ვისაც როგორც ერთი რესპონდენტი ამბობს „თავიდანვე მოსდგამს“ და სანცისი კაპიტალი გააჩნია. ამიტომ უნდა გავითვალისწინოთ, რომ საკუთრების ქონა ყველა კაცის პრეროგატივა არ არის. ოჯახის ქონება კაცებს შორისაც განსხვავებულ სასტარტო პირობებს ქმნის. პრობლემა ის არის, რომ თუ ქალები ვალეებს იღებენ და იხდიან საოჯახო საერთო ბიზნესის თუ პირობების გასაუმჯობესებლად, ყველაფერი საბოლოოდ მაინც ქმრების და შემდგომ ვაჟების საკუთრებად რჩება და ჩაკეტილი წრე თაობიდან თაობებს გადაეცემა.

ამრიგად, მემკვიდრეობითობა და საკუთრების ფლობა მნიშვნელოვან როლს თამაშობს გენდერულ დაქვემდებარებაში და ქალებს არასახარბიელო ეკონომიკურ მდგომარეობაში ავდებს, რადგან ის თუ რა სამუშაო კეთდება და ვინ იღებს სარგებელს და გადაწყვეტილებებს შემოსავალთან დაკავშირებით, მნიშვნელოვნად განისაზღვრება იმით, თუ ვისი საკუთრების ფარგლებში კეთდება ესა თუ ის სამუშაო. როგორც სახლს გარეთ ანაზღაურებად შრომაში, ისე საკუთარ საოჯახო სასტუმროში თუ აუნაზღაურებად სამუშაოში ჩართულობა, ქალს სხვისი - დამსაქმებლის, ქმრის, ძმის, მამის, ქონებაზე დამოკიდებულს ხდის. ეს საკითხი პრობლემად განიხილება ზოგიერთი ქალისთვის. თუმცა ქალისთვის გათხოვების უმთავრეს ინტერესად დასახვა საბოლოოდ მის ინტერესებს მთლიანად ოჯახისა და შვილების ეკონომიკურ თუ ემოციურ საჭიროებებს უქვემდებარებს. ქალის განსხვავებული ინტერესი ამ შემთხვევაში მხოლოდ

ფრაგმენტულად სამუშაოში წარმატების და სახლს გარეთ დასაქმებასთან ასოცირებული პოზიტიური თვით და სოციალური აღქმის კონტექსტში უღერდება.

სივრცე გენდერულ პერსპექტივაში

უმნიშვნელოვანესი საკითხი, რომელიც ამ კვლევის ფარგლებში მაინტერესებდა სივრცის და შრომის მიმართებაა. შრომის გენდერიზებული დაყოფა მჭიდრო კავშირშია სივრცის საოჯახო და საზოგადოდ დანაწილებასთან. ამ თავში ჯერ დასაქმების სპეციფიკას, შემდგომ შრომის სივრცესთან მიმართებას განვიხილავ.

ტურიზმი ადამიანების სამუშაო ცხოვრებას ორ ნაწილად ყოფს იმთავითვე: ტურიზმის სეზონი (მაისი-ოქტომბერი) და არასეზონი (ნოემბერი-აპრილი). ტურიზმის სეზონი ასევე ემთხვევა სეზონის ცვლილება ორივე რეგიონში მკაცრ ზამთართან შედარებით ძალიან ბევრ რამეს აიოლებს: მიმოსვლა რეგიონს შიგნით და გარეთ გამარტივებულია, პროდუქტები იაფდება, ზვავის საშიშროება აღარაა. ზამთრის პერიოდში მესტიაში მხოლოდ მოთხილამურეები ჩამოდიან. ვინაიდან ინტრასტრუქტურა ისე კარგად განვითარებული არ არის, ამ დროს მხოლოდ შედარებით დიდი და კეთილმოწყობილი სასტუმროები მუშაობს, ყაზბეგში კი ფაქტობრივად მხოლოდ ერთადერთ დიდ და ძვირადღირებულ სასტუმროს - რუმსს ყავს დამსვენებელი. ამიტომ კლიმატის და ტურიზმის სპეციფიკიდან გამომდინარე ადამიანების ცხოვრება თბილ და ცივ სეზონებზე განსხვავებულია.

მათ, ვინც ანაზღაურებად სამსახურებში არიან დასაქმებული სასტუმროებსა და რესტორნებში, შედარებით ნაკლები სამუშაო აქვთ ზამთარში, ხოლო მათ, ვინც საკუთარ ან სხვის საოჯახო სასტუმროებში მუშაობენ, სამუშაო ფაქტობრივად არ აქვთ. ამის შესაბამისად, შემოსავლის განაწილებაც განსხვავებულია: მიუხედავად უფრო მაღალი შემოსავლისა, ნახევარი წელი მეორე ნახევარი წლისთვის უნდა მოაგროვონ საკმარისი ფული, მაშინ როცა ისინი ვინც ანაზღაურებად სამსახურებშია ყოველთვიური ხელფასის მიხედვით ცხოვრობენ.

ზამთარში მართალია ნაკლები სამუშაოა, ზრუნვის საქმეში ჩართულობა მეტია მშობლებისთვის. მათთვისაც, ვისაც შვილები ყავს, ზამთარში შეჩერებული სამუშაო არ გულისხმობს არაანაზღაურებადი საშინაო საქმის კლებას, ზოგჯერ პირიქითაც არის, მაგალითად ერთი რესპონდენტი, რომელსაც ერთი მაღალი კლასის მოსწავლე და მეორე სტუდენტი შვილი ყავს, ზამთარში თბილისში ჩადის ყაზბეგიდან და თავის ცხოვრებას შემდეგნაირად აღწერს: „დილით ავდგები, ძალღს გავასეირნებ, თაკოს [შვილს] სკოლაში გავაცილებ. მეცოდება მთელი ამდენი სეზონი აქ რო ვარ. მერე

ჩავწვები ლოგინში და გიო [ქმარი] რომ არა 5-მდე შემძლია ვინვე, მიყვარს კოტრიალი.“ ქალები, რომელიც შვილებთან იმდენ დროს ვერ ატარებენ მუშაობისას ერთგვარ დანაშაულის გრძობაზე საუბრობენ, თუმცა ყველა მათგანი დამოუკიდებლობას აჩვენებს შვილებს, ვინაიდან სხვა გამოსავალს ვერ ხედავენ. ქმარზე პასუხისმგებლობების გადაბარება, მაშინაც კი როცა ის დაუსაქმებელია, არ განიხილება. მაგალითად ერთ-ერთი რესპონდენტი გვიყვება, რომ მისი სასკოლო ასაკის შვილები თავს თვითონ უვლიან, მიუხედავად იმისა, რომ ბიჭები არიან, ვინაიდან გოგო არ ყავს მიაჩვია საუბრე თვითონ მოიშადონ და ოთახი დაილაგონ. მეორე რესპონდენტი გვეუბნება, რომ მისი შუათანა მე-11 კლასელი ქალიშვილი უვლის სხვებს მისი და მისი უფროსი ქალიშვილის არყოფნისას. სამივე შემთხვევაში ქმარი დაუსაქმებელია, თუმცა მის მოვალეობაში შესაძლოა მხოლოდ ბავშვების სკოლაში წაყვანა-წამოყვანა შედიოდეს. გაკვეთილების მეცადინეობაში დახმარება და მასწავლებლებთან კომუნიკაციაც სწორედ ქალების მოვალეობაა.

ქალები ბავშვის „ბუნებრივ“ მომვლელებად ითვლებიან. ყველა გამოკითხული ქალი ამბობს, რომ მამაკაცები ბავშვებზე ზრუნვაში არ ეხმარებიან, უფრო მეტიც, ზრუნვის საქმის მხოლოდ მათზე დაკისრებით ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი დათმობების გაკეთება უწევდათ, მაგალითად, ერთი რესპონდენტი, რომელმაც უნივერსიტეტი ვერ დაამთავრა დაორსულების გამო, ამბობს:

ისედაც რაში გამომადგებოდა უნივერსიტეტი? სადაც მე დავამთავრე ვერ ვიმუშავებდი. სადაც მე დავამთავრე ვერ ვიმუშავებდი. მაშინ ვია [ქმარი] სხვანაირი უნდა ყოფილიყო. ცოტა რთულია ვია (ქმარი) სამაგისოდ. არიან ქმრები თვითონ ინახავენ ბავშვებს.

თუმცა შემდგომ საუბარში სულ სხვა რეალობა იშლება:

17 წლის გავთხოვდი, ჯერ კიდევ სკოლაში ვიყავი. ტექნიკუმში წელიწად ნახევარი ვისწავლე...მერე მინანია განათლება რომ არ მივიღე. ქმარიც სხვანაირად გექცევა განათლება როცა გაქვს. ან სად უნდა მემუშავა? მიმტანი ვერ ვიქნებოდი, იმ ასაკში არ ვიყავი. დამლაგებლად არ შემეძლო. ვია არაფერში მეხმარებოდა. მერე ცოტა რომ გაიზარდა გ (პირველი შვილი) კი, მაგრამა მანამდე ჩვილობაში არ შეხებია.“

ამ უკანასკნელ წინადადებას კი პირდაპირი მნიშვნელობით ამბობს, ვინაიდან რესპონდენტების თქმით ყაზბეგში კაცისთვის ჩვილის ხელში აყვანაც კი სირცხვილად ითვლებოდა. ერთი მხრივ, მონათხრობში განათლებაზე უარის თქმას ჯერ სრულიად უმნიშვნელო მოვლენად მიიჩნევს, ხოლო შემდგომ ყველა იმ დანაკლისზე რაც სწავლის შეწყვეტამ მოუტანა. განათლებაზე უარმა, სამსახურის შესაძლებლობები შეზღუდა და მისი სოციალური სტატუსი და თვითაღქმაც დააკნინა, მაშინ როცა განათლება მისი აზრით გადამწყვეტილებების მიღების მეტ საშუალებასაც მისცემდა ოჯახში. ამ ყველაფერში კი იმპლიციტურად ქმარს ადანაშაულებს.

„არ იყო რომ მეუღლეს ბავშვი დაეტოვებინა და ჰამპერსები გამოეცვალა. ქალაქში უფრო არის ეგრე,“ - ამბობს მეორე რესპონდენტი მესტიიდან. ამ შემთხვევაშიც დანაზღაურებით ადარებს თავის ქმარს სხვა კაცებს ქალაქიდან, რომლებიც უფრო მზრუნველ მამებად წარმოუდგენია. ანალოგიურად სხვა რესპონდენტებიც აღნიშნავენ, რომ ზრუნვა მთლიანად მათი მოვალეობაა და მხოლოდ რაღაც ასაკის ბავშვების შემთხვევაში ეხმარებიან ქმრები, და ისიც ნაწილობრივი და შერჩევითია რასაც კაცები აკეთებენ. სხვა ქალებზე ამბობენ, რომ სურვილი ყველას აქვს ქმრებისგან მეტი დახმარება მიიღოს სახლის საქმეების შესრულებასა და აღზრდაში. თუმცა აქაც ტექსტი კონფლიქტურია. მაგალითად ერთი ქალი გვეუბნება რომ მესტიაში ქალებს ძალიან ბევრი საქმე აქვთ, კითხვაზე თუ რამდენად წუნუნებენ ამაზე და სურთ ქმრების დახმარება, სადღეგრძელოს რეჟიმში გადადის და ამბობს: „მთავარია ყველანი ჯანმრთელად ვიყოთ და სიყვარული იყოს.“ კითხვაზე პასუხისგან თავის ამგვარი არიდება არაერთგვაროვან წასაკითხს ხდის ტექსტს. როცა რაიმე მოვლენის - ამ შემთხვევაში თავისი დაუსაქმებელი ქმრის ზრუნვაში ჩართვას რაციონალურ ახსნას ვერ უძებნის - ავტომატურად იშველიებს საზოგადოებიდან მოწოდებულ დომინანტურ ნარატივს, რომელიც შაბლონურია მისთვისაც, მაგრამ თავისი მონაცემების ერთიანობის შენარჩუნებისთვის და დისონანსის თავიდან აცილებისთვისაა აუცილებელი.

თავისთავად „დახმარებაც“, მაგალითად, ძიძის მხრიდან მხოლოდ ქალისთვის დახმარებად განიხილება. ის ფაქტი, რომ რეალურად კაცებიც ისევე სარგებლობენ ძიძის მომსახურებით როგორც ქალები, გამორიცხებულია. ყველა მათგანი ირჩევდა სამსახურს და ბავშვის მოვლას შორის და გამორიცხავდა სამსახურის შესაძლებლობას ამ უკანასკნელის სასარგებლოდ. ასევე გამორიცხულია შესაძლებლობა როცა საშინაო და მზრუნველობით საქმეს კაცი ითავსებს მთლიანად. ასეთი რამ მაგალითის დონეზეც არ ახსენდებათ, თუმცა წარმოსახულ ოჯახებზე სადაც ქმრები სახლის სამუშაოს აკეთებენ, ქმრებზე გაბრაზებისას მიუთითებენ.

მზრუნველობითი საქმე მხოლოდ ბავშვების მოვლით არ ამოიწურება, ზოგიერთს მოხუცი მშობლის ან შშმ ნათესავის მოვლაც უწევს. ამ შემთხვევაში, მაშინაც კი როცა უახლოესი უშუალო ნათესავი ქალი არ არსებობს (მაგ. დედა, და ან შვილი), ზრუნვის საქმე რძალზე ან სხვა ნათესავზე გადადის. მაგალითად, ერთი რესპონდენტი მთელ თავის დროს: დედით ობოლი ძმისშვილის, ალკოჰოლიზმით დაავადებული ძმის, მოხუცი დედის და გონებრივი ჩამორჩენილობის მქონე დის მოვლას უთმობს. საბოლოოდ, არც მუშაობისთვის რჩება დრო და არც დასვენებისთვის, თუმცა ვინაიდან მისი შვილი იმ ასაკში აღარ არის რომ მოვლას საჭიროებდეს, იმ საქმეს რასაც სახლში სწევს, მზრუნველობით საქმედ არ აღიქვამს.

მზრუნველობით საქმეს ცალკე გამოვყოფ იმიტომ რომ ის სპეციფიკურია და დიდწილად მიბმულია სექსუალობასთან, გენდერულ გამოხატვასა და რეპროდუქციასთან. ზრუნვა და მასთან ასოცირებული საქმიანობა: ბავშვების შევადინება, ჰამპერსის გამოცვლა, მათთვის საჭმლის მომზადება და ა.შ. ბუნებრივად ქალის ვალდებულებად მოიაზრება. ის კაცი, მაგალითად, ყაზბეგში მცხოვრები მარტოხელა კაცი, რომელიც მოხუც დედას უვლის, გაფემინურებულია. მაშინაც კი, როცა კაცები რაღაც ფორმით ერთვებიან ზრუნვაში, ამის შესახებ საუბარი ეუხერხულებათ, განსაკუთრებით თუ ზრუნვის ობიექტი მოხუცი მშობელი ან ნათესავია. ზრუნვის და საოჯახო საქმის განყვილება ქალებთან იმდენად ძლიერია, რომ მას შეიძლება ოჯახების ეკონომიკური კეთილდღეობისთვის ნეგატიური გადანყვეტილებებიც მოყვეს, მაგალითად, ქალები, გვიყვებიან როგორ დაანებეს სახლს გარეთ მაღალანაზღაურებად სამსახურებს, ვინაიდან საოჯახო საქმეს ვერ უთავსებდნენ. მამაკაცების ჩართვა საოჯახო საქმეში, მაშინაც კი როცა ისინი დაუსაქმებელი იყვნენ, არც განიხილებოდა. ვინაიდან ამ საქმეს „რა თქმა უნდა, ქალი უნდა აკეთებდეს.“ ხოლო კაცებისთვის კითხვის დასმაც კი თვითონ თუ რეცხავენ ჭურჭელს ან სარეცხს, შეურაცხყოფელია.

ამგვარი ესენციალისტური ახსენების თანმხლებია ქალების მხრიდან სახლის და ზრუნვის საქმის საკუთარი ძალაუფლების სფეროდ მონიშვნაც. მაგალითად, ერთი რესპონდენტი ყაზბეგიდან გვეუბნება, რომ შვილებს გახანგრძლივებულში (სკოლის შემდგომ სამეცადინო საათები) აღარ ტოვებს და არც ქმრის შემონმეხულ გაკვეთილებს ენდობა, ვინაიდან თვითონ როგორც იზამს ისე სხვა ვერ გააკეთებს. არა მხოლოდ ქმრის არამედ სხვა ნათესავების მიმართაც შეიძლება ასეთ „უნდობლობას“ იჩენდნენ: ერთი ქალი, თავის შშმ დაბე, ხოლო მეორე მოხუც დედამთილზე გვეუბნებიან, რომ ჭურჭლის გარეცხვას ვერ „ანდობენ“ და ხელმეორედ რეცხავენ.

ზრუნვის საქმე მართალია დროის და ემოციური რესურსების გაღებას მოითხოვს ქალებისგან, რაც ირიბად თუ პირდაპირ მათ ცხოვრებას და დამოუკიდებლობის ხარისხზე ნეგატიურად მოქმედებს, ის ასევე არის სფერო, რომელშიც ისინი თავს თავდაჯერებულად და რეალიზებულად შეიძლება გრძნობდნენ. სუბიექტური აღქმის დონეზე მაგალითად, ბავშვებისთვის გაკვეთილების მომზადებაში დახმარებაზე ქალები სიამაყით საუბრობენ, რაც მართალია, ქალის სამოვანეო ასპარეზს ოჯახს და სახლს აბამს, ავტომატურად ინდივიდუალურ დონეზე დაქვემდებარებას არ უტოლდება. დაუსაქმებელ კაცთან შედარებით, რომლებიც რესპონდენტები თქმით, ხშირად ალკოჰოლს მიმართავენ, ქალებისთვის უფუნქციობის განცდას არასდროს ბადებს ზრუნვის შესაძლებლობა, შესაბამისად, თვითაღქმაც უფრო პოზიტიურია.

ამრიგად, ზრუნვა მკვეთრად გენდერიზებული შრომაა, რომლის ექსკლუზიურად ქალების შრომად დასახვა, მათი განათლების და ეკონომიკური კეთილდღეობის შესაძლებლობებს ამცირებს, მაშინ როცა კაცების შემთხვევაში ეს პრობლემა დღის

წესრიგში არ დგას. თუმცა ეს არ ნიშნავს ავტომატურად რომ ქალები ზრუნვის შრომით ბედნიერები არ არიან, პრობლემა იქ ჩნდება და ტექსტში კონფლიქტიც მაშინ იჩენს თავს, როცა არჩევანზე მიდგება საქმე. რამდენად აქვთ ქალებს შესაძლებლობა სხვანაირად იცხოვრონ? თუ შევხედავთ რესპონდენტების მიერ წუხილს და სურვილს მეტი ისწავლონ, მაშინ როცა შვილების და ოჯახის გამო ამ ოცნებაზე უარის თქმა უწევთ, ძნელია ვთქვათ, რომ დაქორწინება ის არჩევანია, რომლითაც კმაყოფილი არიან. აქვე დავძენდი, რომ იმ განათლების სახელმწიფო პროგრამებს მესტიასა და ყაზბეგში ქალები ნეგატიურად აფასებენ, რადგან სწორედ ის გენდერული კომპონენტი არ არის გათვალისწინებული, რომელიც ქალს ზრუნვასა და საოჯახო საქმეზე პასუხისმგებლად აქცევს, შედეგად, ბევრ მათგანს საშუალება არ აქვს დაესწროს ტრენინგებს, ისწავლოს და ეკონომიკური მდგომარეობა გაიუმჯობესოს.

საშინაო საქმესთან მიმართებაშიც ანალოგიურად სელექციურად „ეხმარებიან“ კაცები ქალებს. საჭმლის გაკეთება მარტოხელა დედასთან მცხოვრები კაცისთვის სათაკილო საქმედ არ ითვლება „ჩემზე უკეთ ვინ გააკეთებს“- გვეუბნება ერთ-ერთი რესპონდენტი. მეორე მამაკაცი ყაზბეგიდან ამბობს რომ არ „გამოსდის“, თუმცა კულინარობა კაცისთვის სამარცხვინო საქმედ არ მიიჩნევს. ამისგან განსხვავებით გარეცხვა და დალაგება, ისევე როგორც ძროხის მონველა მათთვის დაუშვებელი აქტივობებია. მაგალითად, ერთ-ერთი რესპონდენტი მამაკაცი, რომელიც მოხუც დედასთან და ძმასთან ერთად ცხოვრობს ყველანაირად ცდილობს თავი აარიდოს კითხვაზე პასუხს თუ ვინ წველის ძროხას, მეორე ქალი რესპონდენტის მხრიდან ჩაძიების დროსაც, გვპასუხობს, რომ ისე მიუშვებს ძროხას ან რძალს აწვევს თვითონ რომ აირიდოს ეს საქმე.

გარკვეული არაანაზღაურებადი საშინაო საქმე მაგალითად საჭმლის გაკეთება, ძროხის გარეკვა და ბოსლის გამოხვეტა არ ითვლება კაცისთვის სათაკილოდ, შრომის გენდერულ დაყოფას თავისი კომპლექსური საფუძვლები აქვს. პირველ რიგში, საქმეებს შორისაც არსებობს გარკვეული სპეციფიკური შერჩევითობა. მაგალითად, საჭმლის გაკეთება დაკავშირებულია რა ფორმის საჭმელზეა საუბარი, ხორცი კაცების საქმედ ითვლება, დანარჩენი - ქალების. თუმცა თავისთავად პროფესიონალი მზარეული ქალისგან მითითება რომ „კაცებიც მშვენივრად აკეთებენ მის საქმეს“ ანაზღაურებად სამსახურებში კაცების მზარეულებად დასაქმებას შეიძლება უკავშირდებოდეს. რაც შეეხება ძროხის მოვლისას გადანაწილებულ ფუნქციებს, ანაზღაურებასთან ან ფულთან კავშირი ვერ იქნება ვერანაირი ამხსნელი, ვინაიდან ძროხის მატერიალური მნიშვნელობა ცალსახად აღიარებულია თემში, თუმცა მისი მონველა ისტორიულად ქალის საქმედ ასოცირდება და შესაბამისად, კულტური განზომილება აქვს.

ამასთან, სამუშაოს გადანაწილებისას ქალებს და კაცებს შორის მკვეთრი სივრცობრივი დაყოფა ვლინდება. ყველა საქმე რაც სახლთან ასოცირდება ქალის საქმედ მოიაზრება, ხოლო რაც სახლს გარეთაა მამაკაცთან. დასაქმების თვალსაზრისითაც, ანაზღაურებად

სამუშაოებში, რომელიც იგივე აქტივობების შესრულებას გულისხმობს, რასაც სახლის აუნაზღაურებადი სამუშაო ძირითადად ქალები არიან დასაქმებული. თუმცა მაშინაც კი როცა კაცები სახლს გარეთ ასრულებენ იგივე სამუშაოს რასაც ქალები, მაგალითად, მზარეულები, სახლში მაინც ქალებისგან ელოდებიან საშინაო შრომის განწევას.

ერთი დაოჯახებული მამაკაცი რესპონდენტი გვეუბნება: „მე არ შემდგამ ეგ ხელობა რომ მე საჭმელი გავაკეთო. თეთრეულს რო არ მოვუდგები და მაგის რეცხავასა და რა ვიცი ეგ საქმე. საცა უქალო ოჯახია იქ აკეთებენ.“ ეს დამოკიდებულება კარგად ასახავს როგორც ყაზბეგში ისე მესტიაში მცხოვრები კაცების მიმართებას: საოჯახო საქმის ის ნაწილი, რომელიც სახლს გარეთაც დაბალანაზღაურებადია, ქალებს მიენერებათ, რასაც რესპონდენტები როგორც ესენციალისტურად (არ აქვს უნარები რადგან კაცია), ისე სოციალურ-კულტურული ნორმებიდან გამომდინარე ხსნიან. ეს ნორმები კი თავის მხრივ ისტორიის და ტრადიციის შედეგად მოიაზრება. ეს უკანასკნელი დაშვება ძალიან მნიშვნელოვანია და მინდა უფრო მეტად ჩავეუღრმავდე.

ზოგადად, წარსულზე საუბრისას ორი ძირითადი ნარატივი შეიძლება გამოვყოთ: 1. სახლის საქმე იყო დაფასებული და გავრცელებული სამუშაო და ეკონომიკაც საოჯახო მეურნეობებზე იდგა, 2. ამ წესრიგში ყველას თავისი ადგილი ქონდა, კაცს გარეთ (სამსახურში), ქალს - შიგნით სახლში. ეს წესრიგი დაირღვა ქალების მასიური დასაქმებით და კაცების ანაზღაურებადი სამსახურებიდან განდევნით. თუმცა პრობლემა ის არის, რომ მეორე ხაზი ბევრ პრობლემას ბადებს ისტორიული სიზუსტის თვალსაზრისით და ეს კონფლიქტი ტექსტშიც იჩენს თავს.

ურბანიზებამდე და ტურიზმის განვითარებამდე ძირითად საქმიანობად ორივე დაბასა და მის შემოგარენში რესპონდენტები მესაქონლეობას და მესათბურეობას (ყაზბეგში) ასახელებენ. მიუხედავად იმისა, რომ გარკვეულ ნაწილს საბჭოთა პერიოდში ანაზღაურებადი სამსახურები ქონდა, რესპონდენტების მონათხრობის მიხედვით ქალები მანამდეც იყვნენ დასაქმებული და როგორც ქალები ისე კაცები უმთავრესად საოჯახო მეურნეობით იყვნენ დაკავებული, როგორც ერთ-ერთი რესპონდენტი აფასებს საბჭოთა და შემდგომ პერიოდს: *“ვინც ახლა გამგეობაში მუშაობდა, ან თარმაცავტები ხო... ოჯახის ხალხი ოჯახში ვირჩენდით თავს.”*

რესპონდენტის მიხედვით საოჯახო მეურნეობაში ფუნქციები გენდერული ნიშნით იყო გადანაწილებული, თუმცა ერთმანეთის მიმართ იერარქიულობაზე არ საუბრობს და დაყოფა საზოგადო და საჯაროს შორის ნაკლებ იკვეთება. მეორე რესპონდენტი ამბობს: „დედაჩემი წველდა, მოვლა გამოხვეტვა მიდიოდა, მარა მამაჩემს რო ეწველა და დედაჩემი სახლში მჭდარიყო... სუ ყველას თავის განაწილებული საქმე ქონდა.“ ბოსელის მოხვეტა და ძროხის მოწველა ერთი და იგივე საქმის შემადგენელი აქტივობებია, რომელიც საოჯახო მეურნეობის მესაქონლეობის ნაწილია, თუმცა დღეს ერთმანეთთან

იერარქიულ მიმართებაშია. მოხვეტა ქალისთვის დასაშვებია, მაგრამ კაცისთვის ძროხის მონველა მიუღებელია. ამასთან, არის აქტივობები რომლებიც წარსულშიც და ახლაც ქალებისთვის დაუშვებელია. მაგალითად, მძლოლად მუშაობა, რომელიც ტურიზმში დასაქმებული და თვითდასაქმებული კაცებისთვის ყველაზე გავრცელებული პროფესიაა, ქალებისთვის მიუღებელ საქმედ ითვლება. ერთ-ერთი წყვილი ყაზბეგიდან გვეუბნება, რომ ქმარს ცოლთან მიმართებაში არაფერზე პრობლემა არ აქვს, ის ეხუმრება კიდევ მძლოლად მუშაობაზე, თუმცა „ქალი თვითონ არ იკადრებს.“ ამ შემთხვევაშიც მძლოლად მუშაობა და ზოგადად მანქანით გადაადგილება, რაც სახლს გარეთ დამოუკიდებელ აქტივობად მოიაზრება, ქალს საოჯახო სფეროს წყვეტს და შესაბამისად, სხვადასხვა კულტურული ტაბუების წყალობით აკრძალულია.

ეს კომენტარი სხვა რესპონდენტების მონათხრობთან თანხვედრაშია. უმრავლესობა ოჯახების სწორედ საშინაო საქმით ირჩენდა თავს, რომელშიც ქალები და კაცები ერთნაირად იყვნენ ჩართული და რომელიც სივრცობრივად და ფუნქციურად დანაწილებული იყო და ქალის საქმეს სახლთან აკავშირებდა, თუმცა დაყოფა საზოგადო-საშინაოს შორის არ იკითხება წარსულზე რეფლექსიისას. საოჯახო საქმის და მეურნეობის მიღმა არც არსებობდა საზოგადო, რომელიც საოჯახოზე უფრო აღმატებული იყო და რომელშიც კაცები იყვნენ დასაქმებული.

არსებული შრომის გენდერული გადანაწილების ახსნა განსხვავდება ასაკობრივადაც. შუა ხნის და ხანში შესული ქალები და კაცები ცვლილებაზე საუბრობენ როგორც მათგან გარეთ არსებული ფაქტორების მოქმედების შედეგზე. „ყველამ უნდა ვიმუშაოთ, სხვა რა გზაა“, „დრომ მოიტანა ასე“. ისინი არსებითად არ ასხვავებენ ქალების და კაცების დასაქმებას და არც იმ დროის მიმართ გამოთქვამენ ნოსტალგიას, როცა ქალები სახლში ისხდნენ, კაცები კი - მუშაობდნენ. მეორე მხრივ, უფრო ახალგაზრდა რესპონდენტებიც, ვისაც საბჭოთა პერიოდში არ უცხოვრიათ, საუბრობენ იმ იდეალურ წესრიგზე, რომელშიც ქალები სახლის საქმეს ასრულებენ, კაცები კი ანაზღაურებად სამსახურებში დადიან. თუმცა ამ ანტიმოდერნისტულ ნარატივს არ აქვს თავისი ათვლის წერტილი, ის ისტორიულად არაფერს მიემართება მათი პირადი ან მათი მშობლების გამოცდილებიდან. საბოლოოდ, ყველა თაობის რესპონდენტების მონათხრობში განმეორებითად ჩნდება კონფლიქტი ერთი მხრივ, მათ პრაქტიკულ რეალობას, სადაც ქალები ასრულებენ ანაზღაურებად და აუნაზღაურებადი სამუშაოს უდიდეს ნაწილს, მეორე მხრივ წარმოსახულ იდეალურ რეალობას და მესამე, შრომა/თავგანწირვის იდეოლოგიებს შორის. პრაქტიკული რეალობა, რომელშიც ქალები არიან დასაქმებული, და ხშირად კაცებსაც არჩენენ, ან ქალების შრომის უგულებელყოფით ნორმალიზდება ან მეორე წარმოსახულ იდეალურ რეალობასთან მუდმივი შედარებით. თუმცა როგორც უკვე აღვნიშნე ეს რეალობა ისტორიულად არაფერს მიემართება თავად რესპონდენტების მონათხრობიდან გამომდინარე და უფრო გლობალური დომინანტური ნარატივის ანარეკლად შეიძლება მივიჩნიოთ, რომელიც კაპიტალიზმის პირობებში გაჩნდა და

საზოგადო-საოჯახო დაყოფასთან ერთად, საოჯახო აუნაზღაურებელი შრომა ქალის ვალდებულებად მონათლა.

რაც შეეხება შრომის და თავგანწირვის იდეოლოგიას, იგი გულისხმობს ქალებში სოციალურ სასურველობას არ გამოჩნდნენ ზარმაცებად, აროგანტულებად, და ეგოისტებად. ეს თემა მრავალჯერ მეორდება სხვადასხვა რესპონდენტების მონათხრობში სხვებისთვის საყვედურის სახით როცა საკუთარ საოჯახო სასტუმროებში სხვებს ასაქმებენ, ან იმაზე ხაზგასმით, რომ სამუშაო შესაძლებლობები არის და ყველას შეუძლია დასაქმდეს, თუმცა ამას არ აკეთებენ და სოციალურ დახმარებაზე ცხოვრებას არჩევენ. ოჯახისადმი თავგანწირვა ქალებს როგორც ანაზღაურებად სამუშაოში ჩართვით, ისე საოჯახო საქმის შესრულებით მოეთხოვებათ. „სახლის საქმე არ უნდა გააფუჭო. თუ სახლის საქმე გააფუჭე აზრი არ აქვს გარეთ გასვლას.“ საკუთარ საოჯახო სასტუმროებში დასაქმებაც, სხვა ქალების მხრიდან სახლში უცხო სემპეზად აღიქმება, რომელიც „საქმეს გულით არ გააკეთებს“, შესაბამისად, ის ქალები ვინც სხვებს ასაქმებენ საკუთარ სასტუმროებში, ზარმაცებად და აროგანტულებად ცხადდებიან. „ბევრი ისეთებიც არიან, ზიან და დაქირავებული ყავთ, ქმრები უფრო მუშაობენ იმათი.“ ერთგვარად საყვედურობს საკუთარ საოჯახო სასტუმროში მომუშავე ქალი. ეს გულისხმობს, რომ სახლის პირობებში ანაზღაურებადი შრომაც კი ქალის მოვალეობაა და მისი შესრულების სხვა ქალზე და მით უმეტეს კაცზე დაკისრება გენდერულად არანორმატიულ ქცევად აღიქმება.

საბოლოოდ, არა მხოლოდ ზრუნვა და საოჯახო საქმე, არამედ სახლში შესრულებული ყველანაირი ანაზღაურებადი თუ აუნაზღაურებადი შრომა ქალების საქმედ ცხადდება. საოჯახოს ქალებთან ასოცირება, საზოგადოსი კი - კაცებთან რესპონდენტთა მონათხრობში ურთიერთწინააღმდეგობრივია, ვინაიდან ერთი მხრივ, ისტორიით და ტრადიციით იხსნება, მეორე მხრივ, კი წარსულზე საუბრისას ამგვარი დაყოფის არსებობა არ იკითხება. ქალები ამ დაყოფას და მათზე დაკისრებულ ვალდებულებებს უპირობოდ არ იღებენ, ტექსტში რიგი კონფლიქტები ვლინდება როგორც ქალებს და კაცებს შორის საუბრებში, ისე „წარმოსახულ“ საზოგადოებასთან დიალოგში, რომელსაც ქალები ეკამათებიან, ვის წინაშეც თავს იმართლებენ ან ეთანხმებიან, თუმცა საბოლოოდ, ქცევის დონეზე დიდწილად ემორჩილებიან დომინანტურ ნარატივს, რაც შედეგად ქალების მიერ შრომის ძალიან დიდი ნაწილის შესრულებას გულისხმობს სახლშიც და სახლს გარეთაც. ამგვარი მოწყობა კი ქალებს დროის ნაკლებობის მდგომარეობაში აგდებს. შემდგომ თავს სწორედ დროის და შრომის მიმართებას დაუვთმობ.

დრო და შრომა

დროის აღქმა დამოკიდებულია იმაზე შრომა ფასდება თუ არა ის სამუშაოდ. პირველ რიგში ვინაიდან ქალები მეტს მუშაობენ სამსახურში, საკუთარ გესტჰაუსსა და სახლში, ისინი დროის ნაკლებობასა და დასვენების მეტ სურვილს გამოთქვამენ მამაკაცი

რესპონდენტებისგან განსხვავებით. დროის აღქმა განსხვავებულია იმ ქალებს შორის, ვინც სახლის სივრცეში ასრულებენ ანაზღაურებად ან აუნაზღაურებად სამუშაოს და ვინც სახლს გარეთ არის ანაზღაურებად სამსახურში დასაქმებული. ხოლო მათთვის, ვინც როგორც ანაზღაურებად სამსახურში ისე საკუთარ საოჯახო სასტუმროში მუშაობს, ეს მიმართება კიდევ უფრო კომპლექსურია. მიუხედავად ამისა, შეგვიძლია რამდენიმე ტენდენცია გამოვყოთ დროსთან მიმართებაში.

ის ქალები, ვინც ანაზღაურებად სამსახურებში არიან დასაქმებული ზღვარს ავლებენ სამსახურს და საშინაო სამუშაოს შორის. მათი სამუშაო დღე სახლში სხვა ფორმით გრძელდება. ხშირად იგივე საქმის გაკეთებით რასაც სამსახურში შევბოდიხვართ, თუმცა ყველაზე ემოციურად დატვირთული საქმე, რომელსაც გამოარჩევენ - შვილებთან ურთიერთობაა. ექსპლიციტურად არ იკითხება და სახლში გატარებული დროის რა ნაწილია დასვენება და რა შრომა ძნელი გამოსარჩევია. მიუხედავად ამისა, მაგალითად კითხვაზე თუ როდის და როგორ ისვენებენ, ერთი რესპონდენტი ამბობს: „ხან კინოს ვუყურებთ რო განვიტვიტოთ ცოტა, მარა ვინ გაცდის ბავშვები. ასე თუ ისე უკმაყოფილოები არ ვართ.“ თუმცა შემდგომ თავის ქმართან დისკუსიაში შედის „მე კი ვიღლები, ქალი რასაც გააკეთებს კაცი იმას არ აკეთებს.“ სასტუმროებსა და კაფეებში ანაზღაურებადი სამუშაოს მქონე ქალებს არა აქვთ ანაზღაურებადი შვებულება, ისინი შაბათ-კვირის მანძილზეც კი არ ისვენებენ. დასვენების შესაძლებლობებზე ერთი ქალი ამბობს, რომ ურჩევნია იმუშავოს და ფული გამოიმუშავოს. ამ ქალის მსგავსად სახლს გარეთ დასაქმებული ქალები ფინანსურ საჭიროებას ასახელებენ დასვენების არქონის მიზეზად.

რაც შეეხება საკუთარ საოჯახო სასტუმროში დასაქმებულებს, მათი შრომა განსხვავებულად აღიქმება როგორც სასტუმროს მფლობელების, ისე თემის სხვა წევრების მხრიდან. ისინი, ვინც სახლს გარეთ არიან დასაქმებული სახლში მუშაობას უფრო სასურველ საქმედ თვლიან. ზოგისთვის ეს „საკუთარი საქმის ასაღორძინებად“ მიიჩნება, სხვებისთვის „ოჯახისთვის მეტი დროის დასათმობად.“ მაგალითად, ერთი რესპონდენტი, რომელსაც საკუთარი სასტუმროს გახსნა უნდა, ამბობს: „სახლში ჯობია როცა არის საშუალება, შვილების მიხედვა. ყოველთვის ჯობია ოჯახს და შვილებს ემსახურო.“ მეორე რესპონდენტისთვის საოჯახო სასტუმრო წარმოების საშუალებების კონტროლთან ასოცირდება და ამიტომ ურჩევნია თვითდასაქმებული იყოს, ვიდრე სხვის მოგებაზე იმუშაოს. ხოლო ისინი, ვინც რეალურად მუშაობენ საკუთარ სასტუმროებში მათი შრომის არაღიარებაზე მიუთითებენ, რაც მათი თემის სხვა წევრების მხრიდანაც იგრძნობა. ვინაიდან ანაზღაურებად სამუშაოს, ანაზღაურებადი საოჯახო სამუშაოს და დასვენებისთვის სივრცობრივად და დროის მიხედვით არ არის დაყოფილი, მათი შრომა არც მონეტარულად და არც სტატუსის თვალსაზრისით შეფასებული არ არის.

რაც შეეხება რეკრეაციას, თუ დასაქმებულებისთვის დასვენება ისეთი რამ არის რაც უნდა ფულში გაცვალო, მათთვის, ვინც საკუთარ სასტუმროში მუშაობს არც სამუშაო საათები არსებობს და საქმე გაფანტულია მთელ დღეზე. დასვენების დროის გამონახვა ძალიან უჭირთ განსაკუთრებით სეზონის განმავლობაში. ერთი რესპონდენტის ოჯახს წევრები გვიყვებიან, როგორ „გაიპარა“ მესტიის ცენტრში კონცერტის მოსასმენად. მეორე შემთხვევაში ქალებს შესაძლოა დროის გადანაწილება შეილებზე ბრუნვას და სამუშაოს შორის უწევდეთ. მაგალითად ერთი რესპონდენტი გვიყვება როგორც ვერ ტოვებდა თავის სასტუმროს, როცა მისი შვილი საავადმყოფოში მოხვდა. ქმრებისგან განსხვავებით ცოლები თავს დამნაშავედ გრძნობენ თუ დროს ვერ უთმობენ შვილებს, რის გამოც, მათი მოლოდინი, ვინც სასტუმროში არ მუშაობს, რომ მეტი დრო ექნებათ საოჯახო საქმისთვის, ყოველთვის მართალი არ არის. საოჯახო სასტუმროები მეტ დროს მოითხოვს და მართალია, მეტი ანაზღაურებასაც სთავაზობს ქალებს, მათ, ვინც სახლს გარეთ მუშაობენ სასტუმროში დასაქმებულებთან შედარებით საკუთარი შემოსავლის შესახებ გადაწყვეტილებების მიღების მეტი საშუალება აქვთ.

დასვენების დრო და რეკრეაცია მკვეთრად გენდერიზებულია. მაგალითად, ერთი მონაწილე ამბობს, რომ გარეთ გასვლა არ უყვარს და მეგობრების ნახვა და სოციალიზაციაც სახლში ურჩევნია, მაშინაც კი, როცა ასეთი ფორმის რეკრეაცია მისგან მეტ მუშაობას მოითხოვს. ვინაიდან არც მესტიაში და არც ყაზბეგში დასვენების და გართობისთვის სახლს გარეთ ბევრი ადგილი არ არის, ძირითადი თავისუფალი დროის გატარების საშუალება ერთმანეთის სახლებში სიარული და ე.წ. „ბირჟები,“ თუმცა ამ შემთხვევაშიც კაცებით არის დომინირებული. „კარგი ქალის“ განსაზღვრებაც კი მიბმულია კაცის რეკრეაციაზე კარგად ბრუნვას, კარგი ქალი ისაა, ვინც ქმრის და მამამთილის სტუმრებს კარგად დახვდება. მეორე რესპონდენტი ყაზბეგიდან ამბობს ქალზე, რომელსაც ქმარი ლალატობდა და შემდგომ მიატოვა, რომ ეს ქალი თვითონა არ აქცევდა სათანადო ყურადღებას ქმარს. შესაბამისად, სექსუალური დაკმაყოფილება და ქმრის სიამოვნებაზე ბრუნვა ქალის შესასრულებელ სამუშაოებს კიდევ ერთ განზომილებას მატებს, რაც ქალების დროით სიღარიბეს კიდევ უფრო მეტად უწყობს ხელს.

როგორც ვხედავთ, დროსთან მიმართება განსხვავდება სახლს გარეთ და სახლში დასაქმებულ ქალებს შორის. შრომის განხილვას საჯარო-პირადი სფეროების დაყოფა ბმაშია დროით დაყოფასთანაც, რაც ქალებს, განსაკუთრებით კი საკუთარ სასტუმროებში დასაქმებულთ, კაცებთან შედარებით ბევრად ნაკლებ დროს უტოვებს. რეკრეაცია არც მოიაზრება ქალების საქმედ, მათი საოჯახო შრომის გაუფასურებასთან ერთად, კაცების სიამოვნება და დასვენება ცხადდება, ქალების არასამუშაო დროის მთავარ მიზნად. თუმცა როგორც უკვე აღინიშნა ქალები აქაც განსხვავებულ პერსპექტივას გვთავაზობენ კაცებისგან განსხვავებით. იმაზე, თუ რა მნიშვნელობა აქვს რომელი პოზიციიდან საუბრობს გენდერიზებული სუბიექტი, შემდეგ თავში ვისაუბრებთ.

პერსპექტივა

მიუხედავად იმისა, რომ კვლევის ფარგლებში მხოლოდ სამ კაცთან ჩავწერე ინტერვიუ და 2 ოჯახში და ერთ კატეში მქონდა ქალებს და კაცებს შორის ურთიერთობის დაკვირვების საშუალება, ჯგუფურ ინტერვიუებშიც და ცალკეც იკვთებოდა კაცების და ქალების პერსპექტივებს შორის განსხვავება. ქალის და კაცის გამოცდილებების შეფასება კაცების მიერ იქ დამსწრე ქალების ღია უკმაყოფილებას იწვევდა, მიუხედავად იმისა, რომ ამას ძირითადად უფრო ხმადაბლა და კომპრომისული ტონით გამოხატავდნენ.

მაგალითად, კითხვაზე თუ რამდენად ბევრი ქალია ოჯახში ერთადერთი შემომტანი კაცებთან შედარებით, სრულიად განსხვავებულ სურათს გვიხატავს ქალი და კაცი რესპონდენტები. თუ კაცი რესპონდენტი უარყოფდა ასეთი ოჯახების არსებობას, მას შემდეგ რაც ქალმა რამდენიმე რეალური ოჯახის მაგალითი მოუყვანა, სადაც ერთადერთი შემომტანი ქალია, კაცის რიტორიკა შეიცვალა და ეს შემთხვევები გამონაკლისებად შერაცხა და სიტუაციაზე პასუხისმგებლობა მთლიანად ქალებს დააკისრა. ამის კარგი მაგალითია შემდეგი დიალოგი:

„იმას [მეზობელ ქალს] ორი გოგო და სიძეები ყავს და. ის სიძეები განა არ მუშაობენ? ის თავის საქმეა, არჩენს რა, განა რამეს თხოვენ, ნუ მისცემს და!“

„როცა იმას [მეზობელ ქალს] შეუძლია და სხვა არაფერს ყავს და რაღაცას შოულობს. არჩენს [შვილს] მა რა? დაეხმარება. მეტი წილი სუ კაცი მუშაობს, იგრე არის.“

ამაზე იქ მყოფი ქალი ჩუმად პასუხობს: - მე ვმუშაობ.

მეორე დიალოგშიც ანალოგიური კონფლიქტი ვლინდება ცოლის და ქმრის პერსპექტივებს შორის დასვენების დროის და დატვირთვის თვალსაზრისითაც, კითხვაზე რამდენად ისურვებდნენ მეტი თავისუფალი დრო ჰქონდეთ კაცი პასუხობს ორივეს ნაცვლად: „დანაკლისი არ გვაქვს, შვებულებას აიღებ“, მისი ცოლი კი ცოტა საყვედურით უსწორებს: „მე კი ვიღლები, ქალი რასაც გააკეთებს, კაცი იმას არ აკეთებს.“

კიდევ ერთი დაპირისპირება საოჯახო საქმის შესრულებაზე საუბრისას გაჩნდა, როცა კაცმა ქალები და კაცი ცდილობდა ისეთი ოჯახის პორტრეტი დაეხატა სადაც ფუქციები ჰარმონიულადაა გადანაწილებული, ქალი აქტიურად დაუპირისპირდა.

ინტერვიუერი: ოჯახის მარჩენალი ვინაა უფრო?

ცოლი: კაცები უფრო.

ქმარი: ორივე მუშაობენ, ქალი რას აკეთებს მეტს?

ცოლი: ოთახებს შენ დაალაგებ? საჭმელს შენ გაუკეთებ?

ქმარი: თუ ისეთი სიტუაციით ხარ რომ საჭმელიც უნდა აჭამო, მოაქვს კაცს, მომარაგება, ხორცი იქნება დასაჭრელი თუ...

ცოლი: რისი მომეტანი ხარ? კვერცხი არ გიყილია სახლში.“

ორივე დიალოგს მოყვა კაცების მხრიდან კაცის შრომის სირთულეების წარმოჩენა და „ბუნებრივ წესრიგზე“ ხაზგასმა - ილუსტრაციისთვის ორი სხვადასხვა კაცის კომენტარები შეგვიძლია შევადაროთ:

„ყველას [ქალს და კაცს] თავის საქმე ქონდა და სოფლურ ცხოვრებას რომ ეწევა ადამიანი, ბავშვებიდან იცოდა, მე ეს უნდა ვაკეთო, ინსტიქტურად ქონდა, ქალია ხო, გაიზარდა და იმის საქმეა სარეცხი, ძროხა“.

„მამაკაცის საქმეა ასჯერ რთული.“ და მეორე შემთხვევაში კაცების ქალების საქმესთან შედარებისას „კაპიკები ღირს შენი ხორცი, ვწვალობთ ტყუილად... აღარ უღირთ კაცებს საქონლის ყოლა, ურჩევნიათ გაყიდონ.“

ამ დიალოგებში იკვეთება, ერთი მხრივ, ტენდენცია კაცებმა ქალების შრომის გაუფასურებით ან/და უარყოფით და მეორე მხრივ, ერთგვარი თავის მართლების ტონით - გარეშე ფაქტორების გამოკვეთით - ახსნან კაცების ეკონომიკური აქტიურობის კლება, ქალების მიერ მარჩენალის ფუნქციის ათვისების პარალელურად. არსებული გენდერული წესრიგის რაციონალიზაცია, სადაც ქალი სამსახურს აუნაზღაურებად საოჯახო საქმეს უნდა უთავსებდეს, „ბუნების“, წარმოსახული „ტრადიციის“ საშუალებით ხდება, სადაც კაცების მიერ ქალებთან ასოცირებული შრომის ანაზღაურების სანაცვლოდ თუ მის გარეშე კაცის მიერ შესრულება, ეკონომიკური საჭიროების პირობებშიც კი, ისევ ქალიდან მომდინარე პრობლემების შედეგია. ნაკლებად გვხვდება სახელმწიფოს, დამსაქმებლის, გარეშე სისტემების კრიტიკა, რომელიც კაცების უმუშევრობაზე და ქალების გადატვირთულ სამუშაო ცხოვრებაზე შეიძლება მიიჩნეოდეს პასუხისმგებელად. უფრო მეტიც, ქალების მხრიდან საკუთარი ქმრების დაუსაქმებლობის ახსნა და მათდამი თანაგრძნობა უფრო ხშირად მიენერება გარემო პირობებს. „ახლა როცა მეუღლე [ცოლი] გასულია და სამსახურიდან დაღლილი მიდიხარ, [კაცის] ფსიქოლოგიაზეც ძალიან აისახება, განიცდის და 200 ლარზეც თანახმაა.“ თუმცა ყველაზე კონსევატორულ ნარატივშიც კი, რომელშიც კვლევის სუბიექტი თვლის, რომ კაცი უნდა მუშაობდეს და ქალი მხოლოდ „ალაგ-ალაგ“ იყოს დასაქმებული და ოჯახზე და შვილზე ზრუნავდეს, ის თვითონვე პასუხობს ჩემ მიერ გაუქმდებელ კითხვას - თუ რატომ თვლის რომ კაცის მუშაობა უფრო მნიშვნელოვანია ვიდრე ქალის? ის ამბობს: „მამაკაცს ძალა და შემომეტანობა მეტი აქვს და შრომასაც უფრო მეტი ძალა აქვს. რაც არ უნდა იმუშავოს ქალმა მის შრომას მაინც ძალა არ აქვს. შრომაც ქალის თითქოს არ ჩანს.“ ის, რომ ქალის შრომა არ ჩანს და ნაკლებ ანაზღაურებადი და დაფასებულია კაცისასთან შედარებით, არა გარემო პირობებით, არამედ ესენციალისტური დაშვებით იხსნება მისთვის - „მამაკაცის ძალა და შემომეტანობა“ მის კაცობაშია და არა საზოგადოების მიერ ამ შრომის აღქმაში. მსგავს ესენციალისტურ დაშვებებს სხვებთანაც ვხვდებით დატვირთვის და თავისუფალი დროის მიმართებაზე: „რა

თქმა უნდა ყველა სეზონი თავისას მოითხოვს, ქალი ისეთი სუსტი არსება არის რომ ყოველ სეზონზე თუ არ მიხედა თავს, ფიზიკურობიდან გამომდინარე...”

მართალია, ქალები უმთავრესად იმეორებენ იმ ნარატივს, რაც საზოგადოებისთვის მათი გადმოსახედიდან მოსაწონ ქალს აკონსტრუირებს, მათ ნათქვამი წინააღმდეგობებით არის სავსე და მასში დომინანტურ პატრიარქალურ პერსპექტივასთან ღია თუ შეფარული პროტესტი იკითხება.

მიუხედავად იმისა, რომ ქალები თვითონ ასრულებენ საოჯახო საქმეს, ხშირად ამის პარალელურად მუშაობენ, ზრუნავენ შვილებზე და მთვრალი ქმრების, მათი სტუმრების სიამოვნებასაც უზრუნველყოფენ, ყოველთვის უპრობლემოდ არ იღებენ ამგვარ მონაცობას. თუ კაცები კითხვებს საოჯახო საქმის შესრულებასთან დაკავშირებით კითხვითვე პასუხობენ, იმდენად წარმოუდგენელი ჰქონიათ ამ მოცემულობის ეჭვქვეშ დაყენებაც კი, ქალები აქტიურ კონფრონტაციას უწევენ დიალოგებში, ხოლო ინდივიდუალურ ინტერვიუებში რაციონალიზაციის სხვადასხვა გზებს ეძებდნენ და საკუთარ თავთან დისკუსიაში შედიოდნენ, რათა აეხსნათ, თუ რატომ განსხვავდება 1. მათი პრაქტიკები იდეოლოგიისგან, რომელიც სახლს გარეთ დასაქმებას ოჯახის „მსახურებასთან“ მიმართებაში დანაკლისად განიხილავს: ამ ტენდენციას ძირითადად გარე საჭიროებით ხსნიან; 2. რატომ არ ერთვებიან კაცები აღზრდაში ან სახლის საქმეებში: რაზეც ძირითადად ამაზე ზემოთ განხილული ცენტრი-პერიფერიის აღქმული მიმართება ხსნის. მიკუთვნებულობა - გარიდების სტრატეგიებით ისინი წარმოსახულ სხვასთან მიმართებაში ხსნიან.

ამრიგად, პერსპექტივა და შესაბამისად არსებული ეკონომიკური და გენდერული მონაცობის ახსნის სტრატეგიები განსხვავდება ქალებს და კაცებს შორის. თუ კაცების შემთხვევაში ხშირია ქალების შრომის გაუფასურება, ქალები აქტიურად უწევენ წინააღმდეგობას ამ ტენდენციას, როგორც პირისპირ საუბარში, ისე ინდივიდუალურ ინტერვიუებში წარმოსახულ საზოგადოებასთან დიალოგში, ეს უკანასკნელი თავის მხრივ კაცის პერსპექტივაა. კაცის პერსპექტივა არ წარმოადგენს ერთადერთი ნარატივის ხაზს, მეორე მნიშვნელოვანი ტენდენცია ეკონომიკური სიტუაციის ასახსნელად თავისუფალი ნების პარადიგმაა.

თავისუფალი ნება

თავისუფალი ნება სხვადასხვა ფორმით და განსხვავებულ საკითხთან მიმართებაში შემოდის რესპონდენტთა მონათხრობში. პირველი გავრცელებული თემა დასაქმების მდგომარეობის თავისუფალი ნებით ახსნაა. დაუსაქმებლობის პრობლემაზე რესპონდენტები ძირითადად სოფლებში მიუთითებენ. ყაზბეგსა და მესტიაში, განსაკუთრებით კი ამ უკანასკნელში, ყველა მონაწილე იმეორებს, რომ დასაქმების პრობლემა არ არის და თუ ვინმეს მუშაობა არ ეზარება, აუცილებლად ექნება

შემოსავალი. იგივეს ამბობენ სამსახურთან დაკავშირებულ დროით და ემოციურ წნეხებზე. სამსახურის ან ახალი ბიზნესის დანყება-გათართობაზე ისინი, ვისაც ანაზღაურებადი სამუშაო აქვთ, შემდეგ კომენტარებს გვთავაზობენ:

„მონადინებული ადამიანი, გააკეთებს ყველაფერს“

„იმდენი სამსახურები გაჩნდა. თუ მუშაობა გინდა უმუშევარი არ დარჩები.“

ანალოგიურად დროის განაწილებაზე სამსახურში და სამსახურს გარეთ:

„გათვლილი უნდა გქონდეს, და ნორმალურ ჩამოყალიბებულ ადამიანს. სტრესი არ მიაღებინო. ვიცი ჩემი დრო.“

მეორე მხრივ, თუ ამ ადამიანების სამუშაო გრაფიკს შევხედავთ შემდეგი სურათი წარმოგვიდგება: როგორც სასტუმროებში (მენეჯერად, მზარეულად) დასაქმებული ქალები, ისე კაფეებში მიმტანები, ისინი 12-14 საათს ატარებენ. თუ სასტუმროში შეიძლება შუალედში რამდენიმე საათიანი შესვენება ჰქონდეთ, კაფეებში შეუსვენებლად მუშაობენ. ხელზე ასაღები ანაზღაურება დღიურად 15-25 ლარს შორის მერყეობს, და რაც ყველაზე მთავარია ფასიანი შევსებულება ან თავისუფალი დღე კვირაში არცერთს აქვს, რაც შეეხება მუშაობის ან სკოლაში დასაქმებულებს, ისინი დღეში 8 ან ნაკლებ საათს მუშაობენ, თუმცა ანაზღაურებაც ნაკლები აქვთ და უკმაყოფილო არიან სამუშაო საათების და ხელფასის სიმცირით. ისინიც კი ვინც 14 საათს ატარებენ სამსახურში ან ამგვარ გრაფიკში მუშაობის გამოცდილება აქვთ, ამბობენ, რომ კმაყოფილი არიან დამსაქმებელითაც, სამუშაოთაც და არც ემოციურ სტრესს არ იღებენ. თუმცა შემდგომ უფრო დეტალურად ჩაძიებისას, თუ რატომ დაანება მაგალითად ერთმა მათგანმა თავის მაღალშემოსავლიან სამსახურს სასტუმროში მცხოვრებლად და პატარა კაფეში გადავიდა სამუშაოდ, ამბობს: „კი, აბა შეკვეთა არ დაგვიგვიანდეს, ძაან დიდი იყო მოსწრება და დროის სტრესი, რომ მოეწონოთ“ .... „სხვაგან გინდა გასვლა და ვერ ახერხებ და ძალიან იღლები“... ერთი და იგივეს აკეთებ და ვერ ვითარდები და სტრესული და დამღლეელია.“

სხვა რესპონდენტი, ამბობს, რომ საღამოს შვილებთან სოციალიზაცია უნდა და ამიტომ გვიანობამდე არ წვება, ხოლო კითხვაზე რას შეცვლიდა ცხოვრებაში ჯერ ამბობს რომ „ვერ შევცვლიდი ვერაფერს, სფერო არის ისეთი“ თუმცა შემდეგ ირკვევა რომ დროის და სახსრების უქონლობის გამო ვერ ახერხებს თავისი საოჯახო სასტუმრო გახსნას, რისი დიდი სურვილიც აქვს. ანალოგიურად კონფლიქტურია მონათხრობში შრომის საჭიროებას და შრომის პირობებით ანაზღაურების შეთავსება. თუ თავიდან ხშირად კმაყოფილებას გამოთქვამენ დამსაქმებლის თუ საკუთარი სამუშაოს შესახებ, შემდგომ ირკვევა რომ რეალურად არჩევანი ხშირად არც აქვთ, რაც რა თქმა უნდა არ გამოორცხავს შრომით კმაყოფილებასაც, თუმცა ეს უკანასკნელიც არჩევანის ქონის შემთხვევაში სხვანაირად ესახებათ. მაგალითად, დაოჯახებული ქალები, რომლებიც ანაზღაურებად სამსახურში არიან დასაქმებული, ამბობენ, რომ ურჩევნიათ საკუთარი საოჯახო სასტუმრო ჰქონდეთ, ხოლო ქალებს, რომელიც არ არიან დაქორწინებული და მუშაობენ,

ერთფეროვნებაზე ჩივიან და უფრო საინტერესო და მაღალანაზღაურებად სამსახურის სურვილი აქვთ. „ჩვენ მიჩვეულები ვართ ერთფეროვნებას. ერთფეროვნებას. სტაბილურად ვარ, სტაბილურობა არის ის რომ ვიცი აქ ვარ და ვარ. ზოგია რისკიანი. და უნდა გარისკო.“ მეორე ქალი ყაზბეგიდან ამბობს რომ სახლში ყოფნა უყვარს და ამიტომ მისთვის იდეალურია ეს სამსახური და არც არაფერს შეცვლიდა, უნივერსიტეტისთვის თავის დანებებასაც სწორ გადანწყვეტილებად მიიჩნევს: რაში გამომადგებოდა? თუმცა შემდეგ საუბრობს თუ როგორ შეზღუდა უმაღლესი განათლების არქონამ არა მხოლოდ მისი სამუშაო შესაძლებლობები, არამედ სოციალური სტატუსიც: „განათლება როცა გაქვს, ქმარიც სხვანაირად გექცევა.“

სწავლის სურვილს გამოთქვამს მეორე ახალგაზრდა ქალიც მესტიიდან, რომელსაც უნდა ენები ისწავლოს, მაგრამ ამის დრო და ფინანსური საშუალება არ აქვს დაბალანაზღაურებადი სამსახურის და ბავშვზე ზრუნვის პირობებში. ზოგადად, ოჯახი ცხოვრების სხვადასხვა ეტაპზე განათლებისთვის ხელისშემშლელ პირობას წარმოადგენდა ყველა ქალისთვის.

თუ გენდერულ ურთიერთმიმართებაზე საუბრისას ესენციალისტური და დოგმატური ახსნები ჭარბობს, შრომასთან და დამსაქმებელთან მიმართებაში წამყვანია არგუმენტები, რომელიც თავისუფალი ნებაზე აპელირებით ხსნის ადამიანების დამოკიდებულებებს და შრომით პირობებს. ორივე შემთხვევაში ვხედავთ კონფლიქტებს ტექსტში. სამსახურით და დამსაქმებლით კმაყოფილებას და სხვებისგანაც იგივეს მოთხოვნას, უკან უდგას ეკონომიკური საჭიროება, იმთავითვე შეზღუდული დასაქმების და განათლების შესაძლებლობები და ბოლოს პირადი ფაქტორები, რომელიც პრობლემურს ხდის თავისუფალ არჩევანზე საუბარს.

5. დასკვნა

მონაცემების ანალიზზე დაყრდნობით, კვლევის დასაწყისში დასმულ კითხვებს, რომ მივუბრუნდეთ, რამდენიმე დასკვნის გაკეთება შეიძლება:

- i. ქალები როგორც ანაზღაურებადი ისე აუნაზღაურებადი შრომის უდიდეს ნაწილს ასრულებენ. რეპროდუქცია, საოჯახო საქმე, ზრუნვა შვილებსა და სხვა ოჯახის წევრებზე, მათ შორის ქმრის სიამოვნებაზე, ქალების უმთავრეს მოვალეობად ცხადდება. ისინი, ვინც მუშაობენ საოჯახო სასტუმროებში ანაზღაურებადი და აუნაზღაურებადი სამუშაო გამიჯნული არ აქვთ ერთმანეთისგან, მათი დღეებიც უფრო დატვირთულია და რეკრეაციის საშუალება ნაკლებად აქვთ. მაშინ როცა ის ქალები, ვინც სახლს გარეთ მუშაობენ უფრო მეტად ახერხებენ საკუთარი დროის დაყოფას სამუშაოდ, სახლის საქმედ და დასვენებად. რეკრეაციულ აქტივობებშიც უფრო მეტად ერთვებიან. ზოგადად დროის დეფიციტი თან სდევს ქალების ცხოვრებას, რაც მათ უზღუდავთ განათლების და ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობებს. ამ ყველაფერის მიმართ მორჩილების კენ მოუწოდებთ დომინანტური დისკურსი, რომელიც ძირითადად კაცის ხმით უღერდება, თუმცა მათ წარმოსახვაში სულ ჩნდებოდა ინტერვიუებში წარმოსახული აუდიტორიის სახით. მიუხედავად ამისა, ქალები განსხვავებულ პერსპექტივას აუღერებენ და საკუთარი თავის და სიამოვნებისთვის დროს შეძლებისდაგვარად „იპარავენ.“ თეორიულ დონეზე კი აქტიურ დისკურსიაში შედიან როგორც პირადად კაცებთან, ისე დომინანტურ ნარატივებთან.
- ii. სივრცის საოჯახო და საჯაროდ დაყოფა არის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი ქალების დაქვემდებარების თვალსაზრისით. კულტურული და ეკონომიკური ფაქტორები იმდენად კარგად არის შერწყმული ამ შემთხვევაში, რომ ძალიან ძნელია გამოვაცალკევოთ და განსხვავებული სანცისები ვიპოვოთ. საკუთრების უფლება ამ შემთხვევაში უმნიშვნელოვანესი პარამეტრია, საკუთრების მემკვიდრეობით კაცებზე გადაცემა ქალებს უქვემდებარებს, როგორც დამსაქმებელს ისე მამაკაცად გენდერიზებულ სუბიექტებს სახლში. ამ მხრივ პარადოქსულია, რომ სახლის სივრცეში ვალდებულებები და პასუხისმგებლობები ძირითადად ქალს ეკისრება, მაშინაც კი როცა ისინი ანაზღაურებადია, მაგრამ მის საკუთრებად არაფერი მოიაზრება. საოჯახო სივრცესთან ქალების ასოცირება ერთგვარი ისტორიულ-ტრადიციული ნარატივით იხსნება, რომელიც თავის თავთან წინააღმდეგობაშია და არანაირ ისტორიულ რეალობას რესპონდენტების მონათხრობში არ მიემართება, რაც საშუალებას მაძლევს დავასკვნა, რომ ის უფრო მოგვიანებით ანაზღაურებადი სამუშაოების 2000-იანებში გაჩენის პერიოდში შექმნილი დომინანტური დისკურსის გამოვლინებაა. საოჯახო სფეროსთან

ასოციაცია მნიშვნელოვანი ფაქტორია ქალების მიერ საკუთარ შემოსავალზე კონტროლის თვალსაზრისითაც. საკუთარ საოჯახო სასტუმროებში დასაქმებულ ქალებს, მიუხედავად უფრო მაღალი ანაზღაურებისა, გადანაცვტილების მიღების ნაკლები შესაძლებლობები აქვთ ვიდრე სახლს გარეთ დასაქმებულ ქალებს. ის ასევე კავშირშია შრომის აღქმასთან ქალების და სოციუმის მიერ.

iii. სოციუმის მიერ ქალების აღქმა ჩემს კვლევაში ძნელად მოსახელთებელი და გასამიჯნია ქალების მიერ მათ სოციალურ „მე“-სთან მიმართებაში. თუმცა კვლევის ფარგლებში მეტ-ნაკლებად საშუალება მქონდა დაგვირდებოდი და გამომეკითხა რესპონდენტები ქალების შრომაში ჩართულობასთან დაკავშირებით, რაც მესტიასა და ყაზბეგზე განზოგადებადია, უფრო გლობალურ კონტექსტში კი ქალის მიერ შესრულებული შრომის მიმართ საზოგადოების ნარატივს ეხმიანება. სახლში შესრულებული შრომა, როგორც ანაზღაურებადი ისე აუნაზღაურებადი, აღნიშნულ ორ თემში ნაკლებად ფასდება როგორც საქმედ და სამსახურად. მაშინაც კი, როცა საოჯახო სასტუმროში დასაქმებული ქალის შრომა ერთადერთი შემოსავლის წყაროა ოჯახისთვის, ის ქალის „ბუნებრივ“ სფეროდ, აუნაზღაურებელი შრომის გაგრძელებად მოიაზრება. აუნაზღაურებადი შრომის უგულებელყოფა კაცების მიერ ძალიან ხშირია, სახლს გარეთ დასაქმებული ქალების მხრიდან კი საოჯახო საქმესთან შინაარსობრივი და სივრცობრივი გაიგივების გამო, უფრო ადვილ და სასურველ საქმედ ითვლება. სახლს გარეთ ანაზღაურებად საქმეში დასაქმება კი ნამდვილ სამსახურად ითვლება, რომელიც ტრადიციასთან და ბუნებრივ გენდერულ წესრიგთან დაპირისპირებულ ფენომენად მოიაზრება, თუმცა მეტ ან ნაკლებ პრესტიჟთან და შესაბამის სოციალურ სტატუსთან ასოცირდება სამსახურის მიხედვით. საოჯახო სფეროსთან ასოცირებული დაბალანაზღაურებადი სამსახურები ნაკლებ სასურველია ქალებისთვის, ვიდრე გამგეობაში მუშაობა, რაც არა მხოლოდ საზოგადო არამედ პოლიტიკურ აქტიურობადაც მოიაზრება.

iv. ქალებისთვის პოზიტიური თვითაღქმა დაკავშირებულია როგორც საოჯახო საქმის და შესაბამისად საზოგადოების მოლოდინის, რომ იქნებიან კარგი დედები და დიასახლისები, შესრულებასთან, ისე ანაზღაურებადი სამსახურის ქონასთან. საშინაო და ზრუნვის შრომა უფრო მნიშვნელოვანი კრიტერიუმებია ამისთვის, თუმცა სახლს გარეთ დასაქმება ასოცირდება „თვითრეალიზაციასთან“, სოციალიზაციასთან და „ჩაკეთილობისთვის“ თავის დაღწევასთან. მიუხედავად ამისა, განათლების და ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების მოტივაცია აბსოლუტურად ყველა ქალის შემთხვევაში ცხოვრების რაღაც ეტაპზე ეწინააღმდეგება ოჯახის და შვილის ყოლის ინტერესს. ამ უკანასკნელისგან ქალები საკუთარ ინტერესს არ აცალკევებენ, თუმცა იმედგაცრუებები, კონფლიქტები ტექსტში, ქორწინების მიმართ ცვალებადი დამოკიდებულებები და ქალების მხრიდან კაცების დადანაშაულება მიგვითითებს იმ არაერთგვაროვან და წინააღმდეგობრივ დამოკიდებულებაზე რაც ქალებს ოჯახის მიმართ აქვთ. დასაქმების შემთხვევაში,

განსაკუთრებით როცა ქმრები უმუშევარი არიან, ქალების მიერ გენდერული როლის კვლავწარმოების კონფლიქტურობაზე მიუთითებს. ერთადერთი რაზეც ქალების და საზოგადოების მოლოდინები და განწყობები დიდწილად უკონფლიქტოდ თანხმდება ქალის სექსუალობის წარმოებას, რომელიც მკაცრად ემორჩილება სექსუალობის კონტროლის ორმაგ სტანდარტს ქალების და კაცების მიმართ. ამ შემთხვევაში ესენციალისტური ახსნები ჭარბობს, თუმცა საკუთარი თავის განსხვავებულ კულტურად წარმოჩენა ცენტრებთან მიმართებაში, გარკვეულ სპეციფიკას სძენს ამ რეგიონებში სექსუალობის წარმოებას.

გარდა ძირითადი მიგნებებისა, კვლევაში ასევე მრავალი პრობლემა გამოვლინდა, რომელთაგან სახელმწიფო პროგრამების ეფექტურობაზე გავამახვილებდი ყურადღებას. ის პროექტები, რომლების თემის ეკონომიკურ გაძლიერებას და განათლებას უნდა ემსახურებოდეს, ორივე დაბაში გენდერულ სენზიტიურობას მოკლებულია, რაც რესპონდენტების ნარატივებში ძალიან ექსპლიციტურად იკითხება. ახალი ცოდნის და უნარების შეძენის შეზღუდვა არა მხოლოდ ეკონომიკური საჭიროებებით, კულტურის და ეკონომიკური პოლიტიკის ურთიერთქმედების შედეგია. ეკონომიკური ტრანზიციის საოჯახო-აგრარული მეურნეობიდან მომსახურების სფეროზე, ურბანიზაცია და პოლიტიკური-ეკონომიკური ცენტრებთან მიმართება არა მხოლოდ ჩემ მიერ განხილული ორი დაბის მაგალითზე, ზოგადად საქართველოს ყველა რეგიონში მეტ-ნაკლები სიმწვავეთ დგას დღის წესრიგში. ეს პროცესი მკვეთრად გენდერიზებულია და სხვადასხვაგვარ რთულ ურთიერთქმედებაშია ქალებად და კაცებად მონიშნულ სუბიექტებთან. ამასთან, მნიშვნელოვანია ფემინისტურ დღის წესრიგში იმ მრავალფეროვანი კონტექსტების გათვალისწინება, რომელშიც გენდერიზებული სუბიექტების წარმოება ხდება. თუ ერთი შეხედვით ქალების მასიური დასაქმება შეიძლება უპირობოდ დადებით მოვლენად მოგვეჩვენოს ქალების ემანსიპაციისთვის, ეს კვლევა დასტურია იმის, რომ თუნდაც მაღალი შემოსავლის ქონაც კი არ არის ქალების დაქვემდებარებისგან დახსნის გზა. თუ როგორი უნდა იყოს ფემინისტური სტრატეგიები ამ კვლევაში არ არის მოცემული, ბუნებრივია ვერც იარსებებს ერთი ფორმულა ან ერთი გამოსავალი, თუმცა ცხადია, რომ კულტურული აღიარების და ეკონომიკური გადანაწილების პრობლემები იმდენად გადაჭაჭვულია, რომ ეფექტური ფემინისტური პოლიტიკაც მხოლოდ ორივე კომპონენტის გათვალისწინებით არის შესაძლებელი.

ბიბლიოგრაფია

1. Barrett, M., & McIntosh, M. (2015). *The anti-social family*. London: Verso.
2. Butler, J. (1988). Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory. *Theatre Journal*, 40(4), 519. doi:10.2307/3207893
3. Cooper M. (2017) *Family Values: Between Neoliberalism and New Social Conservatism*. New-York: Zone Books
4. Fraser N. (1997) *Justice Interruptus*, მოძიებულია 9 ივნისს, 2017
<http://ethicalpolitics.org/blackwood/fraser.htm>
5. Folbre, N. (1994). *Who pays for the kids?: gender and the structures of constraint*. London: Routledge.
6. Foucault, M. (1981). *The history of sexuality*. Harmondsworth: Penguin/Pelican.
7. Gorz, A. (2010). *Critique of economic reason*. London: Verso.
8. Hartmann, H. (1976). Capitalism, patriarchy, and job segregation by sex. *Signs*, 1(3), 137-169.
9. Hartmann, H. (1979). The unhappy marriage of marxism and feminism: Towards a more progressive union. *Capital & Class*, 8, 1-33.
10. Hennessy, R. (2013). *Materialist feminism and the politics of discourse*. London: Routledge. Scheper-Hughes, N. (2004). Parts unknown: Undercover ethnography of the organs-trafficking underworld. *Ethnography*, 5(1), 29-73.
doi:10.1177/1466138104041588
11. Hochschild, A. R. (2002). *The time bind when work becomes home and home becomes work*. Enskede: TPB.

12. Khitarishvili, T. (2009) Explaining the Gender Wage Gap in Georgia, Levy Economics Institute, Working Paper No. 577. Available at
SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1476900> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1476900>
13. Mahmood, S. (2012). Politics of piety: the islamic revival and the feminist subject. Princeton: Princeton University Press.
14. Norman Blaikie. 2004. Designing Social Research. 4th edition. Blackwell Publishing Ltd
15. Phillips, A. (1987). Feminism and equality. New York: New York University Press.
16. Standing, G. (2016). The precariat: the new dangerous class. London: Bloomsbury Academic, an imprint of Bloomsbury Publishing Plc.
17. Taylor G. and Perezniето P. (2014) Review of evaluation approaches and methods used by interventions on women and girls' economic empowerment.
18. Wright, E. O., Gornick, J. C., & Meyers, M. (2009). Gender equality: transforming family divisions of labour. London: Verso.
19. USAID (2016) კლიმატის ცვლილებისადმი ადაპტაციისა და ადგილობრივ დონეზე კლიმატის დაცვის საერთაშორისო გამოცდილება, მოძიებულია 1 ივლისს, 2017 <http://nala.ge/uploads/gori.pdf>
20. გაეროს ქალთა ორგანიზაცია (2014), ქალთა საჭიროებები და პრიორიტეტები საქართველოს მაკროეკონომიკურ რეგიონებში, თბილისი
21. საქართველოს პარლამენტი (2006) ოჯახში ძალადობის აღკვეთის, ოჯახში ძალადობის მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების შესახებ, მოძიებულია 1 ივნისს, 2017 <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/26422>
22. საქართველოს პარლამენტი (2010) გენდერული თანასწორობის შესახებ. მოძიებულია 1 ივნისს, 2017 <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/91624>
23. საქართველოს პარლამენტი (2014) საქართველოს კანონი „დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ. მოძიებულია 1 ივნისს, 2017

<http://www.ombudsman.ge/ge/about-us/kanoni/he-law-of-georgia-on-the-elimination-of-all-forms-of-discrimination.page>

24. საქართველოს მთავრობა (2013) საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია საქართველო 2020
25. საქართველოს მთავრობა (2013) 2015-2017 წლების საქართველოს რეგიონული განვითარების პროგრამა (დანართი #1)
26. საია (2014) სამოქმედო გეგმების ანალიზი ქალთა დასაქმების ხელშეწყობის კუთხით, თბილისი
27. სოციალური კვლევისა და ანალიზის ინსტიტუტი (2013) “საზოგადოებრივი დამოკიდებულებების კვლევა გენდერულ თანასწორობაზე პოლიტიკასა და ბიზნესში”. თბილისი
28. სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (2016) დასაქმება და უმუშევრობა 2015 წელი (წლიური), მოძიებულია 1 ივნისს, 2017
http://www.geostat.ge/cms/site_images/_files/georgian/labour/dasaqmeba-umushevroba%202015%20pres-relizi.pdf

დანართი #1

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Women in Unpaid and Paid Labour

Maia Tabidze

Gender Studies

MA thesis is prepared with the purpose of obtaining Master's Degree in Gender Studies

Supervisor: Maia Barkaia,

Doctor of Gender Studies

Invited lecturer of TSU Gender studies Institute

Tbilisi, 2017

დანართი #2

Annotation

Women in Unpaid and Paid Labour

Maia Tabidze

The main objective of the research is to study social and cultural aspects of relationship between unpaid and paid labour and recreation of women from feminist perspective. The data was gathered using anthropological research methods: primarily in-depth interviews and observation, in two mountainous settlements of Georgia - Kazbegi and Mestia. The discourse analysis of the data suggests that cultural and economic factors are entwined and inseparable when understanding gender subordination. By comparing women working in their own guesthouses and women and men occupied in service sector, we can see that the place where the work is conducted and association of the work with traditional female occupation plays crucial role in recognizing the activities as work.

The work of women in their own family guesthouses is not considered and recognized as “real job”, which means that these women have to struggle for getting more leisure time and for participating in decision-making about their income. On the other hand, the work done by women outside of the house brings them recognition of their work as labour and more independence from their families to distribute their own money. However, the latter is on average almost 10 times less paid than the first one. Association of women`s work with private sphere is the factor explaining this relationship. Despite the fact, that this relationship is seen as historically and naturally determined by respondents is highly controversial and reveals number of conflicts in the verbal accounts of participants of the study. The perspective of

women and men differs and so does self-perception of women and perception of women by society. There is a easily identifiable dominant narrative that women are trying to articulate, however, when imaginary society “enters” the dialogue as a dominant discourse about the proper traditional role of a woman, the respondents protest, hide, agree - briefly, engage in complex relationship with the narrative.